T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE YAPISAL DÖNÜŞÜMLER VE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

AYŞE NUR ÇİFTÇİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. AYHAN GENÇLER

EDİRNE 2017

Tezin Adı: Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yapısal Dönüşümler ve Bireysel Emeklilik Sistemi

Hazırlayan: Ayşe Nur ÇİFTÇİ

ÖZET

Geleneksel toplumlarda sosyal risklere karşı otokoruma mekanizması işlerken, modern toplumlarda sosyal korumada kurumsallaşma ihtiyacı oluşmuştur. Bu ihtiyaç 19. yüzyıl sonlarında başlayıp 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca ülkelerin sosyal sigorta sistemlerini kurmalarına yol açmıştır. Kuruluş sonrasında yükümlülüklerin yerine getirilmesi dönemi gelince, çoğu ülkenin sosyal güvenlik sisteminde finansman krizi başlamıştır. Oluşan finansman krizlerinin aşılmasındaysa, başlangıçta kamu eliyle kurulup yönetilen sosyal sigorta sistemlerinin özelleştirilmesi veya sistem içerisine özel emeklilik programlarının eklenmesi yoluna gidilmiştir.

1990'larda popülarite kazanan özel emeklilik programları, günümüzde çoğu ülkenin sosyal sigorta sistemi içerisinde yer almaktadır. Ülkemizdeyse 2003'ten itibaren faaliyete geçen Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)'ne katılımlar süratle artmakta olup, 2017 yılı itibarıyla toplam katılımcı sayısı 7 milyona yaklaşmaktadır. BES'in sosyal sigorta sisteminde tamamlayıcı fonksiyona sahipliğinin sorgulanmasında Pearson korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Hesaplanan 651 korelasyon katsayısından elde edilen bulgular, ülkemizde özel sektör çalışanlarının, özellikle de önemli ölçüde istihdam garantisine sahip olamayan küçük ölçekli işyerlerinde çalışanların BES'e katılımla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca daimi statüde çalışma ile gündelik miktarlarıyla BES'e katılım arasında pozitif ilişki görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Sosyal politika, sosyal güvenlik, sosyal sigorta, özel emeklilik, Bireysel Emeklilik Sistemi.

Title of the thesis: Structural Transformations and Private Pension System in Turkish Social Security System

Prepared by: Ayşe Nur ÇİFTÇİ

ABSTRACT

While auto-protection mechanism works against social risks in conventional societies, there has been a necessity of institutionalization for social protection in modern societies. This necessity started in late 19th century and caused the countries to constitute systems of social insurance during the first half of 20th century. When the time to fulfill the necessities after constitution came, a financing crisis began in the systems of social insurance of many countries. To overcome these financing crisis, privatization of the social insurance systems which were constituted and managed publicly initially or the way of adding private pension system into the system has been resorted.

The private pension systems which gained popularity in 1990's have been in the systems of social insurance of many countries nowadays. The participations to Personal Pension System (PPS) that came into operation in 2003 in our country proceeds rapidly and the number of participants has been approaching to 7 million by 2017. Pearson correlation analysis was benefited to query PPT's ownership of complementary function in social insurance system. The findings from the calculated 651 correlation coefficient shown that private sector employees, especially the ones who work for small scale enterprises and cannot have assurance of employment significantly, are related to the participation to PPT. Besides, a positive correlation was determined among working at the permanent status and the amount of the day's pay with the participation to PPT.

Keywords: Social politics, Social security, Social insurance, Private pension, Individual pension system.

ÖNSÖZ

Ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemi, 2003'ten bu yana faal olarak mevcut olup, yaklaşık 14 yıllık sürede 7 milyona yaklaşan katılımcı sayısına ulaşmış konumdadır. Kısa dönemde ciddi yayılma sağlayan BES'in, mevcut sosyal güvenlik sistemimiz içerisinde tamamlayıcı emeklilik programı olma özelliğinin analizine odaklanılmıştır. Buna göre ilk bölümde modern sosyal güvenlik sistemleri içerisinde emeklilik programlarının yeri üzerinde durulmuş, ayrıca emekliliğin finansman yöntemleri ve sosyal güvenlik modelleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise ülkemizde emekliliğin uzun dönemde geçirdiği dönüşüm ve bu süreçteki, uygulama yapıları incelenmiştir. Üçüncü bölümde Türk sosyal güvenlik sistemimiz içerisinde yer alan veya kısa zaman öncesine kadar varlığını sürdüren emeklilik sağlayıcı kurumların incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Dördüncü bölümde özel emeklilik programlarının dünya genelinde gelişimi ve Türk Bireysel Emeklilik sisteminin dünyadaki yeri ve mevzuat yapısı üzerine odaklanılmıştır. Beşinci ve son bölümde ise, Türk iş piyasası ve sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki nüfus ile BES katılımcılığı arasında mevcut olan ilişki ağının istatistik yöntemle tespiti çerçevesinde yapılandırılan istatistik analizler gerçekleştirilmiştir.

Tez çalışmamda desteklerini esirgemeyen en başta değerli danışman hocam Prof. Dr. Ayhan GENÇLER'e, özellikle istatistik çalışmalarında yoğun katkı sağlayan değerli kocam Yrd. Doç. Dr. Murat ÇİFTÇİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Elbette çalışmanın tüm sorumluluğu tarafıma aittir. Tez çalışmamı rahmetli babam Orhan ARSLAN ile rahmetli annem Türkan ARSLAN'ın aziz hatıralarına adıyorum…

Ayşe Nur ÇİFTÇİ

Edirne-2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **x**

KISALTMALAR ..... **xi**

GİRİŞ **1**

A. Problem 1

B. Amaç 2

C. Önem 2

D. Sınırlamalar 2

E. Tanımlar 2

F. Araştırma Modeli 3

G. Veriler ve Toplanması 3

H. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması 3

BİRİNCİ BÖLÜM **4**

1. MODERN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİ İÇERİSİNDE EMEKLİLİK PROGRAMLARININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ **4**

1.1.Modern Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Kavramsal Çerçevesi 5

1.1.1. Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Risk (Tehlike)-Koruma (Sigorta) Kavramları ve Emeklilikle İlişkisi 5

1.1.2. Sosyal Güvenlik Sistemleri İçerisinde Primli-Primsiz Rejimler Ayrımı ve Emeklilikle İlişkisi 9

1.2. Emekliliğin Finansmanı ve Sosyal Güvenlik Sistem Modelleri 14

1.2.1. Emekliliğin Finansman Yöntemleri 14

1.2.2. Sosyal Güvenlik Sistem Modelleri 18

İKİNCİ BÖLÜM 26
2. TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE EMEKLİLİĞİN GELİŞİMİ . 26
2.1.Cumhuriyet Öncesi Dönem 26
2.1.1. Klasik Osmanlı Dönemi ve Emeklilik 26
2.1.2. Emeklilik ve On Dokuzuncu Yüzyıl Boyunca Yaşanan Gelişmeler 29
2.2.Cumhuriyet Sonrası Kuruluş ve Olgunlaşma Dönemi ve Emeklilik (1921-1994) 31
2.2.1. Kuruluş Öncesi Dönemde Yaşanan Gelişmeler (1921-1945) 32
2.2.2. Kuruluş Döneminde Yaşanan Gelişmeler (1946-71) 33
2.2.3. Olgunlaşma Döneminde Yaşanan Gelişmeler (1971-94) 35
2.3. Cumhuriyet Sonrası Reformlar Dönemi ve Emeklilik (1994-2008) 39
2.3.1. Birinci Reform Döneminde Yaşanan Gelişmeler (1994-1999) 39
2.3.2. İkinci Reform Döneminde Yaşanan Gelişmeler (2003-8) 43
2.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Kuruluşu ve Derinleştirme Çalışmaları 48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 51
3. TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE EMEKLİLİK KURUMLARI 51
3.1. Kamunun Zorunlu Sosyal Sigorta Kurumları 51
3.1.1. T.C. Emekli Sandığı 52
3.1.2. Sosyal Sigortalar Kurumu 54
3.1.3. Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-KUR) 56
3.1.4. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) 58
3.2. Zorunlu Özel Sigorta Olarak Banka ve Sigorta Emeklilik Sandıkları 65
3.3. Özel/Özerk Tamamlayıcı Emeklilik Kurumları 69
3.3.1. Ordu Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu (OYAK) 69
3.3.2. İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN) 72
3.3.3. Hayat Sigorta Şirketleri 74
3.4. Bireysel Emeklilik Şirketleri 77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 80

4. ÖZEL EMEKLİLİK PROGRAMLARI VE TÜRK BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ 80

4.1. Özel Emeklilik Programları 81

4.1.1. Özel Emeklilik Programlarının Sosyal Güvenlik Sistemleri İçindeki Konum Türleri ve Finansman Yöntemlerine Göre Gelişimi 81

4.1.2. Türk Bireysel Emeklilik Sisteminin Dünya Özel Emeklilik Programlarıyla Mukayesesi 87

4.2. Türk Bireysel Emeklilik Sisteminin Mevzuat Yapısı 91

4.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Hukuksal Dayanakları 92

4.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Unsurları ve İşleyiş Yapısı 99

4.3. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçerisinde Bireysel Emeklilik Sistemi 103

4.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminde Gönüllü Katılım ve İstisnası Olarak Otomatik Katılım 103

4.3.2. Yaşlılık Riski Açısından Bireysel Emeklilik Sistemi 109

4.3.3. Ölüm Riski Açısından Bireysel Emeklilik Sistemi 112

4.3.4. Maluliyet Riski Açısından Bireysel Emeklilik Sistemi 115

BEŞİNCİ BÖLÜM 119

5. TÜRK BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ANALİZİ 119

5.1. Veri Tasarımı ve Yöntem 119

5.1.1. Veri Tasarımı 119

5.1.2. Analiz Yöntemi 122

5.2. Bulgular 124

5.2.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Kamu Zorunlu Sigorta Programlarıyla İlişkisi 124

5.2.1.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Tüm Kamu Zorunlu Sigorta Program Kapsamındakilerle İlişkisi 125

5.2.1.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Aktif Sigortalılıkla İlişkisi 127

5.2.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi 129

5.2.2.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın İşletme Ölçeğine Göre 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi 130

5.2.2.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Daimi-Mevsimlik-Kamu-Özel Kesimde 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi 132

5.2.2.3. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın 4-1/A'lı Çalışan Gündelikleriyle İlişkisi 133
5.2.3. Cinsiyete Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Kamu Zorunlu Sosyal Sigortalılıkla İlişkisi 134
5.2.3.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Tüm Kamu Zorunlu Sigorta Program Kapsamındakilerle İlişkisi 135
5.2.3.2. Cinsiyetlere Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Aktif Sigortalılıkla İlişkisi 136
5.2.3.3. Cinsiyete Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın İşletme Ölçeğine Göre 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi 136
5.2.3.4. Cinsiyete Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Daimi-Mevsimlik-Kamu-Özel Kesimde 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi 138
5.2.3.5. Cinsiyete Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın 4-1/A'lı Çalışan Gündelikleriyle İlişkisi 138
5.3. İstatistikî Bulgular Üzerine Tartışma 139
SONUÇ 142
KAYNAKÇA 147

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. MEEP ve PEEP Karşılaştırması 16

Tablo 2.1. Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus 36

Tablo 2.2. 1946-1999 Arası Dönemde Bağımlı Çalışanların Yaşlılık Sigortası Kapsamında Emeklilik Hakları İçin Gereken Koşullarda Yaşanan Değişimler 37

Tablo 2.3. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi (Trilyon TL) 41

Tablo 2.4. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesinin Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimleri (1993-2000,%) 42

Tablo 2.5. 58. Hükümet Acil Eylem Planında Sosyal Güvenlik Başlığı Altında Belirlenen Sosyal Güvenlik İlke ve Hedefleri 43

Tablo 2.6. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi (Milyon TL)..... 45

Tablo 2.7. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesinin Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimleri 46

Tablo 3.1. T.C. Emekli Sandığı'nda Aktif-Pasif Sigortalılar ve Bağımlıların Gelişimi (1950-2008)..... 53

Tablo 3.2. Sosyal Sigortalar Kurumu'nda Aktif-Pasif Sigortalılar ve Bağımlıların Gelişimi (1950-2008)..... 55

Tablo 3.3. Bağ-KUR'da Aktif-Pasif Sigortalılar ve Bağımlıların Gelişimi (1975-2008) 57

Tablo 3.4. Aktif Sigortalıların 1950-2012 Arası Dönemdeki Gelişimi 62

Tablo 3.5. Aktif Sigortalıların 1950-2012 Arası Dönemdeki Yıllık Değişimi (Yüzde) 63

Tablo 3.6. Aktif Sigortalıların 1950-2012 Arası Dönemde Aktif/Pasif, Bağımlı/Aktif ve Sigortalı Nüfus Oranları (Yüzde)..... 64

Tablo 3.7. Banka ve Sigorta Emeklilik Sandıklarında Aktif-Pasif Sigortalılar ve Bağımlıların Gelişimi (1965-2008)..... 68

Tablo 3.8. OYAK Kapsamında Üyelere Verilen İvazlar (2007-2015) 72

Tablo 3.9. İLKSAN Kapsamında Üyelere Verilen İvazlar (2007-2015)..... 74

Tablo 3.10. İllere Göre BES Katılımcılığı, İl Nüfusu ve İllere Göre Katılımcıların Nüfusa Oranı (2015) 79

Tablo 4.1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Emeklilik Fon Varlıklarının Plan Türlerine Göre Dağımı, 2015..... 85

Tablo 4.2. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Emeklilik Fon Varlıklarının MEEP (Maaş Esaslı/Tanımlanmış Fayda) ve PEEP (Prim Esaslı/Tanımlanmış Katkı) Ayrımına Göre Dağımı, 2015..... 86

Tablo 4.3. Ülkelere Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklükleri (milyon dolar, 2004- 2015) 87

Tablo 4.4. Ülkelere Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklüklerinde Dönemsel Değişim (2005=100 Endeksi) 88

Tablo 4.5. Ülke Gruplarına Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklükleri. 89

Tablo 4.6. Ülke Gruplarına Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklüklerinde Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%, 2005-2015) 90

Tablo 4.7. Ülke Gruplarına Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklüklerinin Dönemsel Gelişimi (2004=100 Endeksi, 2004-2015) 90

Tablo 4.8. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre BES Fon Yatırım Büyüklüklerinin Oranı (%, 2004-2015) 91

Tablo 5.1. BES Katılımcıları ile Kamu Zorunlu Sigortalıları İlişkisi (Korelasyon Katsayıları) 126

Tablo 5.2. BES Katılımcıları ile Kamu Zorunlu Aktif Sigortalıları İlişkisi (Korelasyon Katsayıları) 128

Tablo 5.3. BES Katılımcıları ile İşletme Ölçeğine Göre 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalılar İlişkisi (Korelasyon Katsayıları) 131

Tablo 5.4. BES Katılımcıları ile Kadro Durumu ve Kamu-Özel Ayrımına Göre 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalılar İlişkisi (Korelasyon Katsayıları) 132

Tablo 5.5. BES Katılımcıları ile 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalıların Gündelikleri Arasında İlişki (Korelasyon Katsayıları) 133

Tablo 5.6. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile Kamu Zorunlu Sigortalıları İlişkisi (Korelasyon Katsayıları) 135

Tablo 5.7. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile Kamu Zorunlu Aktif Sigortalıları İlişkisi (Korelasyon Katsayıları) 136

Tablo 5.8. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile İşletme Ölçeğine Göre 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalılar İlişkisi (Korelasyon Katsayıları) 137

Tablo 5.9. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile Kadro Durumu ve Kamu-Özel Ayrımına Göre 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalılar İlişkisi (Korelasyon Katsayıları) 138

Tablo 5.10. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalıların Gündelikleri Arasında İlişki (Korelasyon Katsayıları) 139

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarında Gelirlerin Giderleri Karşılama Oranları (1993-2000, %) 41

Şekil 2.2. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir ve Giderlerinin Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimleri (1999-2009, %) 46

Şekil 2.3. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir ve Giderlerinin Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimleri (2008-13, %) 47

Şekil 2.4. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarında Gelirlerin Giderleri Karşılama Oranları (1999-2009, %) 47

Şekil 2.5. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarında Gelirlerin Giderleri Karşılama Oranları (2008-13, %) 48

Şekil 3.1. T.C. Emekli Sandığı'nda Yıllara Göre Aktif/Pasif Oranları..... 54

Şekil 3.2. Sosyal Sigortalar Kurumu'nda Yıllara Göre Aktif/Pasif Oranları..... 56

Şekil 3.3. Bağ-KUR'da Yıllara Göre Aktif/Pasif Oranları 58

Şekil 3.4. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yıllara Göre Aktif/Pasif Oranları 64

Şekil 3.5. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yıllara Göre Sigortalı Nüfus Oranları 65

Şekil 3.6. Özel Sandıklarda Yıllara Göre Bağımlılık Oranları 68

Şekil 3.7. Hayat Sigorta Branşında Prim Üretiminin Ürün Tipine Göre Ağırlıkları (%,2015)..... 76

Şekil 3.8. BES Katılımcılarının Sayısal Gelişimi (2004-2015) 78

Şekil 3.9. Yaş Gruplarına Göre BES Katılımcıları (2011)..... 78

Şekil 4.1. BES Unsurlarının Algoritmik İlişkiler Ağı..... 100

Şekil 4.2. BES Yıllık Gelir Sigortası Hesaplaması..... 111

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
Bağ-Kur	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Edt.	: Editör
EGM	: Emeklilik Gözetim Merkezi
EMS	: OYAK Emeklilik Sistemi
EMSAN	: Emekli Sandığı
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İLKSAN	: İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
md.	: Madde

MEEP	: Maaş Esaslı Emeklilik Programları
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
PEEP	: Prim Esaslı Emeklilik Programları
PAYG	: Pay as you go (Dağıtım Yöntemi)
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SGM	: Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİS	: Toplu iş sözleşmesi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜHİS	: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

"Sosyal Güvenlik Sistemimizde Yapısal Dönüşümler ve Bireysel Emeklilik Sistemi" başlıklı çalışmada ülkemizde yaşanan sosyal güvenlik reformları içerisinde bireysel emeklilik sisteminin yeri, önemi, geleceği ve başarı şansı üzerine odaklanılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde modern emeklilik sistemleri kuramsal olarak incelenmiştir. İkinci bölümde ülkemizdeki sosyal sigorta programının ve emekliliğin Osmanlı döneminden günümüze kadarki dönüşümü ve reformlar incelenmiştir. Üçüncü bölümde Türk sosyal güvenlik kurumlarının aktarımı gerçekleştirilmiştir. Dördüncü bölümde özel emeklilik programlarına ve Türkiye'deki bireysel emeklilik sisteminin mevzuat yapısına odaklanılmıştır. Beşinci ve son bölümde ise, bireysel emeklilik sisteminin derinleşme potansiyeli ve ilişkili olduğu sigortalıların analizi gerçekleştirilmiştir.

A. Problem

Türk sosyal güvenlik sisteminde 1994 yılından itibaren başlayan köklü reform sürecinde bireysel emeklilik sisteminin kurulmasına yer verilmesi, sosyal güvenlik yükümlülüklerinin artan ağırlığının hafifletilmesinde sigortalılar açısından yaşanacak sosyal maliyetlerin azaltılabilmesinde bir yol olarak görülmüştür. Özellikle artan emeklilik yaşına karşılık iş piyasasındaki istikrarsız yapı, 65 yaşlık nihai hedefin bireysel emeklilik sistemi ile fiilen 56 yaşa dolaylı olarak indirilmesi ya da indirilmesi izleniminin sağlanması açısından önemlidir. Ancak sistemin başarı şansı, ülkenin ekonomik ve sosyal imkânlarıyla paraleldir. Bu doğrultuda henüz sonuçlarını ve derinleşmesini tam izleme olanağı olmayan bireysel emeklilik sisteminin analiz edilmesi, gelecekteki başarı şansı ve sigortalıların sosyal güvenlik reformu kapsamındaki sosyal yüklerini azaltma işlevini yerine getirebilecek derinliğe erişme kabiliyetine sahip olup olmadığının tespiti sorununa odaklanılması gerekmektedir. Özetle sistemin kuruluşundaki çıkış noktasını oluşturan sosyal güvenlik sistemi içerisinde tamamlayıcı emeklilik programı olma kabiliyetine erişip erişmediğinin

sorgulanması ihtiyacı mevcuttur. Çalışmanın öncelikli olarak odaklandığı problem budur.

B. Amaç

Bu tez çalışması ile amaçlanan, bireysel emeklilik sisteminin tamamlayıcı emeklilik programı olarak özellikle 65 yaşa çıkartılan Türk kamu sosyal sigorta programlarındaki yaşlılık aylığı yaş haddinin, bireysel emeklilik sistemiyle 56 yaşa çekme imkânlarının sorgulanmasıdır.

C. Önem

Ülkemizdeki sosyal güvenlik sisteminin oluşumu sürecindeki ülke içi tarihsel kökenlerin etki düzeyi konusunda çalışmalar son derece sınırlı olup, bu çerçevede tez çalışmasının alanında oluşan açığın kapatılmasına katkı sağlaması potansiyeli mevcuttur. Ayrıca sistemin derinleşmesi için katılımcı potansiyelinin tespitine yönelik bulgular da literatüre ayrıca katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

D. Sınırlamalar

Tez çalışması kapsamında Türk sosyal sigorta sisteminin tarihsel gelişimi, modern sosyal sigorta programlarının kuruluşu ve gelişimi, sosyal güvenlik reformları ile bireysel emeklilik sisteminin ülke sosyal sigorta sistemi içerisindeki yeri, geleceği, dünya genelindeki uygulama örnekleri ve potansiyel katılımcıların tespitinin analiz edilmesi, çalışma sınırlarını oluşturmaktadır.

E. Tanımlar

Çalışma sonucunda ortaya çıkan ana tema ve bulgular tespit edilerek tanımlar ile kavramlar araştırmanın içerisinde alana uygun terimlerle açıklanmıştır.

F. Araştırma Modeli

Çalışmanın temelini literatür ve istatistiksel analizler oluşturmuştur. Literatür çalışmasıyla tamamlanan BES'in kuruluş ve gelişimi ile ülkemizde ve dünyadaki yerinin incelenmesi sonrasında Pearson korelasyon analiziyle ilişkisel sorgulamalar gerçekleştirilmiştir.

G. Veriler ve Toplanması

Materyal olarak, konu üzerine literatürdeki bilimsel içerikli kitap ve makaleler, çeşitli kuruluşların yayınları ve internet sitelerinden faydalanılmıştır.

H. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Literatür taramasından sonra elde edilen veriler analitik ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınarak konuya ilişkin saptamaların doğrulanıp doğrulanmadığı araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
1. MODERN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİ İÇERİSİNDE EMEKLİLİK PROGRAMLARININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Modern sosyal güvenlik sistemlerinin kuramsal çerçevesi kapsamında öncelikle kavramsal çerçevenin oluşturulması ihtiyacı mevcuttur. Kavramsal çerçeve içerisinde ise sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulmasında temel sebep konumundaki risk ve riske karşı korumayı tanımlayan sigorta kavramlarının ele alınması, sosyal risk ve sosyal koruma kavramları üzerinde durulması oldukça önemlidir. Bu kapsamda sosyal risklere karşı sosyal korumanın inşasında emekliliğin yeri ve öneminin belirlenmesi gereklidir. Risk, koruma, emeklilik üçlemesinde sorgulama yapıldıktan sonra, sosyal korumayı sağlayan sosyal güvenlik sistemlerinin primli-primsiz rejim ayrımına tabi tutulması, emekliliğin hangisi içerisinde hangi ölçüde yer bulduğunun tespiti açısından önemlidir. Emekliliğin sosyal güvenlik sistemleri içerisindeki yeri ve öneminin incelenmesi sonrasında, emekliliğin finansman yöntemleri ile uygulama modelleri üzerinde durulması önem taşımaktadır. Bu bağlamda ülkelerin oluşturdukları sosyal güvenlik sistemlerinde, finansman yöntemleri açısından fonlama yöntemini mi yoksa dağıtım yöntemini mi tercih ettiklerinin, bu tercihlerin ne şekilde değişime uğradığının anlaşılması kolaylaşacaktır. Keza sosyal güvenlik sistem modellerinde de ülkelerin uygulama modellerini kategorize etme ve bu kapsamda da emeklilik durumunu anlamlandırma imkânı oluşmaktadır. İşçi sigortaları kapsamında konuşlandırılan bir modelde çalışanlar üzerinde odaklanılırken, halk sigortası ya da devlet bakımını içeren modellerde ise toplumun tamamına erişim durumu söz konusudur. Özel sigortalarla oluşturulan sistemlerde ise kapsam farklılığı olmakla birlikte, riskin satın alınmasına göre şekillenen bir yapılandırma tercihi görülebilmektedir. Karma modellerse, uygulanan modelleri giderek karmaşık ve içinden çıkılması zorlaşan bir konuma götürmektedir.

Ülkemizde uygulanmaya başlanan bireysel emeklilik sisteminin sosyal güvenlik sistemi içerisindeki konumunun küresel ölçekte mukayesesini yapma ihtiyacı açısındansa, bireysel emeklilik programlarının sistemin tamamını oluşturduğu mu

yoksa sistem içerisinde bir yere sahip parça mı olduğu önemlidir. Sistem içerisinde parçaysa da tamamlayıcı özellikte şekillendirilen bu tercihin zorunlu mu yoksa gönüllülüğe dayanan özellikte mi olduğunun tespiti ihtiyacı oluşmaktadır. Bu konular üzerine odaklanılan bölümde de ana hatlarıyla üç kısımda incelemeye gidilmiştir.

1.1.Modern Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Kavramsal Çerçevesi

Modern sosyal güvenlik sistemi ile emeklilik ilişkisini kurmakta beş temel kavramın birlikte değerlendirilmesi gereklidir. Risk, riske karşı koruma, sosyal risk, sosyal riske karşı koruma ve emeklilik. Risk ve koruma ilişkisine bakıldığında, ikili yaklaşımla genel olarak sigorta kavramına ulaşılmaktadır. Ancak ulaşılan sigorta kavramı, özel sigortaları da kamu sigortalarını da içermektedir. Bu sebeple ikinci aşama olarak sosyal risk ve sosyal koruma kavramlarını karşılaştırıp ilişkilendirerek, sosyal güvenliğe ulaşma imkânı oluşmakta olup, emeklilikle de ilişkilendirilmektedir. Emeklilikle ilişkilendirmedeyse, sosyal risk kapsamında hangi risklerin ele alınması gerektiği ve emekliliğin hangisine girdiğinin tespiti önem taşımaktadır.

1.1.1. Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Risk (Tehlike)-Koruma (Sigorta) Kavramları ve Emeklilikle İlişkisi

Risk (tehlike), sigortacılıkta oluşması olası olan mali zarar ve hasarın belirsizliğini tanımlamaktadır. Dolayısıyla da sigorta sistemleri tamamen risk kavramı üzerine kurulmuştur. Sonuçta sigortanın varlığı da, bireylerin olası büyük ve bütçelenemeyecek düzeydeki hasar yerine belirli ve bütçelenebilecek düzeyde küçük maliyet oluşturan primleri tercih etmelerine dayanmaktadır (Yazgan, 1977: 3). Konuya sosyal boyutun katılması ise sosyal risk ve sosyal koruma kavramlarının ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Sonuçta sosyal teori, Çelebi (2002: 24)'nin de vurguladığı üzere topluma ilişkin olayların anlam kazanmasına, sosyal olgu ve sosyal değişimin açıklanmasına yönelik makro ölçekte bir etkinlik konumuna gelmiştir. Bu kapsamda da sosyal koruma; birey, aile, toplum ölçeğinde oluşması muhtemel riskleri azaltmayı

amaçlayan katılımı gerektirdiğinde girişimde bulunup müdahale etmeyi içeren bir kavram (Küçükali ve Öztaşkın, 2012: 7) özelliğine bürünmüştür.

Temelde sosyal koruma, enformel ve formel sosyal koruma olarak ikiye ayrılmaktadır. Enformel sosyal koruma, oluşacak sosyal risklere karşı yasalarla şekillendirilmemiş ve güvenceye alınmamış olan; aile, meslek, kabile, bölge gibi unsurlarla sağlanan korumayı içermektedir. Formel sosyal koruma ise yasalarla güvence altına alınarak düzenlemelerinin gerçekleştirildiği sosyal güvenlik sistemleriyle şekillendirilen koruma türünü ifade etmektedir (Türcan Özşuca ve Toksöz, 2003: 25). Modern anlamda sosyal güvenlik de formel sosyal korumaya denk gelmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinin sağlayacağı sosyal korumanın kapsamına giren sosyal riskler ise kendi içerisinde çeşitli ayrımlara tabi tutulmaktadır:

Tuncay ve Ekmekçi (2012: 8-10) sosyal riskleri kendi içerisinde mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskler olarak üçe ayırmaktadır. Buna göre iş kazaları ve meslek hastalıkları mesleki risklerde değerlendirilmektedir. Hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık ve ölüm ise fizyolojik riskler kapsamındadır. İşsizlik, evlenme ve çocuk sahibi olmakla konut ihtiyacı ise sosyo-ekonomik riskler içerisinde gösterilmektedir.

Yazgan (1975: 13-14) ise iki farklı grupta sınıflandırma yapmıştır. Bu kapsamda oluşum sebeplerine göre riskleri fiziki ve iktisadi riskler olarak ikiye ayırmış, fiziki riskler kapsamında hastalık, maluliyet, yaşlılık, analık, kazalar ve ölüm risklerini tanımlamış; iktisadi riskler içerisindeyse işsizlik ve aile gelirlerinin çocuk sayısında artışla birlikte gelir yetersizliğine düşülmesini almıştır. Bir diğer ayrımdaysa sosyal riskleri gelir azalışına ve gider artışına yol açan riskler olarak iki ana grupta toplamıştır. Ardından gelir azalışına yol açan riskleri geçici ve kalıcı gelir azalışına yol açan riskler olarak ikiye ayırmıştır. Geçici gelir azalışına yol açan riskleri de hastalık, kaza, analık ve işsizlik; sürekli gelir azalışına yol açan riskleriyse sürekli iş göremezlik-maluliyet, yaşlılık ve ölüm durumları olarak sıralamıştır. Gider artışına yol açan riskler içerisine ise hastalık, kaza, analık, çocuk ve ölüm risklerini almıştır.

Sosyal güvenlik konusunda uluslararası bir düzenlemeye gidilmesi eğilimi II. Dünya Savaşı sırasında başlamıştır. Bu kapsamda ILO'nun 1944'te Philadelphia Bildirisi olarak bilinen metninde savaştan sonra beklenen sorunlara hazırlanılması amacıyla hedef ve amaçların belirlemesi gerçekleştirilmiştir (Alpar, 2003: 6). ILO'nun Philadelphia Bildirisi'nde yaptığı tanımlamada sosyal güvenlik "halkın; a) hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm sebebiyle geçici veya sürekli olarak kazançtan yoksun kalması, b) tıbbi bakım, c) çocuk sayısının artması ve analık halinde korunmasına ilişkin genel tedbirler sistemi" şeklinde ifade edilmiştir (Süngü, 2007: 47).

II. Dünya Savaşı sonrasında batı dünyasında en üst uluslararası norm koyuculardan birisini teşkil eden BM Genel Kurulu'nca 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesi'nin 22-25. maddelerinde de ayrıca sosyal güvenliğin tanımı yapıldıktan sonra sosyal güvenlik hakkının uygulama ve etkinlik alanlarının çerçeveleri oluşturulmuştur (Turan, 2003: 9). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ifade bulan sosyal güvenlik hakkı da yeterli yaşam standardı hakkı unsurlarından birisi olarak kabul görmüş ve kapsama dâhil edilmiştir (Uz ve Metin, 2011: 885). Uluslararası standartlarda sosyal güvenlik sistemlerinin kapsaması gereken asgari sosyal koruma alanlarıyla ilgili düzenlemelerin ilki ise ILO'nun 1952'de kabul ettiği 102 sayılı "Sosyal Güvenliğin En Az Normları Sözleşmesi" olup, bu sözleşmede dokuz koruma alanını oluşturan riskin belirlendiği görülmektedir. ILO'daki riskler ise:

- Hastalık (Sağlıkla ilgili bakım giderleri),
- Hastalık (Gelir kaybına neden olan risklerin karşılanması),
- İşsizlik,
- Yaşlılık,
- İş kazası ve meslek hastalıkları,
- Analık,
- Malullük,
- Ölüm,
- Aile yardımları

şeklinde belirlenmiştir (Ayhan, 2012: 52). Türkiye 1 Nisan 1974 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile bu sözleşmeyi kabul etmiş, 15 Ekim 1974'te resmi gazetede yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir (ÇSGB, 2014: 150). ILO'nun ilgili sözleşmesi, taraf olanlar açısından bağlayıcı karar özelliği taşıdığından son derece önemlidir.

Trevoux (1966: 202) sosyal güvenlik sistemlerinin risklerin tamamını her zaman kapsayamayıp ülkeler arasında farklılık olabildiğini ifade etmektedir. ILO sosyal güvenlik kapsamına alınması gereken asgari riskleri tanımladıktan sonra daha da ileri giderek 2006'ya gelindiğinde "onurlu bir insan hayatı için gerekli temel bir hak" olarak sosyal güvenlik hakkını temel insan hakkı noktasında tanımlamıştır (Canbay ve Demir, 2013: 304). Dolayısıyla uluslararası normlarda sosyal güvenlik, günümüzde vatandaşlar için bir hak, devlet için ise bir görev özelliğine bürünmüştür.

Mevzuata bakıldığında, uygulamaların çok daha geriye gitmesine rağmen sosyal risklere karşı sosyal korumanın sağlanmasını tanımlayacak şekilde sosyal güvenlik için sosyal sigortaların ve sosyal yardım kuruluşlarının kurulmasının ya da kurdurulmasının bir devlet görevi olarak kabulü 1961 anayasasıyla gerçekleşmiş, sosyal güvenlik bir hak olarak tanımlanmıştır (Akın, 2005: 101). O günden bugüne mevzuatta da vatandaş için bir hak devlet için ise bir görev özelliğine bürünen sosyal güvenliğin nüfusun tamamına yayılması zorunluluğu doğmuştur. Sonuçta herkesi kapsayacak bir sosyal güvenlik sisteminin, sadece karşılık esasına dayanılarak gerçekleştirilmesi günümüzde olanaksızdır. Bu kapsamda formel olarak uygulanan sosyal güvenlik sisteminin de gerekli koşulları sağlayabilenler açısından karşılığa dayanmasının yanı sıra, gerekli koşulları sağlayamayanlar için de karşılık esasına dayanmayacak şekilde kurgulanması gerekliliği doğmaktadır.

Emeklilikle risk-koruma (sigorta), sosyal risk-sosyal koruma (sosyal sigorta) ilişkisi incelendiğinde, emeklilik koruma türleri içerisinde yer almaktadır. ILO'nın belirlediği koruma altına alınması gereken asgari dokuz sosyal riskten dördünün emeklilikle yakın ilişkisi vardır. Bunlar sırasıyla: 1) Emeklilikle özdeşleşen yaşlılık riski. 2) İş kazası ve meslek hastalıkları kapsamında sürekli iş göremezlik ile ölüm

durumunda bakmakla yükümlü olunanlara gelir bağlanmasını içeren ölüm riskleri. 3) İş kazası-meslek hastalığı dışındaki sürekli iş gücü kaybı durumunu tanımlayan maluliyet riski. 4) İş kazası-meslek hastalığı dışındaki ölüm riski gerçekleştiğinde bakmakla yükümlü olunanlara gelir bağlanmasını içeren ölüm riski.

1.1.2. Sosyal Güvenlik Sistemleri İçerisinde Primli-Primsiz Rejimler Ayrımı ve Emeklilikle İlişkisi

Sosyal güvenlik sistemi primli ve primsiz sosyal güvenlik rejimleri olarak ikiye ayrılır (Camkurt, 2014: 77). Primli rejimde ivazlardan yararlanmak için belli oranda bireyin katkısı talep edilmekteyken primsiz rejimde katkı bulunmamaktadır (Korkusuz ve Korkusuz, 2013: 3). Primli sosyal güvenlik sosyal sigortalar olarak da adlandırılmakta olup sosyal güvenlikten ülkemizde anlaşılan da daha çok sosyal sigortalardır. Yapılan tanımlamaysa kamu eliyle düzenlenip uygulanan ve ülke bütününde çalışan herkesi kapsayan prime dayalı sistem şeklindedir (Ergenekon, 1998: 32). Özellikle sosyal güvenlik sistemi olgunlaştıkça sosyal sigortalar da sosyal güvenliğin ana kolu haline gelmektedir (Talas, 1976: 4). Hâlbuki sosyal güvenlik içerisinde primli rejim dışında sistemin tamamlayıcısı olarak sosyal yardım ve hizmetlerden oluşan primsiz rejim de vardır (Laçiner ve Yavuz, 2013: 65).

Primsiz rejimlerin iki kolunu oluşturan sosyal yardım ve sosyal hizmetleri ise kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

Taşçı (2010: 37) sosyal yardımı, aşırı sefaletle birlikte yaşanan sosyal dışlanmayı azaltmak amacıyla yoksulluğa karşı olarak yapılan transferler şeklinde tanımlamaktadır. Süngü (2007: 48) ise sosyal yardımı, yerel ölçüler içinde kendisini ve bakmakla yükümlü olduklarını asgari düzeyde geçindirme kabiliyetinden yoksun olanlara yönelik olarak muhtaçlık düzeyinin tespit ve kontrolünü gerçekleştirdikten sonra bu durumdakilerin kendi kendilerine yeterli hale getirilebilmelerini sağlamayı amaçlayan, ayni ya da nakdi olarak veya geçici ya da sürekli şekilde ve belirli bir düzene sahip sistemli ve karşılıksız yardımlar şeklinde tanımlamaktadır. Her iki

tanımlamada da görüleceği gibi sosyal yardımlarda, kabul edilebilirliğin altında yoksulluğun önlenmesine yönelik gerçekleştirilen ödemelerin yapılması esası vardır.

Sosyal hizmetse amaçları açısından sosyal yardımdan fazlaca farklılık göstermemekle birlikte uygulama yapısı açısından farklılaşmaktadır. Sosyal hizmetlerin tanımında da yine bireylerin karşılaştığı maddi ve manevi yoksunlukların giderilerek ihtiyaçlarının karşılanmasında kendilerine yeterli hale gelerek başkalarına bağımlı olmaktan kurtulmaları amacı mevcuttur. Bu amaçla da birey, aile, sosyal grup ve toplumun sosyal işlevini yerine getirmesine katkı sağlayıp, yaşam standartlarının iyileştirilmesi için gerçekleştirilen koruyucu, iyileştirici, önleyici, rehabilite edici, değiştirici, geliştirici nitelikte olan düzenli ve sistemli program ve faaliyetler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Süngü, 2007: 47). Diğer bir deyişle birey, grup, toplulukların ekonomik ve sosyal durumlarının düzeltilmesi amacıyla toplu olarak alınan önlemleri ifade etmektedir (Dilik, 1980: 73). Ancak sosyal hizmet uygulamalarında sadece muhtaç durumda olanlara, yoksullara ya da marjinal gruplara hizmet götürülmesi sınırlaması bulunmamaktadır (Rakıcı ve Yılmaz, 2011: 11). Dolayısıyla da sosyal yardım ve hizmet kavramları birbirlerinden farklılaşmaktadır.

Yapılan tanımlar çerçevesinde sosyal hizmetleri sosyal yardımlardan ayırt eden iki temel nokta mevcuttur: Sosyal hizmetlerde sosyal yardımlardan farklı olarak sadece yoksullukla mücadele amacı güdülmemekte, her çeşit yoksunluğun önlenmesi amaçlanmakta ve asgarinin üzerindeki standartların da yükseltilmesi esas alınarak ekonomik destek dışında sosyal desteklere de yer verilmektedir. İkinci ve belki de daha belirgin farklılık ise sosyal yardımların çoğunlukla nakit, bazen de ayni olarak transfer içermesine karşılık, sosyal hizmetlerin kamu programlarıyla gerçekleştirilen hizmet sunumu olmasıdır (Yanardağ, 2010: 22). Somutlaştırmak gerekirse, sosyal yardım ödemeler içerirken sosyal hizmet bizzat hizmetin ifasının gerçekleştirilmesidir.

Primli rejimlere karşılık gelen sosyal sigortaları Taşçı (2010: 23-24), işyerine bağlı çalışanların sosyal risklere karşı korunması amacıyla devlet tarafından organize edilerek oluşturulan sosyal güvenlik yöntemi olarak tanımlamakta olup, sosyal

sigortaların amaç ve işlevlerinin ise risklerin sigortalılar arasında dağıtılarak paylaştırılması suretiyle güvence sağlamak olduğunu vurgulamaktadır. Süngü (2007: 48) ise sosyal sigortaları tanımlarken sosyal risklere karşı korumanın finansmanına katılım ve kapsanacak kesimin gönüllü-zorunlu katılım durumu konusuna odaklanmıştır. Dolayısıyla da sosyal risklere karşı koruma sağlamada sigortalının finansmana mutlaka katkısının olması gereğini ve sigortalının programa katılımının da zorunlu tutulmasına dayalı primli program olması gereğini vurgulamaktadır. Taşçı'nın betimlemesinde sadece işyerine bağlı olarak bağımlı çalışanlar için programın oluşturulması vurgusunun oluşu, günümüzde oluşturulan ve çalışmayanları da isteğe bağlı sigorta kapsamında sistem içerisine alan uygulamalar çerçevesinde tanımın dar kapsamlı kalmasına yol açmaktadır. Keza Süngü'nün tanımındaki zorunlu tutulma vurgusu da, özellikle gönüllüğe dayanan tamamlayıcı sigortaları kapsam dışı bırakmaktadır. Yazgan (1977: 31)'ın vurguladığı üzere sosyal sigortalarda maliyet ve menfaat, özel sigortalarda olduğu gibi sadece yararlananda olmayıp topluma da yansımaktadır. Ayrıca sosyal risklere karşı korunacak sigortalılara sağlanacak sosyal gelirin edinimi, sosyal yardımlarda olduğu gibi yoksul olma koşuluna da bağlı olmamaktadır (Dilik, 1971: 80). Bu noktada aslında tanımlarda yanılgı olmayıp, tıpkı dar-geniş anlamıyla sosyal politikada olduğu gibi kapsam genişlemesini de içerecek şekilde tanımlamayı genişletme ihtiyacı oluşmaktadır. Buna göre sosyal sigorta: Sosyal riske karşı sosyal korumamada devletin bizzat uygulayıcılığında veya denetim ve gözetiminde, çalışan herkesin zorunlu olarak dâhil edildiği, çalışmayanların ise gönüllü olarak dahil olabildiği, riske karşı koruma maliyetinin de tamamına veya bir bölümüne sigortalının prim adı verilen iştirakle katıldığı ve prim katılımı karşılığında sigortalı olan ve yoksul olması da gerekmeyen bireye ve/ya hak sahiplerine risklere karşı korunma hakkını tanıyan sistem ve program bütünü olarak genişletilebilir.

Primli rejimleri oluşturan sosyal sigortaları primsiz rejimlerde olduğu gibi kendi içerisinde ayırmak gerekirse, riskin oluşum süresine göre kısa vadeli ve uzun vadeli sosyal sigorta kolları olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kısa vadeli sigorta kollarını hastalık, analık ile iş kazası-meslek hastalığı olarak kendi içinde üçe ayırma

imkânı vardır. Uzun vadeli sigorta kolları da malullük, yaşlılık ve ölüm olmak üzere yine kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır (Bkz. Coucheir ve Hauben, 2011: 39-55).

Kısa vadeli sigorta kolları kapsamında gerçekleşmesi olası riskler her zaman gerçekleşmeyebilir. Ayrıca uzun süreli gerçekleşebilirliği de sınırlıdır. Örneğin riskin etkileri açısından en azından analık sigortası geçici sürelidir. Hastalık ve iş kazası-meslek hastalığı açısındansa kesinlik bulunmamaktadır. Risk hiç gerçekleşmeyebilir veya gerçekleştiğinde etkileri geçici de kalıcı da olabilir.

Uzun vadeli sigorta kolları açısındansa riskin oluşum süreci açısından yaşlılık sigortasının uzun dönem olmasına karşılık, maluliyet ve ölüm sigortalarında kısa vadeli sigorta kollarındaki hastalık ve iş kazası-meslek hastalığındaki riskin etkilerinde gözlenen belirsizlikle benzerlik mevcuttur. Ancak her üç alt sigorta kolunda da ortak olan nokta, risk oluştuktan sonra maluliyetteki kısmen istisnaların yaşanma ihtimali dışında riskin etki süresinin geri dönülemez şekilde uzun vadeli olduğudur.

Primli sosyal güvenlik rejimini oluşturan sosyal sigortalar ile emeklilik ilişkisi incelendiğinde, uzun vadeli sigorta kollarının emeklilikle birebir örtüştüğü görülmektedir. Yaşlılık sigortası kapsamında çalışma gücü kaybının kronolojik yaşla tanımlandığı yapı mevcut olup, sigortalılara çalışma gücü kaybıyla birlikte elde edilen gelirde yaşanacak azalışın telafisi kapsamında emeklilik hakkı tanınmaktadır. Maluliyet ve ölüm sigortalarındaysa, maluliyet veya ölüm riskinin oluşmaması halinde sigortalının çalışma gücü kaybıyla ilişkilendirilen kronolojik yaşa ulaşana kadar yaşlılık sigortası kapsamında emeklilik koşullarını sağlayacağı varsayılmaktadır. Bu noktada da maluliyette sigortalının kendisine, ölüm durumunda ise hak sahiplerine yaşlılık aylığı, maluliyet veya ölüm aylığı adı altında bağlanmaktadır. Sigortalı her üç risk için de oluşması muhtemel maliyetin tamamına ya da bir bölümüne iştirak ederek bedelini ödediğinden, primsiz rejimlerde sağlanan sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin aksine elde edeceği ivazın mahiyet ve miktarını net şekilde talep edebilmektedir.

Emeklilik ile primsiz rejimlerin ilişkisine bakıldığında, emeklilik ile sosyal yardım ve sosyal hizmet ayrımından hareket etmek ihtiyacı doğmaktadır. Emekliliğin odaklandığı temel riski oluşturan yaşlılık riskini ele alacak olursak, yaşlılara yönelik sosyal hizmetler içerisinde bakımevleri ve huzurevlerindeki sosyal hizmet faaliyetleri ile ilişkilendirme sorgulanabilir. Maluliyet riskiyle ilişkilendirmede de bakımevleri ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan sosyal hizmetler değerlendirilebilir. Ölüm riskiyle ise yetimler açısından yetimhanelerde sunulan sosyal hizmet faaliyetlerinin durumu sorgulanabilir. Sosyal yardımlar açısından emeklilikle ilişkilendirmede, 65 aylığı olarak bilinen ve yoksul 65 yaş ve üstü yaşlılara bağlanan yoksulluk aylığı ile yaşlılık riskinin ilişkilendirilmesi mümkündür. Keza sosyal yardım kapsamında maluliyet durumunda özürlü konuma düşenler için bağlanan yardımlar da mevcuttur.

Bu noktada risk oluşumunda fertlere gerek sosyal hizmetler gerekse de sosyal yardımlar kapsamında sağlanan olanaklar, sosyal sigortalardan "hak" kavramı kapsamında farklılık göstermektedir. Metin (2011: 181)'in de vurguladığı üzere sosyal politika geniş anlamda sosyal eşitlik ve adalet sağlayıcı işleve bürünerek Marshall'ın gündeme getirdiği yurttaşlık düzleminde hak temelli ele alınarak toplumun tamamına ulaşabilme amacıyla hareket eden bir yapıya bürünmüştür. Bu açıdan bakıldığında da vatandaşlık bağıyla bağlı olmak, emeklilikle ilişkilendirilebilecek sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerinde bireye hak sağlamaktadır. Keza ülkemizde anayasal güvencenin sağlanması da pek çok ülkede olduğu gibi gerçekleşmiştir. Ancak yapılacak sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerinin kapsam ve miktarında sosyal sigortalardaki gibi riskin kısmen de olsa prim vasıtasıyla satın alınması olmadığından netliği oluşturma, yetersizlik durumunda sosyal yardım ve sosyal hizmeti sağlama sorumluluğuna sahip devlet aleyhine hukuki karar aldırma imkânı sınırlıdır.

Dilik (1980: 69)'in de vurguladığı üzere primsiz rejimlerde bireylere sağlanacak sosyal gelirin miktarı kanunlarla belirlenmemekte, kanunlarda sadece genel prensipler belirlenmektedir. Dolayısıyla primsiz rejimlerin emeklilikle ilişkisinin fiilen mevcut olmasına karşılık zayıf olduğunu, hukuken ise bağlayıcılıktan uzak olduğunu da savunmak mümkündür.

1.2. Emekliliğin Finansmanı ve Sosyal Güvenlik Sistem Modelleri

Emekliliğin finansman yöntemi, kapitalizasyon sistemi de denilen fonlama yöntemi ve PAYG (pay as go you) olarak da bilinen dağıtım yöntemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Kimi ülkelerde bu iki yöntemden birisi tercih edilirken, kimi ülkelerde ise karma yapı söz konusudur. Sosyal güvenlik sistem modelleri de emekliliğin finansman yöntemlerinin seçişine ek olarak, sigortalanacak kesimin ne olduğuyla şekillenen farklılaşma içermektedir. Bu kapsamda temel olarak ülkelerin sosyal güvenlik sistem modellerini de beş gruba ayırmak mümkündür: Bismarkian işçi sigortası modeli, Beveridge tipi halk sigortası modeli, ABD tipi özel sigorta modeli devletçe bakılma yöntemi ve karma yöntem.

1.2.1. Emekliliğin Finansman Yöntemleri

Emekliliğin finansman yöntemleri, başta yaşlılık olmak üzere tamamen veya çalışmaya imkân tanımayacak düzeyde çalışma gücünün yitirilmesiyle birlikte gelir kaybının oluştuğu dönemde oluşan gelir kayıplarının telafisi amacıyla yapılan düzenli ödemeler şeklinde gerçekleşen emeklilik ödemelerinin maliyetlerinin ne şekilde karşılanacağı sorunuyla ilişkilidir. Bu kapsamda da temelde ikili bir ayrıma gidilmektedir. Öncelikle belirtilmesi gereken, bütün sosyal sigorta kurumlarının uzun vadeli sigorta kollarının kuruluşlarında fonlama yöntemi uygulanmıştır (Alper, 2000: 140). Dolayısıyla sosyal sigortaların özellikle uzun vadeli sigorta kollarında emekliliğin finansman yöntemlerinde kuruluş aşaması açısından ayrım yoktur. Ancak zamanla sistemlerin olgunlaşmasıyla fonlama yönteminden dağıtım yöntemine kısmen veya tamamen dönülmesi gereği oluşabilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak diğer adı kapitalizasyon yöntemi olan fonlama yöntemini incelemek yerinde olacaktır.

Emekliliğin finansmanında uygulanan ilk yöntemi oluşturan fonlama yönteminin diğer adları, kapitalizasyon yöntemi ile fon biriktirme yöntemidir. Bu yöntem öncelikle, oluşması olası sosyal riskler karşısında verilecek ivazların

karşılanabilmesi için bir fon oluşturulmasına dayanmakta olup, oluşturulacak fonun bireysel ya da topluluk şeklinde olması mümkündür (Güzel ve Okur, 1990: 83). Uygulanan yöntemin dayandığı prensip ise matematik ve olasılık hesaplamalarına dayanan aktüeryal hesaplamalar ile gelir ve giderin dengede tutulmasıdır (Güneş ve Yakar, 2004:129). Fonlama yöntemi de kendi içerisinde ikiye ayrılmakta olup bunlar:

- Maaş Esaslı Emeklilik Programları (MEEP)
- Prim esaslı emeklilik Programları (PEEP) şeklindedir.

MEEP'lerde dağıtım yöntemiyle benzer şekilde emekli aylığı, ücret seviyesi, çalışma yaşamı süresince elde edilen ücretlerin endekslenmiş bir ortalaması veya her çalışma yılı için belli bir miktarın hesaba katılması gibi yollarla emekli aylığı hesaplanması yapılmaktadır (Şen ve Memiş, 2000: 36). Aktüeryal ilkeler açısından da emekli aylığından hareket edildiğinden dolayı dağıtım (PAYG) yöntemiyle benzer aktüeryal ilkeler takip edilmektedir. Ancak emeklilik aylığının karşılanabilmesi amacıyla çalışma süresi boyunca düzenli olarak toplanan katkı payları, dağıtım yönteminden farklı olarak bir fon havuzunda biriktirilerek yatırımlara yönlendirilmekte ve mevcut emeklilerin emekli aylıklarının ödenmesinde kullanılmamaktadır (Ergenekon, 2000: 94-95). MEEP'ler de emekli aylığı tespit yöntemleri açısından kendi içerisinde dörde ayrılmaktadır:

- Emeklilik planı içerisinde olan herkese sabit bir emekli aylığı bağlanması esasına dayanan ***"Maktu emekli aylığı yöntemi"***,
- Emekli aylığının, elde edilen ücretin belirli bir oranı olarak tespitinin yapıldığı ***"Maaşla orantılı emeklilik aylığı yöntemi"***,
- Çalışma süresinin emekli aylığını belirlemede esas alındığı ***"Hizmet süresi esaslı emeklilik aylığı"***,
- Diğer uygulamalara göre daha yaygın uygulanan her çalışılan sene için ücretin belirli bir yüzdesinin emekli aylığını belirlediği ***"Hizmet süresi ve maaşla orantılı emeklilik aylığı"*** şeklindedir (Ergenekon, 2000: 97-98).

PEEP'lerde ise primler, yine çalışanların ücretlerinden belirli bir yüzde olarak ya da herkes için sabit bir tutar olarak alınmaktadır. Bu yöntemde fon birikimlerinin emeklilik dönemine kadar özellikle finans piyasaları başta olmak üzere yatırımlarda verimli şekilde değerlendirilmesine odaklanılmaktadır. Çünkü alınacak emekli aylığının miktarının tespitinde fon performansı belirleyicidir.

PEEP'lerin MEEP'lerden diğer farklılığıysa, iş değiştirme veya emeklilik durumunda MEEP'lerin aksine biriken fonların çalışana toplu olarak ödenme imkânının da sunulmasıdır. Şili, Avustralya, İsviçre, Danimarka ve Singapur'daki emeklilik programlarının prim esaslı oluşturulması esası getirilmiş; ABD, İngiltere, Belçika, Kanada, Almanya ve İrlanda başta olmak üzere pek çok ülkede ise maaş esaslıdan prim esaslıya doğru bir dönüşüm başlamıştır (Işık, 1999: 94). MEEP ve PEEP kapsamındaki program ağırlıkları aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Tablo 1.1.).

Tablo 1.1. MEEP ve PEEP Karşılaştırması

	Avustralya	Kanada	Almanya	Japonya	İngiltere	ABD
Katılımcı sayısı itibarıyla						
Maaş esaslı programlar	48	86	-	100	92	53
Prim esaslı programlar	52	12	-	0	8	47
Program varlıkları itibarıyla						
Maaş esaslı programlar	62	87	-	100	-	66
Prim esaslı programlar	38	13	-	0	-	34
Program sayısı itibarıyla						
Maaş esaslı programlar	19	40	90	100	-	28
Prim esaslı programlar	81	59	10	0	-	72

Kaynak: Çağatay Ergenekon (1998), Özel Emeklilik Fonları-Şili Örneğinden Alınacak Dersler, İMKB Yayınları, İstanbul, s. 12.

Emekliliğin finansmanında uygulanan ikinci yöntem dağıtım yöntemi olup PAYG (Pay as you go "Öde-geç") olarak da bilinmektedir. Fonlama yönteminin başarısında paranın değerinin korunmasındaki sorunlar, pozitif hukuk sistemlerinin çoğunda bu sisteme dönüşüme yol açmıştır (Güzel ve Okur, 1990: 63-64). Enflasyonla mücadelede başarılı bir yöntem olsa da yöntemin zayıflığı demografik değişimden kaynaklanmış ve aktif/pasif dengesinde 2/1 sınırının aleyhte bozulması sorunuyla karşılaşılmıştır (Işık, 1999: 95). Bu durumda mevcut prim oran veya miktarlarının yükseltilmesi veya gelecekteki emekli aylıklarının düşürülmesi gerçekleştirilemeyince

de sistem krize girmiştir (Akyıldız, 1999: 206). Dolayısıyla yaşlılık sigortasından ziyade hastalık ve analık sigortası gibi geçici risklere karşı sosyal korumada bu yöntemin daha etkin olduğu savunulmaktadır (Demir ve Canbay, 2013: 454-455).

Dağıtım yönteminin özünde nesilden nesile kaynak aktarımı olup, genç kuşakların ödediği primlerle yaşlı kuşaklara yapılan emeklilik ödemelerinin finanse edilmesi esası vardır. Dolayısıyla sistem, gerçekleştirilmesi gereken sosyal güvenlik harcamalarının yapıldığı dönemde gelirin elde edilerek karşılanması üzerine şekillendirilmiştir. Bundan dolayı da yedek fon oluşturulması gereği olmayıp, zaman zaman beklenmeyen sakatlık (maluliyet) gibi durumlar için kısmen yedek fon oluşturulmasına gidilebilmektedir (Şen ve Memiş, 2000: 30-31).

Dağıtım yönteminin bir diğer önemli yapısal özelliği ise Bozer (1962: 36)'in de vurguladığı gibi her ne kadar toplanan aidatların (primlerin) gelecekte sigortalıya fayda sağlayıp sağlamaması önemli değilse de tanımlanmış fayda prensibinin mevcut olmasıdır. Tanımlanmış fayda prensibinde bireylere emeklilik durumunda ödenecek emekli aylıkları katılımcıların sisteme dâhil olmalarından itibaren belli olup katılımcılara taahhüt içermektedir. Buna göre de katılımcıların elde edecekleri emekli aylıklarının hesaplanmasında çalışma döneminde elde edilen ücret, çalışma süresi ve diğer faktörler hesaba katılarak bir formül geliştirilmekte ve emekli aylıkları bu formüle göre verilmektedir (Akın, 2008: 11).

Dağıtım yöntemi, kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır:

- Prime dayalı dağıtım yöntemi,
- Primsiz dağıtım yöntemi,
- Karma yöntem.

Prime dayalı dağıtım yönteminde, merkezi bütçeden ayrı bir tüzel kişilik olarak kurumsal yapı oluşturulmakta ve sistemdeki katılımcının prim ödeme zorunluluğu oluşmaktadır. Aktif sigortalılarca ödenen prim gelirleriyle pasif sigortalılar için gerçekleştirilen emeklilik vd ödemeler yerine getirilmektedir. Buna karşılık da prim

ödemeye başlayan aktif sigortalı, pasif sigortalı olarak ivaz alacağı dönemde elde edeceği faydayı yani kendisine yapılacak emeklilik vd ödemeleri bilmektedir.

Diğer dağıtım yöntemini oluşturan primsiz dağıtım yönteminde ise yoksul ve dar gelirlilere yönelik sosyal koruma gerçekleştirilmesinde merkezi bütçeye dayanılmakta olup, nüfusun aktiflikten pasifliğe düşmesi durumunda ivaz kazanımı söz konusudur (Akın, 2008: 11-12). Primsiz dağıtım yöntemi de kendi içerisinde ikiye ayrılmakta olup, muhtaç bireylere yönelik programlar ve asgari gelir sağlayan programlar şeklinde organize edilmektedir (Ergenekon, 1998: 39-40).

Primsiz dağıtım yönteminin bir diğer özelliği ivazların finansmanının doğrudan vergilerle gerçekleştirilmesidir. Uygulamada dağıtım yöntemini tercih eden ülkelerin çoğunda hem prime dayalı hem de primsiz dağıtım yöntemleri bir arada uygulanmaktadır. Prim gelirlerinin yetmediği durumlarda oluşan sosyal güvenlik açıkları, merkezi hükümet tarafından sosyal güvenlik transferi olarak kaynak aktarımıyla desteklenmekte ve böylece her iki uygulama da karma yöntem olarak bir arada gerçekleştirilmektedir (Akın, 2008: 112).

1.2.2. Sosyal Güvenlik Sistem Modelleri

Kuruluş amacı aynı olsa da oluşturulan sosyal güvenlik sistemlerinde homojen bir yapı bulunmamakta olup, ülkelerde çeşitli uygulama modelleri yürütülmektedir. Buna göre sosyal güvenlik sistem modelleri ülkelerdeki uygulanma türlerine göre beş başlık altında sınıflandırılabilir:

- Bismarkian İşçi Sigortası Modeli,
- Beveridge Tipi Halk Sigortası Modeli,
- Karma Model,
- Devletçe Bakılma Modeli,
- ABD Tipi Özel sigorta modelidir.

Bismarkian işçi sigortaları modelinde çalışanların olası risklere karşı sosyal koruma altına alınması için garanti sağlanması amacıyla 19. yüzyılın sonlarına doğru uygulamaların başlatıldığı görülmektedir (Kurtay, 1946: 384). Kategorisel sistem olarak da isimlendirilen Bismarkian işçi sigortaları modelinde, hukuk açısından çalışmaları durumunda güvence altına alınma esası mevcuttur (Durdu, 2009: 46).

İlk uygulamanın gerçekleştirildiği ülke Almanya'dır. Almanya'da sistemi kuran o dönemin başbakanı (şansölyesi) Bismarck olmuş, işçilerin sisteme entegrasyonunu sağlamayı kolaylaştıran işçi sigortalarının modern anlamdaki kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Almanya'da işçi sigortalarının kuruluşunu ise diğer Avrupa ülkeleri izlemiştir (Güvercin, 2004: 90-91).

Bismarck'ın işçi sigortalarını kurmasında çeşitli sebepler mevcuttur: Bismarck öncelikle 1877'de yaşanan büyük bunalım sırasında oluşan yoğun sefalet ve yaşam standartlarında yaşanan düşüş ortamında (Güzel, 2005: 63) işçi sigortalarını kurarak işçilerin oylarını kendi tarafına çekmek ve İşçi Partisi'nin gücünü kırmak istemiştir (Talas, 1957: 4). İşverenler açısındansa Bismarck, 1880'de iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında sunduğu görüşlerinde, tazminat miktarı daha az olmakla birlikte kapsamı tabana yayılan ve işveren sorumluluğu yerine devlet eliyle sigorta kurularak, sorumluluğun kurulacak sosyal sigortalara devredildiği bir yapının ihtiyacını vurgulamıştır (Dilik, 1988: 77). Dolayısıyla da işverenin yüksek tazminat yükümlülüğünden kurtarılmasını da amaçlamıştır.

İşçi sigortası modelinde muhtemel sosyal risklere karşı oluşturulan sosyal sigorta kurumu (işçi sigortası kurumu) vasıtasıyla sosyal korumanın sağlanması prensibi benimsenmiştir. Buna göre çalışanların ücretin belirli bir yüzdesini prim olarak vermesi temel alınmıştır. Bu modelde ayrıca işverenlerin de prim katkısı söz konusudur. Prim gelirleri, işçi sigortası kurumunun gelirlerini oluşturmakta ve sosyal koruma maliyetleri de bu gelirlerle karşılanmaktadır. İşçi ve işveren prim katkılarının yanı sıra devletin de sistemde katkısı mevcuttur. Bu sistemin öncüsü olan Almanya'daki uygulamada zorunlu sigorta ilkesi özerk yönetim anlayışıyla birlikte

hafifletilmekte olup, sistemin şekillenmesinde devletin yanı sıra sendikalar ve özel meslek kuruluşları da etkili olmaktadır. Almanya'da sisteme dâhil olanlar nüfusun %90'ına ulaşmıştır. Sisteme dâhil olmayan %10'luk azınlık için de özel sosyal güvenlik sistemleri mevcuttur. Buna ek olarak prime dayanmayan sosyal güvenlik uygulamaları da bulunmaktadır (Yanardağ, 2010: 26-27).

Sosyal güvenlik sistem modelleri içerisinde ikincisini oluşturan Beveridge tipi halk sigortası modelidir. Beveridge, sosyal koruma ile ilgili düşüncelerini aktarırken:

- İşsizlik, hastalık ve kaza sebebiyle oluşan gelir kayıplarının karşılanmasını sağlayacak,
- Emeklilik zamanı geldiğinde emekliliği mümkün kılacak,
- Bireylerin bir kişinin ölümünden dolayı maddi zorluğa düşmesine engel olacak,
- Ölüm-doğum, evlenme gibi gider artışlarını karşılayacak bir gelirin taahhüt edilerek teminat altına alınması gereğini vurgulamıştır (Fer, 1943: 563).

Bu çerçevede oluşturulan ulusal (halk) sigorta, 1948'den itibaren kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir. Kanunla çalışan-çalışmayan ayrımı dahi yapılmaksızın bütün Britanya vatandaşları aşağıdaki sosyal risklere karşı sosyal koruma altına alınmıştır:

- Hastalık (Gelir bağlanması),
- İşsizlik geliri,
- Ölüm bağışı.
- İhtiyarlık (Emeklilik maaşı),
- Yetim kalma (Yetim aylığı),
- Analık (Doğum ödeneği, loğusalık ve analık ödeneklerini bir arada ele almaktadır),
- Dul kalma (Dul ödeneği "dul kalındığı anda", dul analık ödeneği, dulluk maaşından oluşmaktadır),

- İş kazası ve meslek hastalıklarından oluşmakta olup, yürütücü kurumlar işsizlik geliri için Çalışma Bakanlığı'na bağlı mahalli iş ve işçi bulma büroları, diğerleri içinse Ulusal (halk) sigorta bakanlığıdır (Süngütay, 1960: 98).

Oluşturulan sistemin dayandığı prensipleri ise beş başlık altında toplamak mümkündür:

- Tahsis edilen asgari geçim ödeneği ücret seviyelerinden bağımsız olup herkes için tek düzeyde belirlenmektedir.
- Primler mali güçten bağımsız olarak herkes için tek oranlıdır.
- Sistemin yönetimi tek elde toplanmıştır.
- Sigorta kapsamı son derece geniş olup, tek primle çok geniş risklere karşı ortak koruma sağlanmaktadır.
- Tahsis edilecek ödeneklerin miktarları yeterli, süreleri de tatminkârdır (Andaç, 2010: 166-168).

İngiltere'de "Temel Emeklilik Sigorta Yasası" adıyla uygulanmaya başlanan Beveridge tipi halk sigortası sistemi, ilk değişimini 1978'de yaşamıştır. Getirilen yeni düzenlemeyle kazançla ilişkilendirilmiş olan bir emeklilik programı da ilave olarak getirilmiştir. Thatcher'ın yürüttüğü liberal politikalarla birlikte 1980'ler boyunca kamunun halk sigortasının sistem içerisindeki rolü azaltılmıştır. Günümüzde halk sigortası, asgari emeklilik seviyesinin sağlanmasını garanti etmekte işlev görmektedir. 1978'de oluşturulan kazançla ilişkilendirilmiş ikinci aşamanın da kapsamı daraltılarak zorunlu tamamlayıcı emeklilik planı olarak özel emeklilik şirketlerine katılım getirilerek taban emekli aylıklarının üzerinde gelir sağlanmasında "Ulusal Emeklilik Tasarruf Sistemi" ile emeklilik sistemi güncellenmiştir (Ulutürk ve Dane, 2009: 365). Dolayısıyla Beveridge tipi halk sigortası modeli, 1948-78 arası döneminde sistemin tümünü oluşturan model olma özelliğindedir.

Sosyal güvenlik sistem modelleri içerisinde üçüncüsünü oluşturan model ise işçi sigortaları ile halk sigortasının birleşiminden oluşan ve Hollanda'da uygulanmakta olan karma modeldir. Bu modelde çalışanlara yönelik işçi sigortaları modeli uygulanırken, işçi sigortalarına ek olarak Beveridge tipi halk sigortası ve sosyal yardımlar bir arada yürütülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan bu sistem, yaşanan ekonomik krizle birlikte 1980'lerden itibaren yeniden yapılandırılmıştır. Örneğin işsizlik sigortalarında aylık bağlama oranı %80'den %70'e çekilmiş ve aynı zamanda da işsizlik ödenekleri çalışma süresi ve yaşla ilişkilendirilerek sınırlandırılmıştır. Keza çalışmayanlar için de tek oranlı ödeneklerin devreye sokulmasına yönelik önlemlerle karşılaşılmıştır (Özdemir, 2007: 160).

Sosyal güvenlik sistem modelleri içerisinde dördüncü model devletçe bakılma modelidir. Bu modele göre sosyal güvenlik harcamaları merkezi bütçeden karşılanmaktadır. Sosyal risklere karşı asgari sosyal korumanın sağlanmasında tüm vatandaşları kapsayacak genişlikte devlet görevlendirilmektedir. Bu modelde finansman aracı da vergilerdir. Toplum bütününde yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere yönelik transfer söz konusu olup finansman sorunu ile karşılaşıldığında da yeni vergiler koyulması yoluna gidilmektedir (Yanardağ, 2010: 31).

Devletçe bakılma modelinin ilk uygulayıcısı Yeni Zelanda'dır. Yeni Zelanda'da 1938'den itibaren ilk kez yoksulluğun önlenmesine karşı köklü çözüm getirme amacıyla sistem şekillendirilmiştir. Bireyin toplumun üyesi olması sebebiyle vatandaş olarak toplumdan "nafaka alacağı" ve bu kapsamda da hak talebinde bulunacağı prensibinden hareket edilmiştir. Bu noktada mesleki ve sosyal durumu ne olursa olsun yoksul duruma düşen herkesin kapsam içine alınması ve riskin oluşum sebebi ne olursa olsun korumanın sağlanması hedefi güdülmüştür (Güzel ve Okur, 1990: 28).

Devletçe bakım modelinin uygulandığı bir diğer ülke ise Danimarka'dır. Oluşturulan sistemde de halk aylığı, zorunlu resmi iş piyasası aylığı ve ihtiyari iş piyasası ek aylığı olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna göre konumu, cinsiyeti, mesleği ne

olursa olsun 67 yaşına gelen herkes halk aylığı adı altında yaşlılık aylığı olarak emekli aylığı almaya hak kazanmaktadır. Belli bir gelirin altına 67 yaşından önce düşülmesi durumunda ise ek ödeme ve yakacak yardımları yapılmaktadır. Herkes halk sigortası kapsamında olduğundan, ayrıca ölüm aylığı bağlanmamaktadır. Finansman ise tıpkı Yeni Zelanda'da olduğu gibi vergilerle karşılanmaktadır. Zorunlu resmi iş piyasası aylığında ise, 16-66 yaş arasında tam zamanlı çalışanların gelirlerinin %1,3'ünün kesilmesi suretiyle ölüm aylığının da mevcut olduğu ek aylık imkânı oluşturulmaktadır (Yanardağ, 2010: 32).

Sosyal güvenlik sistem modelleri içerisinde beşinciyi oluşturan model ise ABD tipi özel sigortalar modelidir. Ancak günümüzde Şili modeli olarak tanınırlığı daha yüksektir. ABD'de zorunlu işçi sigortaları, istisnai birkaç eyalet dışında Federal Sosyal Güvenlik sistemi içerisinde özel emeklilik şirketleri kanalıyla gerçekleştirilmektedir. Devletin sistem içerisindeki konumu ise özel emeklilik şirketlerinin mali olarak zor duruma düşmesi durumunda ABD Emeklilik Garanti Kuruluşu tarafından güvence altına alınmasıyla sınırlıdır (Çiftçi, 2004: 32).

Amerika'da bilinen ilk emeklilik planları 1636 yılında Plymouth kolonisinde oluşturulan askeri emeklilik programıdır (Salisbury, 1999: 4). Devlet olarak kuruluşun gerçekleşmesi sonrasındaysa ABD'de emeklilik gelir planlarının ilki yine kamu kesiminde 1857'de New York Polis Kuvvetleri Emeklilik Planı olarak kurulmuştur (EBRI, 2005: 1). Ardından 1869'da New York Öğretmenleri Emeklilik Planı'nın kuruluşu yine kamu kesiminde olmak üzere gerçekleştirilmiştir (EBRI, 1998: 1). Bu planlardan da anlaşılacağı üzere başlangıç dönemlerinde kamu kesimi kaynaklı emeklilik planlarının New York şehriyle sınırlı kaldığı ve küçük gruplar arasında kurulan sandıklar şeklinde oluşturulduğu görülmektedir.

Bilinen ilk özel emeklilik planı ise ABD yerine Avustralya'da Bank of New South West tarafından 1862'de kurulmuştur (Şener ve Akın, 2010: 293). Ancak sistemin ABD'de genele yayılması sebebiyle Avustralya yerine ABD temel alınmaktadır. ABD'deki ilk özel emeklilik planı ise American Express Company

tarafından 1875'te kurulan özel emeklilik programı olup, 1880'de Ohio ve Baltimore demiryollarının inşasında 77 bin çalışan için ilk resmi program oluşturulmuştur (Seburn, 1991: 16). İlk kurulduğundan bugüne ABD'de özel emeklilik planlarında süratli bir gelişim yaşanarak 2012 yılına gelindiğinde 26 binden fazla özel tanımlanmış faydaya dayanan emeklilik planında 44 milyon kişi kapsanmıştır (EBRI, 2013: 1). Özel emeklilik planlarının varlık büyüklükleri de süratle genişleyerek 1945'te 20.7 milyar dolardan, 2013'e gelindiğinde yaklaşık dört yüz katlık artışla 8,2 trilyon dolara kadar yükselmiştir (Federal Reserve Statistical Release, 2014a/b: 12).

Kuruluşundan itibaren uzun yıllar boyunca oluşturulan planların varlığını devam ettirebilmeleri, herhangi bir üst kuruluş oluşturma ihtiyacının uzun zaman olmamasını beraberinde getirerek kendi iç dinamikleri içerisinde işleyen bir sistem teşekkülüne imkân sağlamıştır. Ancak 1963'te ABD'nin en eski otomotiv üreticisi konumundaki Studebaker şirketinin çöküşüyle Studebaker emeklilik planının feshedilmesi sonucunda 11 bin işçinin bundan etkilenmesi; kapsamlı federal bir düzenlemenin yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Yoğun siyasi destekle birlikte 1974'te Çalışanların Emeklilik Geliri Güvenliği Kanunu adıyla özel kesimde emeklilik ve sağlık planlarını yöneten federal bir kanunun çıkmasına yol açmıştır (EBRI, 2007: 1).

Sosyal güvenlik sistem modelleri içerisinde ABD tipi özel sigortalar modeli, günümüzde kuruluşunun gerçekleştiği ABD yerine Şili ile özdeşleşmiştir. ABD'deki uygulamanın aksine Latin Amerika ülkelerinde, neoliberal dönemde sosyal sigortalar kaldırılarak yerlerine özel sigorta şirketleri ikame edilmiştir. İlk uygulamanın gerçekleştirildiği ülke ise Şili'dir. Günümüzde muhtemelen bu sebeple Şili ile özdeşleşen sistem modeli küresel çapta tüm emeklilik reformlarını hızlandırmada etkili bir konuma gelmiştir.

Şili'deki uygulama özetlenecek olursa, 1981'de başlatılan yeni sistem modelinde iş yaşamına yeni girecekler için özel emeklilik şirketlerine katılım zorunluluğu getirilmiş, iş yaşamında olanlar içinse o dönem için mevcut sistemde

kalma ile özel emeklilik planlarına geçme arasında seçenek tanınmıştır. Katılım açısından ise bağımlı çalışanlar için zorunluluğun mevcut olduğu özel emeklilik planlarına katılım bağımsız çalışanlar için isteğe bağlı olmuş, bu arada primlerdeki işveren katkıları da kaldırılmıştır (Yanardağ, 2010: 35). Dördüncü bölümde konunun daha geniş ele alınması gerektiğinden, bu bölümde uygulama detayları tekrara girmemek amacıyla verilmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM
2. TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE EMEKLİLİĞİN GELİŞİMİ

İnsanlığın en köklü gereksinimlerinden olan "gelecekten emin olma" güdüsünün sonucu olarak doğan sosyal güvenlik kavramı, sosyal bilimler literatürüne 1930'lu yıllardan itibaren girmeye başlamıştır (Sallan Gül, 2000: 51). Günümüz Türkiye coğrafyası kapsamında sosyal güvenlik sistemimizin kökenleriyse Selçuklulara dayandırılırsa 9 asırlık, Osmanlı'ya dayandırılırsa 7 asırlık geçmişe sahiptir. Bu köklü geçmiş ise çoğu modern toplumdaki geçmişe göre oldukça eskiye dayandığını desteklemektedir. İşte bu bölümde köklü geçmişe sahip Türk sosyal güvenlik sisteminin geçirdiği tarihsel dönüşümün ana hatlarına odaklanılmıştır.

2.1.Cumhuriyet Öncesi Dönem

Emeklilik, sosyal güvenlik içerisinde primli rejimlerin uzun vadeli sigorta kolu olma özelliği göstermektedir. Buna göre cumhuriyet öncesi dönemde emeklilik ile ilgili olarak sosyal güvenlik sisteminin durumunu incelemek yerinde olur. Cumhuriyet öncesi dönemdeki Türk sosyal güvenlik sistemi açısından Tanzimat'a (1839) kadar geçen Klasik Osmanlı Dönemi boyunca modern anlamda bir sosyal güvenlik sisteminin henüz oluşturulmadığı görüşü oldukça yaygındır (Bkz. Şenocak, 2009: 425; Gençler ve Çiftçi, 2013: 10). Bu sebeple de cumhuriyet öncesi dönemi, Klasik Osmanlı Dönemi ve Tanzimat Dönemi olarak ikiye ayırarak incelemede bulunulmuştur.

2.1.1. Klasik Osmanlı Dönemi ve Emeklilik

Önceki Türk devletlerinde de olduğu gibi klasik dönemde Osmanlı Devleti'nde çağdaşı olan diğer devletlerin aksine toplum, yönetenler ve reaya olarak ikiye ayrılmaktadır (Akyılmaz, 2004: 222). Bu iki toplumsal küme de kendi içerisinde parçalara bölünmektedir. Tabakoğlu (1994: 145)'nun ayrımında, yönetenler ilmiye, kapıkulları ve tımarlı sipahiler olarak üçe; reaya ise yerleşime, hukuki durumuna ve

dini mensubiyetine göre üçe ayrılmaktadır. Dolayısıyla modern anlamda olmasa da kısmen mevcut olan emeklilikte de homojen bir uygulama yapısı bulunmamakta olup, her sosyal zümreye yönelik farklı uygulamalar mevcuttur.

Tanzimat'ın ilanına kadar sosyal güvenlik sistemi modern anlamda oluşturulamamışsa da, bu dönemde yönetenler (bürokrasi/memurlar) için emeklilik imkanı mevcuttur. Klasik Osmanlı Dönemi'nde emekliye sevk durumunda kamu görevlilerine ya da dul-yetimlerine emekli geliri tahsis edilmiştir. Aradaki farksa, Klasik Osmanlı Dönemi'ndeki kaidelerin günümüzdeki gibi çok belirgin olmamasıyla padişah veya padişah adına karar verenlere takdir yetkisinin geniş tutulmasıdır.

Klasik Osmanlı bürokrasisinin emeklilik hak edişinde, emeklilikte bağlanacak gelirin ilk olarak yönetenler içerisinde gelir elde edişlerindeki farklılıkla benzer şekilde ayrıştığı görülmektedir. Tımar sisteminde gelirlerini tımar içerisindeki arazilerden elde edilen ürün miktarına göre ayni (ürün cinsinden) olarak alan tımarlı sipahilerinin emeklilik durumunda kendilerine bağlanan gelir de tımar verilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Yani ayni gelir elde edenin emekli geliri de ayni olmuştur. Bu yöntem sadece Klasik Osmanlı dönemiyle de sınırlı değildir. Eski toplumlarda yaygın olarak uygulanan tımar sisteminin ayni gelir üzerine inşa edildiği düşünüldüğünde, emeklilik durumunda da ayni emekli geliri sağlanması bir gereklilik haline dönüşmektedir. [1]

Tımar sisteminde mütekait sipahiler günümüzdeki gibi çalışmayı tamamen bırakmadıklarından emeklilik durumunun oluşup-oluşmadığı da tartışmalıdır. Buna göre mütekait sipahiler emekli olmaları sebebiyle savaşa gitmezler, buna karşılık aralarından seçecekleri bir kişi askeri teçhizat sağlar, vergi toplar ve savaşa gidecek

[1] Etiler ve Babillere kadar uzanan tımar sisteminde, Osmanlı uygulamasının ötesinde, tüm uygulamalarda emeklilik imkânının bir güvence olarak tanınması gereği açıktır. Dolayısıyla da Osmanlı uygulaması öncesindeki uygulamalarda da bugünkü karşılığı olarak ölüm, maluliyet ve ihtiyarlık sigortasına karşılık gelecek tasarruflarda bulunulması söz konusudur. Örneğin yaklaşık dört bin yıllık geçmişiyle bilinen en eski yazılı kanun olan Babillerin Hamurabi kanununun 28. maddesinde tımar sahiplerinin esir düştüğünde oğlu hizmet edecek durumdaysa tımar oğluna kalmakta, şayet oğul henüz küçükse tımar gelirinin üçte biri çocuğu yetiştirme masrafı olarak annesine verilmektedir (Üçok, 1944b: 535). Dolayısıyla bu ilk uygulamalarda bile tımar sahiplerine bir çeşit emeklilik hakkının tanındığını görüyoruz.

gençleri seçerek yönlendirirdi (Üçok, 1944a: :84-85). Dolayısıyla sınırlı bir görev ifasının sürdürülmesi söz konusudur. Ancak ifa edilen bu hizmetleri net şekilde emekliliğin olmadığına gerekçe göstermek de yanılgıya yol açabilir. Çünkü günümüzde kamu emeklilerinden de emekli aylıklarından gelir vergisi kesilmesi söz konusudur ve son derece sınırlı düzeyde olan bu hizmetleri de günümüzdeki emekli aylıklarına uygulanan vergiye karşılık göstermek mümkündür.

Gelirlerini nakdi olarak alan Yeniçeriler'in emekli gelirleri ise tımarlı sipahilerin aksine nakdidir. Ancak tımar sisteminden farklı olarak emeklilik gelirleri için devletin yükleniciliği hukuken olmayıp, sadece fiilen kısmi katkısı mevcuttur. Şöyle ki: Uygulamada emeklilik durumu için (yaşlılık, maluliyet, ölüm) orta sandıkları oluşturulmuştur. Kurulan orta sandıkları vasıtasıyla maluliyet durumunda yeniçerilerin kendilerine, ölüm durumunda ise ailelerine gelir bağlanmıştır. Dul-yetim gelirlerinde, ölen yeniçerinin orta sandığındaki birikiminin yetimlere doğrudan verilmeyip, reşit olana kadar işletilerek gelirlerinin verildiği, reşit olunca da kalan birikimin yetimlere aktarıldığı sistem uygulanmıştır (Yazıcı, 2007: 19; Özcan, 2009: 101). Bu ise merkezi yönetime bağlı maaşlı memurların, günümüzdeki fonlama sistemine benzer bir emeklilik sisteminde yer aldığını desteklemektedir.

Reaya açısından emekliliğe bakıldığında, kırsal nüfusun sosyal güvenlikte primli rejimi ifade eden emeklilik imkânına sahip olmadığı görülmektedir. Kırsal yerleşimde sosyal sigortaların olmayışını ise bir eksiklik olarak görmemek gerekir. Çünkü Yazgan (1977: 57-58)'ın da aktardığı gibi modern sosyal güvenlik sistemlerinde dahi gelir garantisine göre ihtiyaç unsurunda tarım sektörünün daima daha avantajlı olduğu kabul edilmektedir ve bu sebeple de kır nüfusu sosyal sigorta kapsamına alınan son grubu oluşturmaktadır. Çünkü kırda aile şehirdeki aileye göre daha geniş olup çalışma gücü kaybıyla yaşanacak olası gelir kaybının eksik istihdam durumu (atıl çalışma kapasitesi mevcudiyeti) veya ilave çalışma ile kapatılması son derece kolaydır. İkinci olarak kırda kentlere göre akrabalık ve komşuluk bağı çok daha kuvvetlidir. Bu da beraberinde dayanışmayı arttırmaktır. Üçüncü olarak köylerde örf, adet ve inançlara bağlılığın daha kuvvetli oluşu, gelir kaybının şehre göre vahim

sonuçlarının oluşumunu önlemektedir. En azından ilk iki gerekçenin Klasik Osmanlı Dönemi'nde kırsal yerleşimde emekliliğin tesis edilmemesinin, günümüz modern dünyası için dahi haklı gerekçe oluşturduğu sonucuna varılabilmektedir.[2]

Reaya içerisinde emeklilik şehirlerde mümkün olmuştur. Kökenleri 12. yüzyıldaki Selçuklular dönemine kadar uzanan, 15. yüzyılda esnaf teşkilatına dönüşen, 18. yüzyılda önemini yitirerek 1727'de usta sayısının sınırlandırılması kapsamında yerini Avrupa lonca sistemine benzer şekilde gedik teşkilatına bırakarak devam eden ahilerde (Kılınç, 2012: 68; Tural, 2003: 75), maluliyet, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı yardımlaşma ve destek sağlanması söz konusu olmuştur (Bayram, 2012: 87). Bu kapsamda oluşturulan Yardım Sandıkları'nın gelirleri ise çıraklıktan kalfalığa veya kalfalıktan ustalığa yükselenler için alınan harçlar ve haftada veya ayda bir esnaftan güçlerine göre alınan paylardan oluşmuştur (Yazıcı, 1996: 159). Usta ve kalfadan düzenli olarak alınan paralarsa günümüzdeki aidat/prime karşılık gelmekte olup, üyelerine ihtiyarlık sigortası kapsamında mütekait ve aceze, iş kazalarında ise malul sıfatıyla gelir sağlanmıştır. Dolayısıyla da reaya içerisinde yer alanların oluşturduğu bu sandıklar, modern sosyal güvenlik kuruluşlarının habercisi olmuştur (Mahiroğulları, 2008: 147-148).

2.1.2. Emeklilik ve On Dokuzuncu Yüzyıl Boyunca Yaşanan Gelişmeler

On dokuzuncu yüzyıl, dünya genelinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da köklü yeniliklere yol açmıştır. Döneme bakıldığında ekonomik alanda Sanayi İnkılâbı'nın etkisi, siyasi ve sosyal yaşamda da köklü değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Böylece sosyal güvenlik ve emeklilik sisteminde de dönüşüm ve farklılaşmalar yaşanmıştır.

[2] Osmanlı toplumunda geleneksel sosyal güvenlik kurumlarından aile en baskın konumda olandır. Aile, geniş sivil halk "reaya" kitlelerinde genişletilmiş çekirdek aile özelliğinde olup anne, baba, evlenmemiş çocuklar ve büyükanne-baba ve kimsesiz çocuklardan oluşmaktaydı. Dolayısıyla büyük aile değildi. Buna karşılık aile içi yardımlaşmalarla, oluşan risklerin önlenmesine yönelinmekteydi (Şen, 2002: 22).

Klasik Osmanlı Dönemi'nde emeklilikte yönetenler-yönetilenler ayrımı on dokuzuncu yüzyılda da sistemsel farklılığa rağmen sürmüştür. Klasik Osmanlı Dönemi'nde yerini koruyan Tımarlı Sipahiler'in ayni emeklilik hak edişleri on dokuzuncu yüzyılın önemli bir bölümünde de sürmüştür. Tımar sistemi 1844'te kaldırılmış, Tımarlı Sipahiler de merkezce atamaları yapılan Zaptiye nezaretine devredilmiştir (Sönmez, 2006: 201). Devir sürecinde bir kısmı nizami orduya zabit gitmiş, kalan zabitlerden Zaptiye zabiti olmak isteyenlere bu imkân tanınmış, tercih etmeyenlere ise vergi yükümlülüklerini yerine getirmek kaydıyla sivil yaşamda ticaret yapma veya evde oturma hakkı tanınmıştır (Bkz. Can Tunalı, 2003: 35-36). Böylece 1844'e gelindiğinde, 1299-1844 arasında geçen 545 yılın sonunda ayni emeklilik geliri de Osmanlı İmparatorluğu'nda son bulmuştur.

Klasik Osmanlı Dönemi'nde sosyal güvenlik çatısı altında olan nakdi ödeme yapılan yönetenlerin sandıklarına merkezi anlamda yasal çerçeve kazandırılması ve bütünleştirilmesine yönelik dönüşüm süreci yaşanmıştır. Özbek (2006: 45-46) 19. yüzyıl ortalarından itibaren kamu görevlilerinin kapsama alındığı emeklilik sistemi, II. Mahmud'dan itibaren hızlanan merkez teşkilatındaki yapılanmayla genişleyen bürokraside 1838'den itibaren memurlara maaş bağlanması usulü getirilene kadar sistemleştirilememiştir. Emeklilik sistemi açısından ilk kapsamlı modern uygulama da 1866 tarihli Askeri Tekaüd Sandığı'nın kuruluşuyla başlatılmaktadır. Alper (2013: 8)'in aktardığı üzere bugünkü sosyal güvenlik sistemimizin yapısının şekillenmesinde etkili olan ihtiyarlık sigortası kapsamındaki kurumlar şunlardır:

- Askeri Tekaüd Sandığı (1866),
- Sivil Memurlar Emekli Sandığı (1881),
- Seyri Sefain Tekaüd Sandığı (1890),
- Askeri ve Mülki Tekaüd Sandığı (1909),
- Şirket-i Hayriye Tekaüd Sandığı (1917)'dır.

Böylece de kamu görevlileri için modern anlamda sosyal güvenlik kurumları oluşturularak sosyal güvenlik garantisi sağlanmıştır (Tokol, Alper vd, 2013: 215).

Kamu kesiminde yaşanan bu gelişmelere karşılık sivil halk açısından modern sosyal sigortalara kaynaklık edecek bir kurumun oluşturulamadığı görülmektedir. Lonca sisteminin çöküşüyle Klasik Osmanlı Dönemi'nde güçlü konumdaki sandıklar ortadan kalkmıştır. Tanzimat sonrasındaysa, özel kesimde daha çok sosyal yardımların modernizasyonuna girişilmiştir. İşçiler için çıkartılan nizamnamelerle şekillenen sosyal yardımları içeren başlıca düzenlemelerse şunlardır:

- Dilaver Paşa Nizamnamesi (1865),
- Maadin Nizamnamesi (1869),
- Askeri Fabrikalar Nizamnamesi (1909),
- Tersane-i Amiriyeye Mensup İşçi Vesairenin Tekaüdiyesi Hakkında Nizamname (1909),
- Hicaz Demiryolu Memur ve Müstahdemleri Yardım Nizamnamesi (1910) (Alper, 2013: 8-9).

Özetle Tanzimat sonrasındaki merkezileşme çabalarıyla günümüz modern sosyal sigorta sisteminin temeli kamu kesimi ağırlıklı kuruluşlarla oluşturulmuştur. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda çağdaşı batı devletlerinde olduğu gibi bir işçi sınıfı oluşamamıştır. Dönemin temel özelliğiyse sosyal sigorta kurumlarında sandıklar olarak çok parçalı başlangıcın yapılmasıdır. Çok parçalı yapının tek çatıda birleştirme çabalarıysa 1909'da Askeri ve Mülki Tekaüd Sandığı ile başlatılabilir.

2.2.Cumhuriyet Sonrası Kuruluş ve Olgunlaşma Dönemi ve Emeklilik (1921-1994)

Cumhuriyet sonrası dönemde sosyal güvenlik sistemi içerisinde emekliliğe yönelik uygulamaları, üç ana döneme ayırmak mümkündür: 1921-45 arasında kuruluş öncesi dönemde Osmanlı mirası sürmüş, 1945-94 arasında kuruluş ve olgunlaşma süreçleri yaşanmış, 1994 sonrasındaysa reformlar dönemine girilmiştir.

2.2.1. Kuruluş Öncesi Dönemde Yaşanan Gelişmeler (1921-1945)

Bu dönemin başlangıcı, cumhuriyetin iki yıl öncesine dayanmaktadır. Her ne kadar cumhuriyet ilan edilmemiş olsa da Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde alınan kararla 10 Eylül 1921 tarihinde "Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun" çıkartılmıştır. Bu kanun temelde iş hukukunu ilgilendirmekle birlikte içerisinde sosyal güvenlik hukukunu da ilgilendiren hükümler mevcuttur (Şakar, 2011: 32).[3] Kanunla işçi ve işverenin katılımında zorunluluk esasına dayanan düzenlemeyle oluşturulan "ihtiyat ve teavün sandıkları", 1923'te "Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandıkları Talimatnamesi" ile birleştirilerek, faaliyetlerini günümüzde de sürdüren bir sosyal sigorta kurumuna dönüşmüştür (Alper, 2013: 11).

Cumhuriyet sonrası dönem içerisinde kuruluş öncesi dönemde primli rejimlerin yapısı, tıpkı cumhuriyet öncesi dönemde olduğu gibi ayrı çalışan gruplar için ayrı sandıkların kurulması şeklindedir (Apan, 2007: 276). Bu kapsamda 1923-1945 arasında yeni kurulan sandıkları Alper (2013: 14-15) şu şekilde sıralamaktadır:

- 1930 tarih ve 1683 sayılı "Askeri Tekaüt Kanunu";
- 1933 tarih ve 2264 sayılı "İstanbul Mahalli İdari ile Ankara Merkez Belediyesi Memurları Tekaüt Sandığı Kanunu";
- 1934 tarih ve 2454 sayılı "Devlet Demiryolları ve İdaresi İşletmesi Umumi İdaresi Memurları Tekaüt Sandığı Kanunu";
- 1936 tarih ve 2921 sayılı "İnhisarlar Umum Müdürlüğü Tekaüt Sandığı Kanunu";

[3] On beş maddeden ibaret bu kanunun 4. maddesinde amelelerden ücretlerinin %1'i oranında kesinti yapılarak yardım sandığı oluşturulması hükmü vardır. Bu hüküm sosyal sigorta uygulaması olarak kabul edilebilir. Ancak kapsama bakıldığında 6. maddede hastalık ve iş kazası durumunda geçici işgöremezlik ödeneği tahsisatı ve tedavi masraflarının karşılanması şeklinde olduğu görülmektedir. 7. maddedeki ölüm durumunda tazminat hakkıysa, sosyal sigortaya bağlı olmayan özelliktedir. Çünkü primle ilişkilendirilmemiştir. Dolayısıyla hastalık ve iş kazası sigortasıyla sınırlı bir kanundur (Bkz. EREĞLİ HAVZAİ FAHMİYESİ MADEN AMELESİNİN HUKUKUNA MÜTEALLİK KANUN (8 Muharrem 1340 - 10 Eylül 1337), Kanun no: 151).

- 1937 tarih ve 3137 sayılı "Denizyolları ve Akay İşletmeleri ve Fabrika ve Havuzlar İdareleri Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı Kanunu";
- 1938 tarih ve 3492 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Tekaüt Sandığı Kanunu";
- 1940 tarih ve 3808 sayılı "Köy Öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Tekaüt Sandığı Kanunu";
- 1942 tarih ve 4222 sayılı "İktisadi Devlet Teşekkülleri Memurları Tekaüt Sandığı Kanunu"dur. Çalışanları tek çatı altına alacak bir sistem yapılandırılmasının henüz gerçekleştirilemediği görülmektedir.

2.2.2. Kuruluş Döneminde Yaşanan Gelişmeler (1946-71)

Ülkemizde sosyal sigortaların kuruluş süreci 1945'ten itibaren başlatılmakta olup (Dilik, 1973: 167), bu dönemde sosyal sigortaların kamu-özel ayrımında aşamalı olarak oluşturulduğu görülmektedir. Özel kesim açısından kuruluş ise önce bağımlı çalışanların, ardından bağımsız çalışanların sisteme alınması şeklindedir. Dönem sosyal sigorta kurumlarının oluşturulmasına bağlı olarak 1945'te İşçi Sigortaları kurumunun kuruluşuyla başlayıp, 1971'de Bağ-KUR'un kuruluşuyla tamamlanmıştır. Sistem yapılandırılmasında en son kapsama alınanlarsa tarımda süreksiz bağımlı çalışanlar ve bağımsız çalışanlardır. Tarımda çalışanların kapsama alınmasıysa kuruluş sonrası dönemde tamamlanarak Türk çalışma hayatı içerisinde imkân anlamında kapsam içine alınmayan kalmamıştır. Ancak uygulamada yaşanan aksaklıklar, kapsam içine alınma imkânları olduğu halde kapsama dâhil olmayanların geniş kitlelere ulaşmasına yol açmıştır.

Kamu çalışanlarının sosyal güvenlik kapsamına alınmasında kurum bazlı ve çok başlı sandık yapısının tek çatıda birleştirilmesi 17 Haziran 1949 tarihli resmi gazetede yayımlandıktan sonra yürürlüğe giren 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu ile gerçekleşmiştir. Bu kanunla kurum tekaüt sandıkları tek çatı altında birleştirilmiştir. Kanunun 12. maddesinde üyelik şartları, 35.-41. maddelerinde ihtiyarlık sigortası kapsamında emeklilik şartları, 44, 45, 47, 48 ve 50. maddelerinde

maluliyet sigortası kapsamında koşullar ve 66, 67, 68, 74 ve 75. maddelerde ölüm sigortasının çerçevesi çizilmiştir (Bkz. 5434 sayılı T.C.Emekli Sandığı Kanunu).

Özel sektör bağımlı çalışanlarında başlangıç 1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunu'na dayandırılsa da, İş Kanunu ile yeni sistem kurulmamış olup mesleki risk şartı olmaksızın uzun vadeli sigorta kollarını oluşturan ilk düzenleme, 1 Nisan 1950'de yürürlüğe giren 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu'dur. Kanunun ilk maddesinde iş kanunu kapsamında bağımlı çalışanların sistem içerisine alınması hükmü getirilmiştir. Kanunun 4. maddesinde sigorta kapsamında olanlar ve sağlanacak ivazlar sıralanmış, 5. maddesinde ihtiyarlık aylığı alma şartları belirlenmiştir. 7. maddede primlerin ödenme şekline yer verilmiştir. 10, 12 ve 13. maddelerde maluliyet aylıklarının düzeyi ve alım koşulları hükme bağlanmıştır. 11 ve 14. maddelerde ölüm sigortası kapsamında verilecek dul-yetim aylıklarına ilişkin hükümler ortaya koyulmuştur (5417 sayılı kanun, 1. md.). Ancak kanun kapsamında aylık bağlama oranlarına yer verilmemiştir.

5417 sayılı kanunun kapsam sınırlılığı ilk olarak 1957'de 6391 sayılı kanunla maluliyet kapsamında eklemelerin yapılmasını gerektirmiştir (Bkz. 6391 sayılı kanun). Ardından 6900 sayılı Maluliyet, İhtiyarlık, Ölüm Sigortası Kanunu ile 17.7.1964'te kabul edilen 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'na kadar uzun vadeli sigorta kolları açısından sosyal güvence temin edilmiştir (Bkz. 6900 ve 506 sayılı kanunlar). SGK'nın kuruluşuna kadar özel kesimde bağımlı çalışanların sigortalılıklarını oluşturacak olan 506 sayılı kanunun 59- 61. maddelerinde ihtiyarlık sigortası kapsamında emeklilik koşulları belirlenmiş, 53, 55 ve 56. maddelerde maluliyet aylığı alma koşulları tanımlanmıştır. 65.-67. maddelerdeyse ölüm sigortası kapsamında dul ve yetim aylığı alma koşulları belirlenmiştir (Bkz. 506 sayılı kanun).

Bağımsız çalışanlar açısından dönem incelendiğinde ise kısa adı Bağ-KUR olan Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu'nun 1479 sayılı kanunun 2 Eylül 1971'de kabulüyle başlangıcın yapıldığı görülmektedir. Bu kanunun 34.-36. maddelerde ihtiyarlık sigortası kapsamında emeklilik koşulları

belirlenmiş, 28.- 30. maddelerde maluliyet sigortası kapsamında maluliyet aylığı alma koşulları tanımlanmıştır. 40.- 42. maddelerdeyse ölüm sigortası kapsamında dul ve yetim aylığı alma koşulları tespit edilmiştir (Bkz. 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu).

2.2.3. Olgunlaşma Döneminde Yaşanan Gelişmeler (1971-94)

Ülkemizde Bağ-Kur'un kuruluşuyla sosyal sigortalar sisteminin olgunlaşma sürecine girilmiştir. Bu dönem, 1994'te başlayacak olan reformlar dönemine kadar sürmüştür. Olgunlaşma döneminde öne çıkan ve döneme damgasını vurarak reformlar sürecine girilmesine yol açan özellik ise sistemdeki mali bunalımlardır.

Olgunlaşma döneminde sosyal sigortalarda yaşanan ilk mali bunalım yaşlılık aylığı bağlanmasında yaş haddinin kaldırıldığı 1969'dan hemen sonra başlamış ve 1971'de ILO uzmanlarından Zelenka'ya konuyla ilgili bir rapor hazırlatılmıştır (Şakar, 2011: 33-34). Normal şartlarda Türkiye'deki gibi yeni kurulan bir sosyal güvenlik sisteminde karşılaşılan sorunların yüzeysel ve geçici olması beklenir (Gümüş, 2010: 7-8). Ancak emeklilik programlarının olgunlaşması, yaşam sürelerindeki artış, sağlık maliyetlerinde yaşanan yükselişler, kronik işsizlik sorunu ve geniş kapsamlı sosyal yardımların varlığıyla ivaz hacmi artarak sosyal güvenlik programının sürdürülebilirliği tartışılmaya başlanmıştır (Alper, 2011: 9). 1990'lara gelindiğindeyse artık sisteme ilişkin reform arayışlarına girişilmiş, hükümetler de arayışlara kayıtsız kalamamış ve 1995'te yeniden ILO uzmanlarına sosyal güvenlik raporu hazırlatılmıştır (Alper, Değer ve Sayan, 2012: 52).

Sosyal güvenlik sisteminde yaşanan mali bunalımda aktif/pasif dengesinde yaşanan süratli bozulmanın etkisi dikkat çekmektedir. 1950'de aktif sigortalı sayısının 200 bin kişi, pasif sigortalı sayısının ise 9 bin kişi olduğu denge 1995'e gelindiğinde 7,9 milyon aktif sigortalıya karşılık 4,2 milyon pasif sigortalıya dönüşerek 1950'de 22.22 kişilik aktif/pasif oranı 1995'e gelindiğinde 1.89 kişiye kadar inmiştir (Tablo 2.1).

Tablo 2.1. Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus

Yıl	Aktif Sigortalılar	Pasif Sigortalılar	Aktif/Pasif
1950	200	9	22,22
1955	281	34	8,26
1960	359	62	5,79
1965	1.444	151	9,56
1970	2.138	326	6,56
1975	3.732	635	5,88
1980	4.631	1.228	3,77
1985	5.690	1.962	2,90
1990	6.814	2.899	2,35
1995	7.880	4.171	1,89
2000	9.621	5.913	1,63
2005	11.472	7.504	1,53
2013	18.464	10.694	1,73

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, Erişim: 16.01.2017.

Türk sosyal sigorta sisteminin kuruluşu için yaklaşık 1950 rakamları esas alınırsa, 1980'e gelindiğinde sistemin 30 yıllık geçmişe ulaşması sebebiyle olgunluk dönemine girildiği savunulabilir. 1980 sonrasındaysa aktüeryal ilkelere dayandırılan bir sistemin dengede gitmesi beklenmelidir. Buna göre aktif/pasif dengesinde 1950'de 22.22 kişilik miktarın 1980'de 3.77 kişiye düşmesi, son derece sert düşüş yaşandığını desteklemektedir. 1995'e gelindiğindeyse 2 kişinin altına inmemesi gereken bu oran 1.89 kişiye düşerek, mali buhranın derinleşmesine yol açmıştır.

Türk sosyal sigorta programının olgunluk döneminde aktif-pasif dengesinin bozulmasına yol açacak değişimindeki etkenler arasında, kurum özerkliğinin siyasi iradece ihmal edilmesi etkili olmuştur. Çünkü aktüeryal dengede bozulma yaşanırsa genel bütçeden sosyal güvenlik transferi yapılması ihtiyacı doğacaktır. Oluşacak açığın sosyal güvenlik transferi olarak genel bütçeden karşılanması da maliyet anlamına gelmektedir. Şayet bu maliyete katlanılmaması kararlılığı mevcutsa, kurumların kendi varlıklarıyla harcamalarını karşılaması esasına bağlı kalınması gerekir. Bunun için de kurumların yükümlülüklerini yerine getirememeleri tehlikesinin doğduğu noktada sistem radikal şekilde düzenlenmelidir. Hâlbuki olgunluk dönemi boyunca gerçekleştirilen uygulamalarda böyle bir yaklaşımla karşılaşılmamıştır. Bu yaklaşımın mevcut olmadığını ise, özellikle yaş ve prim ödeme süreleriyle ilgili düzenlemelerden görmek mümkündür. 1950-69 yılları arasında Türk

sosyal sigorta programı içerisinde mutlaka yaş sınırı konulmuşken, 1969'da Demirel Hükümeti'nin yaş haddini kaldırmayı seçim vaadi olarak sunması ve sonrasında da uygulamasından itibaren, 1986-92 yılları arasında geçen 6 yıllık istisnai dönem dışında yaklaşık çeyrek asır boyunca uygulanmadığı görülmektedir (Balcı İzgi, 2008: 96). Konuyla ilgili olarak aşağıdaki tabloda, Türk sosyal sigorta programı kapsamında yürürlüğe giren kanunların içerdiği yaş hadleri, prim ödeme koşulları ve sigortalılık süreleri toplu olarak sunulmuştur.

Tablo 2.2. 1946-1999 Arası Dönemde Bağımlı Çalışanların Yaşlılık Sigortası Kapsamında Emeklilik Hakları İçin Gereken Koşullarda Yaşanan Değişimler

Kanun No.	Yürürlük Tarihi		Emeklilik Yaşı	Ödeme Gün Sayısı	Asgari Prim Ödeme Gün Sayısı
5417	01.04.1950	Kadın	60	25	Yılda Ortalama En Az 200 Gün
		Erkek	60	25	Yılda Ortalama En Az 200 Gün
6391	01.04.1954	Kadın	60	25	5000
		Erkek	60	25	5000
6900	01.06.1957	Kadın	60	25	5000
		Erkek	60	25	5000
506	01.03.1965	Kadın	55	25	5000
		Erkek	60	25	5000
1186	01.03.1969	Kadın	---	25	5000
		Erkek	---	25	5000
1992	26.05.1976	Kadın	---	20	5000
		Erkek	---	25	5000
3246	10.01.1986	Kadın	55	---	5000
		Erkek	60	---	5000
3774	20.02.1992	Kadın	---	20	5000
		Erkek	---	25	5000
4447	08.09.1999	Kadın	58	---	7000
		Erkek	60	---	7000

Kaynak: Selahaddin Erol (2011), "Yaşlılık Sigortası ve Emeklilik Yaşı Tartışması", Kilis Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (1): 51.

Tablo 2.2. incelendiğinde, 5417 sayılı kanunda, 6391 sayılı kanunda, 6900 ve 506 sayılı kanunlarda ihtiyarlık sigortası kapsamında yaşlılık aylığı için mutlaka yaş sınırının da getirildiği görülmektedir. Söz konusu 4 kanun içerisinde en yenisini teşkil eden 506 sayılı kanunda kadınlar için getirilen 55 yaş ön koşulu dışında ise tüm düzenlemelerde cinsiyet ayrımına gidilmeksizin 60 yaş koşulu getirilmiştir.

Demirel hükümetince getirilerek 1969 tarihinde yürürlüğe giren 1186 sayılı kanunda ise yaş haddi koşulu kaldırılmıştır. Bu kanun sonrasında 1976 tarihinde yürürlüğe giren 1992 sayılı kanunda da yaş koşulu kapsam dışı bırakılmıştır. Yaş

haddinin kaldırıldığı 1969-1986 arası dönemde ise, prim ödeme gün sayısı koşuluna ek olarak sadece sigortalılık süresi koşulunun getirildiği, bu kapsamda ise 1186 sayılı kanunda cinsiyet ayrımı yapılmaksızın 25 yıllık sigortalılık süresinin kabul edildiği, 1992 sayılı kanunda ise sigortalılık süresinin de kadınlarda 20 yıla çekildiği görülmektedir. Buna göre 1969'dan itibaren 18 yaşında sigortalılık başlangıcı olan sigortalının 1976'ya kadar 13 yıl 10 ay 20 güne denk gelen 5000 günlük primi ödemesiyle 43 yaşında yaşlılık aylığı almaya hak kazanmasının önü açılmıştır. 1976'dan itibaren ise 1986'daki mevzuat değişikliğine kadar kadın sigortalılarda bu süre 38 yaşına kadar gerilemiştir.

1986 yılında kabul edilen 3246 sayılı kanunla sigortalılık süresi kaldırılarak, yaş haddi yeniden getirilmiştir. Ancak kazanılmış hak sebebiyle fiilen uygulanma imkânı olamamıştır. Bunun sebebiyse kadın sigortalılar için 55 erkek sigortalılar için ise 60 yaş olarak belirlenen yaş haddinin ömrünün kısa oluşudur. 1992'de Demirel'in yeniden iktidara gelmesiyle birlikte seçim vaadi olarak sunulan yaş haddinin kaldırılması yeniden gerçekleşmiştir. Bu kapsamda sigortalılık süresinin de yeniden kadınlar için 20 yıl, erkekler için ise 25 yıl olması kuralı getirilmiştir.

Tablo 2.1'e dikkat edilecek olursa 1985'te 5.69 milyon aktif sigortalıya karşılık yaklaşık 2 milyonluk pasif sigortalı mevcutken, 1990'da yaklaşık 6,8 milyonluk aktif sigortalıya karşılık 2,9 milyonluk pasif sigortalı sayısına ulaşılmıştır. Bunun anlamı ise pasif sigortalıların sayısında yaklaşık 900 bin kişilik artışa karşılık aktif sigortalılarda sadece 1.1 milyonluk artışın sağlanabildiğidir. Pasif sigortalı sayısındaki % 47,8'lik artışa karşılık aktif sigortalı sayısında sadece %19,8'lik artış gerçekleşebilmiştir. Dolayısıyla yaş haddinin getirildiği dönemde yaşanan aktif/pasif dengesindeki bozulmada yavaşlayarak da olsa sürme eğilimindeki temel etkenin, kaçak işgücü sorununun çözümlenememesi olarak görebiliriz. 1992'den itibaren yeniden yaş haddinin kaldırılmasından itibarense, 1990-2000 arası dönemde pasif sigortalı sayısının iki katına çıkarken aktif sigortalı sayısındaki artış %41 ile sınırlı kalmıştır. Bu ise beraberinde 1994'te başlayıp 1999'da tamamlanacak olan birinci reformları kaçınılmaz kılmıştır.

2.3. Cumhuriyet Sonrası Reformlar Dönemi ve Emeklilik (1994-2008)

Cumhuriyet sonrası dönemde sosyal güvenlik sistemi içerisinde 1994-2008 arasını reformlar dönemi olarak ele almak mümkündür. Bu dönemi de kendi içerisinde 1994-1999 arasını kapsayan birinci reform dönemi ve 2003-2008 arasını kapsayan ikinci reform dönemi olarak ikiye ayırabiliriz. Birinci reform döneminde yaş haddinin yeniden getirilmesi ve asgari prim ödeme sürelerinde yeni düzenlemelere gidilmesi gerçekleştirilmiştir. Ancak ilk reform sonrasında beklenen sonuçların alınamaması ve ilave kapsam genişletme amacının güdülmesiyle birlikte 2003'ten 2008'e kadar geçen sürede yaş hadlerinde yeniden belirlemeye gidilmiş, kurumların birleştirilmesi, genel sağlık sigortası ve işsizlik sigortalarının oluşturulması ve bireysel emeklilik sisteminin tamamlayıcı emeklilik sigortası olarak sistem içerisine yerleştirilmesi süreçleri tamamlanmıştır.

2.3.1. Birinci Reform Döneminde Yaşanan Gelişmeler (1994-1999)

Türk sosyal güvenlik sisteminde yaşanan kriz iktidarlarca sadece finansman sorunu olarak ele alınarak bütçede sebep olduğu yükün azaltılmasına odaklanılmıştır. Gelir-gider dengesinin tesisine yönelik şekillenen bakış açısı ve Dünya Bankası'yla yapılan kredi antlaşması kapsamında reformun birinci aşaması 1994'te başlatılmış, 4447 sayılı kanunun 1999'da yürürlüğe girmesiyle de bu süreç tamamlanmıştır (Alpar, 2000: 8). 1999'da IMF'ye verilen niyet mektubunda sosyal güvenlik reformu başlığı altında özel bölüm açılarak taahhütler ortaya konmuştur.[4]

[4] Niyet mektubunda yaş haddinin kademeli olarak getirilmesi, aylık bağlama oranlarının düşürülmesi, asgari prim ödeme sürelerinin yükseltilmesi, mevcut emeklilerin emekli aylıklarının TÜFE'ye bağlanarak reel artışların önlenmesi, prime esas kazanç üst sınırının yükseltilmesi çerçevesinde oluşturulan reform aktarılarak, 2050'ye kadar GSMH'nın %16'sına çıkması beklenen sosyal güvenlik açıklarının tersine döneceği taahhüdü verilmiştir. (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (1999), IMF Niyet Mektubu, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/a83b89ad-ce1b-4829-8e9f-124abef4c5ba/niyet_mektubu_4.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=a83b89ad-ce1b-4829-8e9f-124abef4c5ba, Erişim: 18.10.2014.

Reform hareketinin temelinde finansman sorununa odaklanmayla sınırlı kalınması, iktidarın mevcut üç sosyal sigorta kurumunun mevzuat yapısıyla birlikte korunarak düzenlemeler gerçekleştirme eğiliminin ürünüdür (Alper, 2013: 27). Buna göre gelir-gider dengesinin tesisinin amaçlanması kapsamında 4447 sayılı kanunla birlikte sigorta teftişlerinin maliye bakanlığı görevlilerini de içine alacak şekilde son derece genişletilmesi gerçekleştirilmiştir (Süngü, 2007: 130). Prime esas kazanç üst sınırı kademeli olarak arttırılarak gelir artışı sağlanmaya çalışılmıştır. Prim oranları arttırılarak yeni primler getirilmiştir. Giderlerin azaltılması kapsamında da sigortalı ve bağımlılarına bazı ivazlarda katılım payı uygulaması başlatılmıştır. Emeklilikte yaş haddi kademeli olarak getirilmiştir. Prim ödeme gün sayıları arttırılmıştır. Aylık bağlama oranları düşürülmüştür. Prime esas kazanç döneminde de değişikliğe gidilmiştir (Türcan Özşuca, 2003: 36-39). Ayrıca finansman sorununu çözmek için reformlar kapsamında daha önce mevcut olmayan yeni bir sigorta kolu olarak işsizlik sigortası kurulmuştur.[5]

1999 reformunda emeklilik yaş haddi yeniden getirilse de yaş haddinde kademeli geçiş hükümlerine yer verilmiş, bu durum da ortalama emeklilik yaşının 50'nin altında kalmaya devam etmesine sebep olmuştur (Acar ve Kitapçı, 2008: 90). Alınan önlemlere karşılık sigortasız çalıştırmanın yaygınlığı, aktif sigortalılarda artışı sınırlamış, bu durum beraberinde de aktif/pasif oranının 2'nin altına inişine sebep olmuş ve 4447 sayılı kanun kapsamında gerçekleştirilen reformun başarısı sınırlanmıştır (TÜRK-İŞ, 2006: 9). Ancak kısa süreli de olsa aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi sosyal güvenlik kuruluşlarının gelir-gider dengesinde kısmi bir

[5] Batı dünyasında mahalli düzeyde işsizlikle mücadelenin kabulü 1890'lara kadar gitmekte olup, 1893'te Bern'de ilk mahalli düzeyde tedbirlere başlanmış; işsizlik sigortasının kuruluşu ise 1911'de İngiltere'de gerçekleştirilmiş ve 1927'ye gelindiğinde ise yapılan yeni düzenlemelerle birlikte tüm İngiltere'deki çalışanların %80'ini kapsar hale gelmiştir (Gençler, 2002: 5). Ülkemizde ise İngiltere'de işsizlik sigortasının başlangıcından en az çeyrek yüzyıl sonra ilk olarak 1952'de Türk-İş genel kurulunda gündeme getirilirken (Göçmen, 2012: 140), 1950-99 arası dönemi işgal eden yarım yüzyıllık dönem boyunca sonuca ulaşmamak üzere literatürde, seçim vaadlerinde sürekli yer almasına (Çakman, Aktuna, Devrim, 2004: 45) ve tüm gelişmiş ülkelerde sigorta programının kurulmuş olmasına (Kandemir, 2001: 533) karşılık ILO ve AB standartlarına uyum konusunda güncellik kazanarak ancak 25.08.1999 tarih ve 4447 sayılı Kanun içinde işsizlik sigortasının kabulü mümkün olmuş, 1 Haziran 2000 tarihinden itibaren de uygulanmaya başlanmıştır (Yiğit, 2005: 76). Dolayısıyla çok uzun süre gündemde olan, ancak gerçekleştirilemeyen bir sigorta kolu olarak işsizlik sigortasının reform kanununun içeriği incelendiğinde en azında 4447 sayılı kanun kapsamında getirilmesi bir reform özelliğini taşımıştır.

düzelmeyle karşılaşılmıştır. Uzun dönemli bakıldığındaysa 1994-1999 arasında geçen 5 yıllık süre zarfında birinci reform sürecinde iyileşmenin finansman dengesi açısından mümkün olamadığı savunulabilir.

Tablo 2.3. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi (Trilyon TL)

Yıllar	Gelirler		Giderler		Gelir-Gider Farkı			
	Toplam	Prim tahsilatları	Toplam	Sigorta Giderleri	Toplam	SSK	Bağ-kur	EmSAN
1993	98,1	78,3	112,4	82,5	-14,2	-8,1	-3,8	-2,3
1994	164,8	127,8	208,4	147,7	-41,6	-30,1	-10,1	-1,4
1995	281,6	219,4	401,7	285,8	-120,2	-83,6	-20,7	-15,7
1996	691,8	504,3	945,2	670,5	-253,4	-143,0	-69,8	-40,6
1997	1417,9	1213,9	1991,8	1524,3	-573,9	-338,0	-119,5	-116,4
1998	2756,3	2246,8	3981,1	2866,9	-1224,9	-561,4	-449,2	-214,2
1999	4797,3	4139,5	7138,1	4670,8	-2340,8	-1175,6	-631,7	-533,5
2000	8447	6943	10850	7089	-2404	-407	-1106	-891

Kaynaklar:
DPT (1997), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 1997, Ankara, s. 17.
DPT (1997), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 1998, Ankara, s. 17.
DPT (1999), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2000, Ankara, s. 17.
DPT (2000), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2001, Ankara, s. 17.
DPT (2003), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2003, Ankara, s. 16.

Gelirlerin giderleri karşılama oranları incelendiğinde, ilk reform sürecinin başlaması öncesinde 1993'te %87,3'lik oranın 1994'te %79,1'e indiği, reform sürecinin sonu olan 1999'da ise %67,2'ye kadar gerilediği görülmektedir. Birinci reform sürecinin tamamlandığı 1999'dan sonra ise 2000 yılında kısmi bir toparlanmayla bu oranın %77,9'a çıkması mümkün olmuştur (Şekil 2.1).

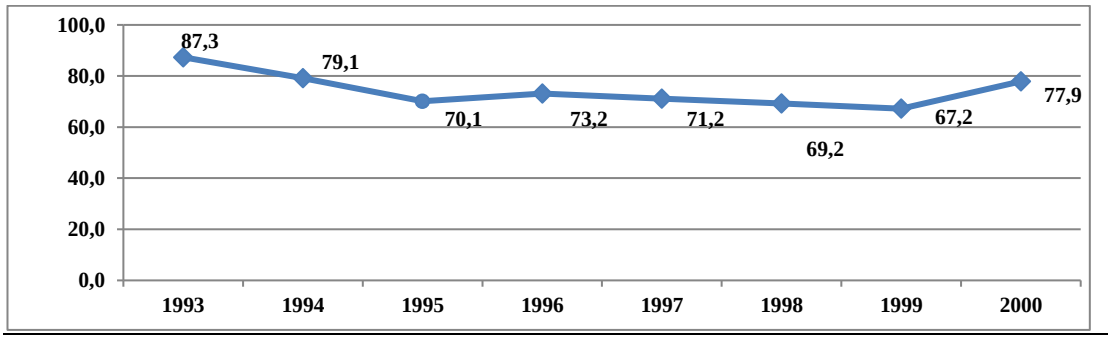

Şekil 2.1. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarında Gelirlerin Giderleri Karşılama Oranları (1993-2000, %)

Sosyal güvenlik kuruluşlarının bir önceki yıla göre yüzdesel değişimleri incelendiğinde ise istikrarlı bir yapıyla karşılaşılamamaktadır. 1994-99 arasında

reform kapsamında gelir-gider dengesine odaklanılmasına karşılık tezatlık içeren af uygulamalarına gidilmekten de geri durulmamış, 5 Mayıs 1997'de kabul edilen 4447 sayılı kanunla Bağ-Kur kapsamında yer alanlara prim affı getirilerek emekli olmaları sağlanmıştır (Bkz. 4447 sayılı Tahsilâtın Hızlandırılması Kanunu). Bu affın yansımaları da 1995-2000 arası dönemde aylık alanların sayısında yaklaşık 400 bin kişilik artışın yaşanmasıyla kendini göstermiştir. Kronik yüksek enflasyonun yaşandığı bir dönemde geriye dönük olarak prim faizlerinin ve gecikme cezalarının affıyla birlikte kuruma yapılan prim ödemelerinde kısa süreli artış yaşanarak 1996-97'de finansman açığındaki artışın SSK ve Emekli Sandığı'ndaki artışın oldukça altına indirilmesi mümkün olmuştur. Ancak prim tahsilatlarının gerçekleştirilmesinin hemen sonrasında yükümlülerde (emekli aylığı verilmesinde) yaşanan artışla birlikte 1997-98 arasında gelir-gider dengesinde (açığında) yaşanan yüzdesel artış gerek SSK'nın gerekse de Emekli Sandığı'nın dört katına kadar ulaşmıştır (Tablo 2.4).

Tablo 2.4. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesinin Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimleri (%, 1993-2000)

Yıllar	Gelirler		Giderler		Gelir-Gider Farkı			
	Toplam	Prim tahsilatları	Toplam	Sigorta Giderleri	Toplam	SSK	Bağ-Kur	EmSAN
1993-4	67,9	63,2	85,4	79,1	192,0	272,2	162,2	-38,6
1994-5	70,9	71,6	92,8	93,5	189,0	177,7	105,9	1003,8
1995-6	145,7	129,9	135,3	134,6	110,9	71,1	236,7	159,1
1996-7	105,0	140,7	110,7	127,3	126,5	136,3	71,2	186,9
1997-8	94,4	85,1	99,9	88,1	113,4	66,1	275,9	84,1
1998-9	74,0	84,2	79,3	62,9	91,1	109,4	40,6	149,0
1999-00	76,1	67,7	52,0	51,8	2,7	-65,4	75,1	67,0

Kaynak: Tablo 2.3'e göre hesaplanmıştır.

Birinci reform sürecinin son noktasına ulaşılan 1999'dan itibaren aynı zamanda reform kapsamı ve yapısında aşamalı dönüşümler gerçekleştirilerek 2008'de tamamlanan ikinci reform süreci başlatılmıştır. 1999-2003 arasındaki ara dönemde ağırlıklı olarak ilk reformun uygulamalarına odaklanılırken, ilave çalışma olarak işsizlik sigortasının tesisi ve bireysel emeklilik sisteminin oluşturulmasına gidilmiştir. Ayrıca Emekli Sandığı hariç tutularak KHK'lerle SSK ve Bağ-Kur'un yönetim ve organizasyon yapılarında değişiklik yapılarak müdürlükler başkanlıklara dönüştürülmüş, yine ÇSGB bünyesinde bir Sosyal Güvenlik Kurumu'nun KHK ile kuruluşu gerçekleştirilmiş, İŞKUR'a yeni görevler verilmiştir (Alper, 2013: 31-32).

2.3.2. İkinci Reform Döneminde Yaşanan Gelişmeler (2003-8)

İkinci reform sürecini 2003'le başlatmak mümkündür. 2003 başında IMF'nin dayatmasıyla yeni reform çalışmaları tekrar başlamıştır (Şakar, 2011: 36). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişiyle Kasım 2002'de sunulan "Hükümet Planı ve Acil Eylem Planı Çerçevesinde ÇSGB'nin Sorumluluğunda Yürütülen Faaliyetler" içerisinde "Sosyal Güvenliğin Tek Çatı Altında Toplanması ve Genel Sağlık Sigortasının Oluşturulması" konusundaki raporda:

- Sosyal Hizmet sunumunun ayrılarak finansmanının ayrılması,
- GSS'nin sistem ve kurumunun oluşturulması,
- Uzun ve kısa vadeli sigorta programlarının birbirinden ayrılması,
- Prim karşılığı olmayan ödemelerin kaldırılması,
- Bütünleştirilmiş bir sosyal güvenlik ağının oluşturulması,
- Bütünleştirilmiş bir sosyal yardım ve hizmet ağının oluşturularak kurumsal yapının kurulması,
- Sosyal güvenlik kuruluşları arasında kura ve standartlarda birliğin teşkili

amaçlanarak ÇSGB başta olmak üzere ilgili bakanlık ve kurumlarla birlikte ve sosyal tarafların da katılımıyla sekiz komisyon oluşturulmuştur (Alper, 2013: 33). 3 Ocak 2003'te yayınlanan Acil Eylem Planı'nda süre taahhüdü, sorumlu kuruluşlar, hedefleri içeren sosyal güvenlik hedefleri de beş başlık altında toplanarak hükümet nezdinde kendini bağlayan amaçlar geliştirilmiştir (Bkz. Tablo 2.5).

Tablo 2.5. 58. Hükümet Acil Eylem Planında Herkese Sosyal Güvenlik Başlığı Altında Belirlenen Sosyal Güvenlik İlke ve Hedefleri

KOD NO	IV. SOSYAL POLİTİKALARLA İLGİLİ YAPILACAK FAALİYETLER ÖZET TABLOSU-HERKESE SOSYAL GÜVENLİK BAŞLIĞI	Sorumlu kuruluş	Süre
SP-39	Sosyal güvenlik kuruluşlarında norm ve standart birliği sağlanacak	ÇSGB	12 ay
SP-40	Bütünleştirilmiş bir sosyal güvenlik ağı kurulacak	ÇSGB	12 ay
SP-41	Uzun vadeli ve kısa vadeli sigorta programları birbirinden ayrılacak	ÇSGB	12 ay
SP-42	Prim karşılığı olmayan ödemeler kaldırılacak	ÇSGB	12 ay
SP-43	Bütünleştirilmiş bir sosyal hizmet ve yardım ağı ve kurumsal yapısı oluşturulacak	ÇSGB	12 ay

Kaynak: DPT (2003), T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı 3 Ocak 2013, Ankara, s. 11.

Yapılan girişimlere karşılık sosyal güvenlik reformunun son halkası 2006'da yasallaşabilmiş, ancak Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı sonrasında davaya konu olan önemli sayıdaki madde kanundan çıkartılmış ve kanun Ekim 2008'de tekrar yürürlüğe girerek sonuçlandırılabilmiştir (Gökbayrak, 2010: 143).

2008 reformuyla yaş haddi, aylık bağlama oranı, prim ödeme süresinde değişikliğe gidilmiş ve GSS kurulmuştur. Daha önce mevcut olmayan bu sistem, Acil Eylem Planı'nda yer bulan herkese sosyal güvenlik başlığıyla uyumlu ender kararlardan birisidir. 5510 sayılı kanunla getirilen düzenlemede sosyal sigortalar kapsamına (primli rejim) alınmayanlar da sisteme alınmışlardır. Gerçi ülkemizde sağlık harcamalarının finansmanı, Planlı Kalkınma döneminden beri ağırlıklı olarak merkezi bütçeden karşılanmıştır (Orhaner, 2006: 6). Ayrıca genel sağlık sigortası da 1967'den bu yana ülke gündeminde zaman zaman yer almıştır (Şakar, 2011: 367). Herhangi bir sosyal güvencesi olmayanlar için yeşil kart uygulaması da 1992'den itibaren gerçekleşerek nüfus geneli sağlık güvencesi altına alınmıştır (Budak ve Özer, 2012: 49). Ancak Acil Eylem Planı'yla "Herkese Sağlık" başlığı altında vatandaşların tümü genel sağlık sigortası kapsamına alınması amacı ortaya konularak (Aktel vd, 2013: 39), 2003'te hazırlanan Sağlık Dönüşüm Programı ile de sağlık harcamalarının finansmanının tek sigorta ile sağlanması hedef olarak belirlenmiştir (Kurt ve Şaşmaz, 2012: 27). 2006'ya gelindiğindeyse, 1.10.2008'de yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (GSS) Kanunu ile tüm nüfusu hakkaniyete uygun ve eşit şekilde kapsama alacak sağlık hizmeti prensibiyle sistemin içerisine alma imkânı oluşmuştur (Dericioğulları ve Sallan Gül, 2009: 209).

İkinci reform sürecinin oluşumunda emeklilik kapsamında temel gerekçeyi oluşturan finansman açıklarına bakıldığında, 1999-2003 arasındaki ara dönemde gelirler 4,8 milyar TL'den 27.4 milyar TL'ye çıkarken giderler de 7.1 milyar TL'den 40.9 milyar TL'ye yükselmiştir. İkinci reform sürecini oluşturan 2003-8 arasındaysa gelirler 27,4 milyar TL'den 64,7 milyar TL'ye yükselmiş, giderlerse 40,9 milyar TL'den 90,6 milyar TL'ye çıkmıştır. Dolayısıyla 1999-2003 arasındaki ara dönemde

giderler gelirlerden, 2003-2008 ikinci reform sürecindeyse gelirler giderlerden hızlı artmıştır (Bkz. Tablo 2.6).

Tablo 2.6. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi (Milyon TL)

Yıllar	Gelirler		Giderler		Gelir-Gider Farkı			
	Toplam	Prim tahsilatları	Toplam	Sigorta Giderleri	Toplam	SSK	Bağ-Kur	EmSAN
1999	4.797	4.139	7.138	4.671	-2.341	-1.176	-632	-534
2000	8447	6943	10850	7089	-2404	-407	-1106	-891
2001	12968	10259	17504	11306	-4536	-1123	-1745	-1668
2002	19749	15801	28146	17890	-8397	-2686	-2735	-2976
2003	27395	22493	40839	26762	-13445	-4509	-4878	-4058
2004	33968	28331	50258	32697	-16290	?	?	?
2005	39024	31599	59081	39261	-20057	?	?	?
2006	51221	41754	68884	44786	-17663	?	?	?
2007	54591	45092	79632	52736	-25041	?	?	?
2008	64682	56146	90584	59647	-25902	?	?	?
2009	74173	58864	102671	68051	-28498	?	?	?
2010	91965	68167	118689	79646	-26724	?	?	?
2011	120670	90901	136905	92529	-16235	?	?	?
2012	133568	100831	155877	106418	-22309	?	?	?
2013	158381	120350	178056	120397	-19675	?	?	?

Kaynaklar:
DPT (1999), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2000, Ankara, s. 17.
DPT (2000), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2001, Ankara, s. 17.
DPT (2003), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2003, Ankara, s. 16.
DPT (2004), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2005, Ankara, s. 16.
DPT (2006), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2007, Ankara, s. 13.
DPT (2008), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2009, Ankara, s. 13.
DPT (2010), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2011, Ankara, s. 13.
T.C. Kalkınma Bakanlığı (2012), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2013, Ankara, s. 13.
T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2015, Ankara, s. 14.

Bir önceki yıla göre yüzdesel değişimlere bakıldığında da, 1999-2003 arasında gider artışının istisnasız her yıl gelir artışının üzerinde gerçekleştiği ve bunun sonucunda da açıklarda süratli bir artışın yaşandığı görülmektedir. Hâlbuki 2003-2008 arasında gider artışı sadece iki sene gelir artışının hafif üzerinde gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda da açıklarda yaşanan yıllık artışın sınırlandığı, hatta 2005-6 arasında düşüş gösterdiği görülmektedir. İkinci reform dönemi sonrasındaysa 2008-2013 arasında bir yıllık istisna dışında açıklarda düzenli bir azalış gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo 2.7.).

Tablo 2.7. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesinin Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimleri (1999-2009, %)

Yıllar	Gelirler		Giderler		Gelir-Gider Farkı			
	Toplam	Prim tahsilatları	Toplam	Sigorta Giderleri	Toplam	SSK	Bağ-Kur	EmSAN
1999-0	76,1	67,7	52,0	51,8	2,7	-65,4	75,1	67,0
2000-1	53,5	47,8	61,3	59,5	88,7	175,9	57,8	87,2
2001-2	52,3	54,0	60,8	58,2	85,1	139,2	56,7	78,4
2002-3	38,7	42,4	45,1	49,6	60,1	67,9	78,4	36,4
2003-4	24,0	26,0	23,1	22,2	21,2	?	?	?
2004-5	14,9	11,5	17,6	20,1	23,1	?	?	?
2005-6	31,3	32,1	16,6	14,1	-11,9	?	?	?
2007-8	6,6	8,0	15,6	17,8	41,8	?	?	?
2008-9	18,5	24,5	13,8	13,1	3,4	?	?	?
2009-10	24,0	15,8	15,6	17,0	-6,2	?	?	?
2010-11	31,2	33,4	15,3	16,2	-39,2	?	?	?
2011-12	10,7	10,9	13,9	15,0	37,4	?	?	?
2012-13	18,6	19,4	14,2	13,1	-11,8	?	?	?

Kaynak: Tablo 2.6'ya göre hesaplanmıştır.

Gelir ve giderlerde yaşanan yıllık değişimlerin bir arada incelenmesi durumunda oluşan farklılık çok daha net görülmektedir. 2001-2 yıllık değişiminden itibaren sosyal güvenlik giderlerinde düzenli bir azalış eğilimi gözlenmektedir. Özellikle ikinci reform sürecinin başladığı 2003-4 yıllık değişiminde çok dik bir azalışın yaşanması dikkat çekicidir (Şekil 2.2).

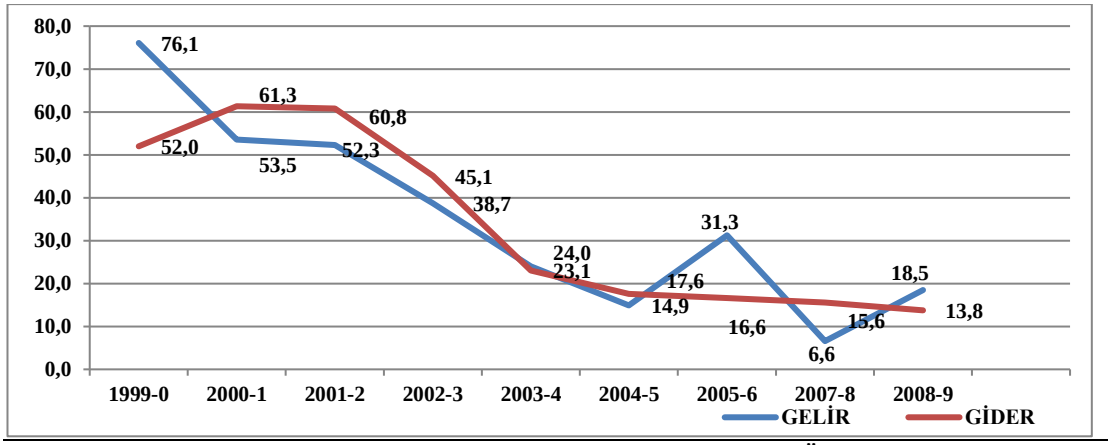

Şekil 2.2. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir ve Giderlerinin Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimleri (1999-2009, %)

Giderlerin yıllık değişiminde yaşanan azalış trendi, 2008-9 yıllık değişiminden itibaren sabitlemiştir. Gelir değişimlerinde ise 2011'e kadar yüksek oranlı artış

gerçekleşmiştir. 2011-12 arasında kısmi bir düşüş gerçekleşmişse de 2012-13 arasında yeniden toparlanmanın varlığı görülmektedir (Bkz. Şekil 2.3).

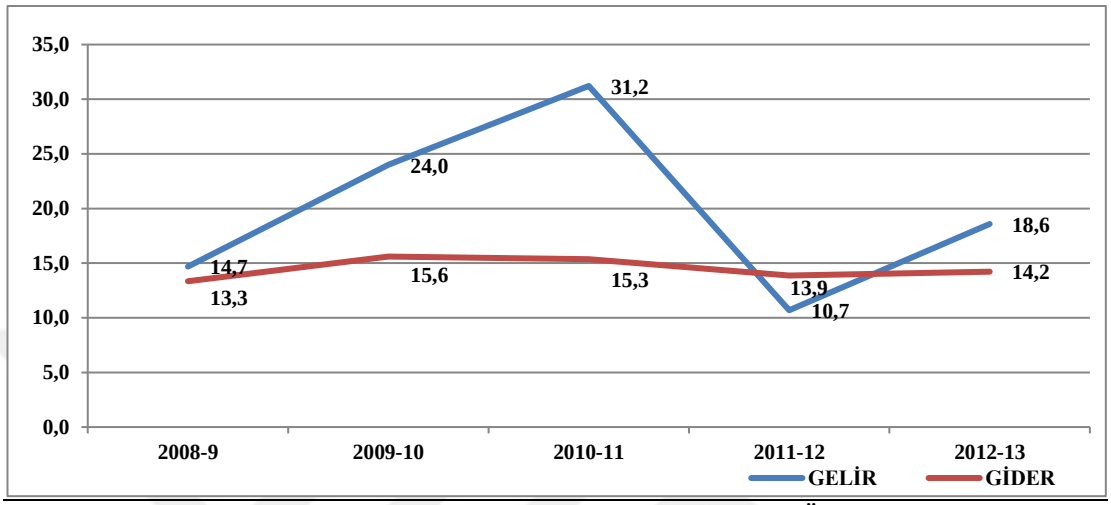

Şekil 2.3. Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir ve Giderlerinin Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimleri (2008-2013, %)

Gelirlerin giderleri karşılama oranlarına bakıldığında, 1999-2008 arasında %67 ile %78 arasında değişen ve genelde %70 ortalaması etrafında gerçekleşme mevcuttur. Prim tahsilâtlarının sigorta giderlerini (ivazlar) karşılama oranıysa gelirlerin giderleri karşılama oranlarının yaklaşık %20 üzerindedir (Bkz. Şekil 2.4).

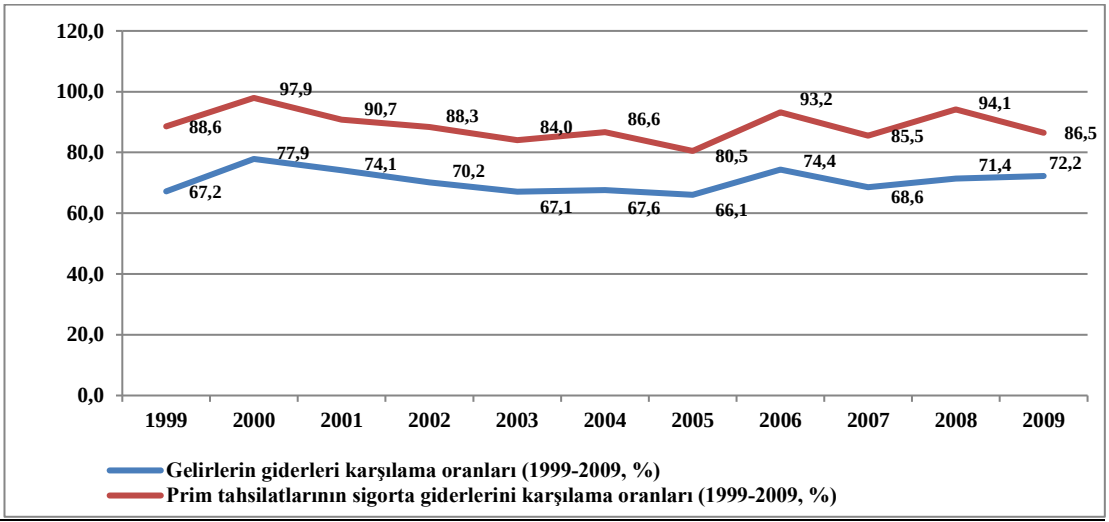

Şekil 2.4. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarında Gelirlerin Giderleri Karşılama Oranları (1999-2009, %)

İkinci reform sürecinin tamamlandığı 2008'den itibaren gelirlerin giderleri karşılama oranı ile prim tahsilâtlarının sigorta giderlerini (ivazlar) karşılama oranı arasındaki %20'lik farkın 2013'te %10'a kadar gerilediği ve prim tahsilâtlarının ivazların tamamını karşılama kapasitesine eriştiği görülmektedir (Bkz. Şekil 2.5).

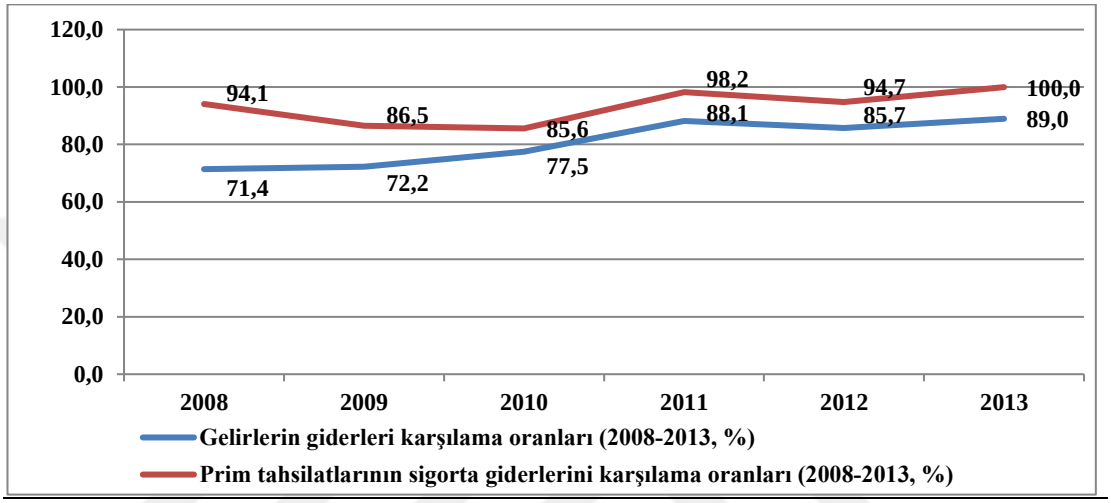

Şekil 2.5. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarında Gelirlerin Giderleri Karşılama Oranları (2008-2013, %)

2.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Kuruluşu ve Derinleştirme Çalışmaları

Sosyal güvenlik reformları döneminde emeklilik konusundaki yenilikler içerisinde bireysel emeklilik sisteminin kuruluşu oldukça önemli yer tutmaktadır. Türk sosyal güvenlik sisteminde emeklilik sağlayıcı kurumlar bireysel emeklilik sisteminin gelişine kadar banka ve sigorta sandıkları istisnası dışında kamu kurumlarıdır. Üçüncü bölümde detaylandırıldığı gibi tamamlayıcı emeklilik sağlan OYAK, İLKSAN hatta hayat sigortaları da sistem içerisinde mevcuttur. Dolayısıyla bireysel emeklilik sisteminin kuruluşunu tam anlamıyla radikal bir geçiş olarak değerlendirmek, ancak Şili'deki gibi kamu sosyal sigortalarının tamamen özelleştirilmesindeki gibi bir değişiklik getirilmesi halinde mümkün olabilir.

Bireysel emeklilik sistemi, 1994'ten itibaren başlayan reformlar döneminde sosyal güvenlik sistem unsuru olarak ele alınarak uygulamaya sokulmuştur. BES,

1994-99 döneminin sonuçlanmasını sağlayan 4447 sayılı kanunla gerçekleştirilen reformların bir parçası ve kamu sosyal güvenlik sisteminin de tamamlayıcısı konumundadır (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012: 156). Birinci sosyal güvenlik reformunun önemli bir parçası olan 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu 2001'de yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeyle emeklilik için oluşturulan fonların yatırımlara yönlendirilerek emeklilik zamanında ek gelir imkânı sağlayarak refah düzeyinin arttırılması, uzun dönemli kaynak yaratımıyla istihdam yaratılması ve kalkınmaya katkı sağlanması hedeflenmiştir (Oktayer ve Oktayer, 2007: 62-63). Kuruluş öncesinde Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan taslaklarda da sisteme ilişkin belirlenen temel noktaları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Emeklilik kapsamından katılımcılara birden fazla fon sunulabilecektir.
- Sisteme giriş aidatı sadece ilk girişte gerçekleşecek olup, başka şirkete geçilmesi durumunda tekrar sisteme giriş aidatı ödenmeyecektir.
- Emekliliğe hak kazanışı olmadan önce de katılımcılar isterlerse katkı payı ödemeye ara verme opsiyonuna sahip olacaklardır.
- Bireysel emeklilik şirketleri, katılımcıların ödedikleri katılım paylarını iki gün içinde yatırıma yönlendirme mükellefiyetinde olacaktır (Gürbüz ve Ekinci, 2003: 219).

Kanunun kabulünden sonra uygulamanın gerçekleşmesi için yönetmeliklerin hazırlanarak bireysel emeklilik şirketlerinin kurulması, yaklaşık iki yıl almış ve BES kapsamında ilk sözleşme 2003'te gerçekleştirilmiştir (Sarılı, 2011: 35). Sistemin derinleşmesi için çeşitli teşvikler de sistemin aktif hale geçişiyle başlamıştır. Teşvikleri 2003-2012, 2012-2016 ve 2016 sonrası olarak üç döneme ayırabiliriz.

4447 sayılı kanunla eşgüdümlü olarak 4697 sayılı kanunla başta gelir vergisinde istisna ve muafiyet olmak üzere çeşitli teşvikler getirilerek 6327 sayılı kanuna kadar teşvik sistemi belirlenmiştir. Buna göre BES katkı paylarının bir bölümünün vergi matrahından indirilmesi ile sistemden emeklilik veya başka sebeple çıkılması durumunda, çıkış sebebine göre değişecek oranda vergi indirimleri

tanınmıştır (İnneci, 2013: 108-109). Vergi indirimlerine ek olarak teşvik sağlamak amacıyla 6327 sayılı kanunla bireysel emeklilik sisteminde ödenen katılım paylarının %25'inin devlet katkısı olarak ödenmesi uygulamasına geçilmiştir. Emekli olup-olmama durumu ve emekliliğe hak kazanmadan sistemden çıkış durumunda da sistemde kalış süresine göre devletin katılım paylarının sigortalıya belirlenen oranlarda veya tamamının bırakılması esasları getirilmiştir (Büyükkara ve Balcı, 2014: 8-9). Son olarak da vergi isna ve muafiyetleri ile %25'lik devlet katkısına ek olarak yeni oluşturulan ve 2017'den itibaren geçerli olan otomatik katılım sistemiyle devletin 1000 TL'lik başlangıç katkısı başlamıştır (6740 sayılı Kanun).Buna göre:

- 2003-2012 arasında vergi indirim, istisna ve muafiyetleriyle,
- 2012-2017 arasında vergi indirim, istisna ve muafiyetlerine ek olarak BES katkı payına %25'lik devlet katkısıyla,
- 2017'den itibarense vergi indirim, istisna ve muafiyetleri ile %25'lik devlet katılımına ek olarak 1000 TL'lik devletin başlangıç sermayesine katkısıyla devlet teşviki sağlanmıştır.

Teşvik sisteminin, BES'in oluşturulmasından itibaren uygulanmasına, 2012 ve 2017'de iki ayrı devlet katkısının daha getirilerek teşvik imkânlarının genişletilmesine karşılık, bireysel emeklilik şirket sayılarında son on yıllık dönemde ciddi bir artış yaşanmamıştır. Buna ek olarak hayat sigorta şirketleri ve bireysel emeklilik şirketlerinin sınırlı düzeyde de olsa birbirlerinin ikamesi konumunda oldukları da düşünüldüğünde, hayat sigorta şirketlerinin sayısında çok ciddi bir daralmanın yaşanması da ayrıca dikkat çekicidir. Nitekim BES'in aktif olarak faaliyete geçtiği 2003 yılında 30 hayat sigorta şirketi ve 11 bireysel emeklilik şirketi varken (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu, 2003: 6) bu sayı 2015'te hayat sigortalarında 4'ü faal 1'i faal olmayan toplam 5 şirkete düşmüş, bireysel emeklilik şirketlerinde ise sadece 19'a çıkmıştır (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu, 2015: 12).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
3. TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE EMEKLİLİK KURUMLARI

Türk sosyal güvenlik sisteminde primli rejimler kapsamında emeklilik sağlayıcı kurumlar incelendiğinde, Klasik Osmanlı dönemindeki orta sandıkları, cumhuriyetin ilk dönemlerinde de tekaüd sandıkları, Amele Birliği gibi kuruluşlarla karşılaşılmaktadır. Konunun sınırlanması ihtiyacı karşısında modern sosyal sigorta sistemimizin kuruluşu sonrasında 2008'e kadar varlığını aktif olarak sürdüren emeklilik kurumları (SSK, Bağ-Kur-Emekli Sandığı) ile 2008 sonrasında aktif hale gelen SGK'nın incelenmesi tercih edilmiştir. Buna göre çalışmada ilk önce kamu ile özel/özerk emeklilik kurumları ayrımı yapılmıştır. Zorunlu sosyal sigortalar kapsamında faaliyet gösteren kamu sosyal sigorta kurumlarının aksine, banka ve sigorta sandıkları istisnası dışında özel ve/ya özerk emeklilik kurumları ise tamamlayıcı emeklilik sağlayıcısı konumunda yer almışlardır. Bu bölüm kapsamında incelenen kurumlar da, söz konusu kamu-özel/özerk ve zorunlu-tamamlayıcı olarak üç temel ayrımdan hareket edilerek yapılandırılmıştır. Özel/özerk emeklilik kurumları arasında değerlendirilen Bireysel Emeklilik Şirketleriyse, bir sonraki bölümde kapsamlı olarak incelendiğinden bu bölümde sınırlı düzeyde ele alınmıştır.

3.1. Kamunun Zorunlu Sosyal Sigorta Kurumları

Sosyal güvenlik sistemimizin primli rejimler kısmında yer alan emeklilik uygulamalarının gerçekleştirildiği kamu sosyal sigorta kurumlarını dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar kuruluş sıralarına göre:

- T.C. Emekli Sandığı,
- Sosyal Sigortaları Kurumu (SSK),
- Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-KUR),
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) şeklindedir.

Kamunun zorunlu sosyal sigorta kurumunun ilk üçü 2008 reformu sonrasında SGK içerisinde ve ayrı birimler olarak yer almaktadırlar. Buna karşılık 2008'e kadar aktif şekilde Türk sosyal güvenlik sisteminin zorunlu primli rejimlerinin unsurları olmaya devam ettiklerinden dolayı bu kısımda alt başlık açılarak incelemeye gidilmiştir.

3.1.1. T.C. Emekli Sandığı

Kurum olarak T.C. Emekli Sandığı, o döneme kadar kamu birimlerinde çalışanların devlet güvencesinde kurdukları emeklilik sandıklarının mali yetersizliğe düşmesi sonucunda 8 Haziran 1949 yılında kurulmuştur (Şakar, 2011: 32). Örgütsel yapısına bakıldığında, ayrı katma bütçesinin bulunmasına karşılık 1984'ten itibaren Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu sayılmıştır. Merkez kuruluşu genel kurul, genel müdürlük ve yönetim kurulundan oluşturulmuştur. Sandığın organları içerisinde yer alan genel kurul üyeleri ve genel müdürün atamaları, İktisadi Devlet Teşekkülleri Genel Kurulu ile Bakanlık tarafından gerçekleştirilmiştir. Finansmanında ise iştirakçilerin keseneklerine yani ödedikleri primlerine ek olarak işveren konumundaki kamu kurumlarından alınan kurum karşılıkları olarak adlandırılan işveren prim payları ile hazine katkısı ve sandık gelirlerinin işletilmesiyle elde edilen karlardan oluşmuştur (Bkz. Güzel ve Okur, 19990: 357-365).

T.C. Emekli Sandığı'nın iştirakçilerinin sayısı kamu personel sayısıyla doğru orantılı olup, memur sayısında yaşanan artışın etkisiyle düzenli olarak yükselmiştir. Aktif sigortalı sayısı 1950-2008 arasında yaklaşık 200 bin iştirakçiden 2,2 milyona çıkmıştır. Bağımlıların sayısındaki artışsa, aile büyüklüklerindeki küçülmeyle paralel olarak aktif sigortalı sayısındaki artış hızının altında kalmıştır. Pasif sigortalıların sayısındaki artış hızıysa, aktif sigortalı sayısındaki artış hızının oldukça üzerinde gerçekleşerek 1950-2008 arasında yaklaşık yüz doksan kat artmıştır. (Tablo 3.1.).

Tablo 3.1. T.C. Emekli Sandığı'nda Aktif-Pasif Sigortalılar ve Bağımlıların Gelişimi (1950-2008)

Yıllar	Aktif Sigortalılar	Tahmini Bağımlılar	Pasif Sigortalılar (Emekli, malul, dul ve yetim aylığı alanlar)
1950	199.825	632.215	9.302
1955	281.426	915.007	34.375
1960	359.303	1.191.220	61.862
1965	548.383	1.840.819	96.286
1970	823.829	2.295.757	180.895
1975	1.092.000	2.981.202	340.699
1980	1.325.000	3.605.604	454.016
1985	1.400.000	3.798.440	597.207
1990	1.560.000	4.179.698	706.202
1995	1.880.403	4.352.241	952.360
2000	1.936.695	4.139.277	1.296.935
2005	2.150.362	4.702.391	1.595.973
2008	2.205.676	4.905.076	1.756.760

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler", http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, Erişim: 14.12.2014.

Aktif sigortalılara göre pasif sigortalı sayısında yaşanan artışın çok daha yüksek olması, sistemin kurulmasında pasif sigortalı sayısının az olmasına dayandırılabilir. Ancak sandığın kuruluşunun SSK ve özellikle Bağ-KUR'un aksine Osmanlı dönemindeki kamu kurum tekaüd sandıklarına kadar uzanması ve Emekli Sandığı'nın da kamu sandıklarının birleştirilmesini içermesi söz konusudur. Dolayısıyla daha önceden mevcut olmayan bir sistemin kuruluşu söz konusu olmayıp bir devir durumu vardır. Emekli konumda pek çok pasif sigortalının kurumun kuruluşu öncesinde mevcudiyeti söz konusudur. Bu bozulma beraberinde aktif/pasif oranlarında da düzenli bir düşüşü beraberinde getirmiştir. 1950 yılında bir aktif sigortalıya karşılık 21.48 pasif sigortalı düşerken 1995'te kabul edilebilir alt sınır olarak kabul gören 2'nin altına inilmiş, 2008'e gelindiğinde ise 1,26 kişiye kadar gerilemiştir (Şekil 3.1.).

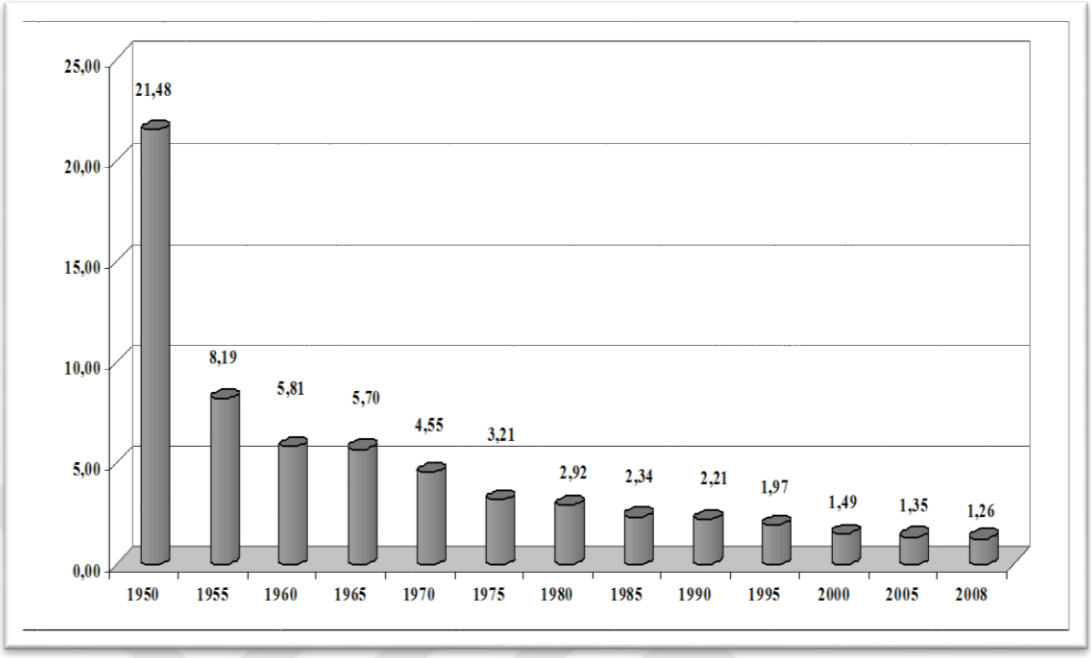

Şekil 3.1. T.C.Emekli Sandığı'nda Yıllara Göre Aktif/Pasif Oranları (Tablo 3.1.'e dayanmaktadır.)

3.1.2. Sosyal Sigortalar Kurumu

Hizmet akdine göre bağımlı çalışanları kapsayan ve kısa adı SSK olan Sosyal Sigortalar Kurumu'nun kökeni 9 Temmuz 1945'te kurulan İşçi Sigortaları Kurumu'na dayanmaktadır. Kurumun uzun vadeli sigorta kollarında emeklilikle ilgili faaliyetleri 2 Haziran 1949'da kabul edilip 1 Nisan 1950'de yürürlüğe giren 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu'yla başlamıştır. 506 sayılı kanun 17 Temmuz 1964'te kabul edilip 1 Mart 1965'te yürürlüğe girerek 2008'e kadar varlığını sürdürmüştür (Şakar, 2011: 33).

Örgütsel yapısı Emekli Sandığı ile benzer şekilde kurum organları genel kurul, yönetim kurulu ve genel müdürlükten oluşmuştur. SSK'nın EMSAN'dan bazı farklılıkları vardır. EMSAN'da genel kurul bakanlıkça şekillendirilirken, SSK'da işçi işveren temsilcilerine kadar pek çok kesimden üye alınmıştır. Genel kurul içerisinden çıkartılan yönetim kurulu da SSK'da sosyal taraf temsilcilerini içermiştir. Genel müdürlük açısındansa EMSAN'la ortak yapı vardır. Finansmanındaysa EMSAN'da iştirakçilerin keseneklerine denk gelen işçi primlerine ek olarak kamu kurumlarından

alınan paylara denk gelen primlerdeki işveren prim payları ile kurumun gelirlerinin işletilmesiyle elde edilen gelirler kullanılmıştır (Bkz. Güzel ve Okur, 1990: 141-144).

SSK iştirakçilerinin sayısındaki artış, nüfus ve buna bağlı olarak işgücü sayısındaki artışla dengelidir. Bu kapsamda 1965-2008 arasında yaklaşık on kat artış yaşanarak 900 binin altındaki aktif sigortalı 9 milyona ulaşmıştır. Pasif sigortalıların sayısındaki artışsa, aktif sigortalı sayısındaki düzenli artışla örtüşmemiştir. Pasif sigortalılardaki artış kurumun oluşturulması ile SGK'ya devri arasında yaklaşık doksan iki katla ulaşmıştır. (Tablo 3.2.).

Tablo 3.2. Sosyal Sigortalar Kurumu'nda Aktif-Pasif Sigortalılar ve Bağımlıların Gelişimi (1950-2008)

Yıllar	Aktif Sigortalılar	İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	Tarımdaki Aktif Sigortalılar	Pasif Sigortalılar (Emekli, malul, dul ve yetim)	Tahmini Bağımlılar
1965	895.802	-	-	54.590	2.884.663
1970	1.313.500	-	-	145.446	4.324.908
1975	1.823.338	-	-	289.870	6.123.214
1980	2.204.807	-	-	635.815	7.833.550
1985	2.607.865	-	18.300	1.070.681	9.879.412
1990	3.286.929	300.000	74.407	1.596.634	14.230.000
1995	4.208.761	980.841	253.463	2.337.755	20.743.140
2000	5.283.234	843.957	184.675	3.339.327	13.089.973
2005	6.965.937	266.558	178.178	4.308.186	17.385.348
2008	8.851.390	256.097	218.094	5.024.696	18.980.707

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler", http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, Erişim: 14.12.2014.

Aktif sigortalı sayısında yaşanan artışa göre pasif sigortalıların sayısında yaşanan süratli yükseliş sistemin kurulmasında pasif sigortalı sayısının az olacağı varsayımıyla makul görülse de, İşçi Sigortaları Kurumu'nun kuruluşu 1945'e kadar gitmektedir. Buna göre kurum uzun vadeli sigorta kollarındaki faaliyetlerine de 1950'den itibaren başlamıştır. Bu noktada 1950 referans alınsa dahi 1950-65 arasında 15 yıllık kurum öncesi geçmiş vardır. Önceden gelen devralmaysa emekli konumda pek çok pasif sigortalının olmasına yol açmıştır. Bu bozulma beraberinde aktif/pasif oranlarında da düzenli bir düşüşü beraberinde getirmiştir. 1965'te bir aktif sigortalıya

karşılık 16,41 pasif sigortalı düşerken bu oran 2000'de 2'nin altına inmiş, 2008'e gelindiğinde ise 1,86 kişiye kadar gerilemiştir (Şekil 3.2.).

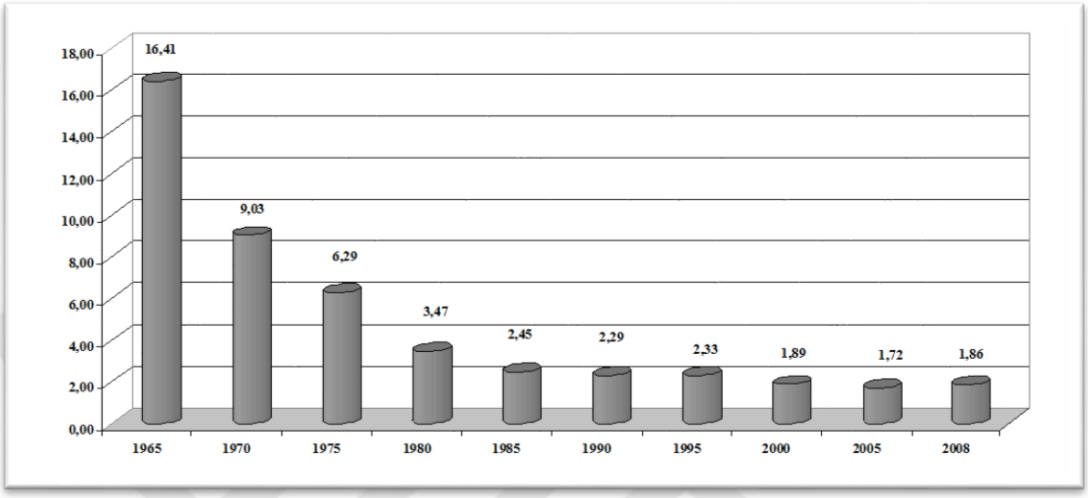

Şekil 3.2. Sosyal Sigortalar Kurumu'nda Yıllara Göre Aktif/Pasif Oranları (Tablo 3.2.'ye dayanmaktadır.)

3.1.3. Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-KUR)

SSK'nın kuruluşundan itibaren topluluk sigortası kapsamında isteğe bağlı olarak bağımsız çalışanlar sosyal sigortalardan yararlandırılmıştır. Ancak bu uygulama beklenen ilgiye ulaşamadığından müstakil bir kurum kurulması ihtiyacı doğmuştur. Keza kurumun kuruluşundan sonra da yurt çapında yaygınlaşabilmesi, ancak 1977'ye kadar gerçekleştirilebilmiştir (Akın, 2005: 7). Kısa adı Bağ-KUR olarak bilinen Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu'nun kuruluşu da, 1479 sayılı kanunun 2 Eylül 1971'de kabulüyle gerçekleştirilmiş olup, bağımsız çalışanların yaşlılık, malullük ve ölüm risklerine karşı uzun vadeli sigorta kolları kapsamında sosyal güvenceye alınmasını sağlamıştır (Şakar, 2011: 33).

Kurumun örgütsel yapısına bakıldığında, diğer iki kurumla da benzer şekilde kurum organlarının genel kurul, yönetim kurulu ve genel müdürlükten oluştuğu görülmektedir. Genel kurul ve yönetim kurulunun yapısı, kurul üyeliklerinde sosyal

tarafları içermesi sebebiyle SSK'yla benzerlik gösterirken EMSAN'la farklılaşmıştır. Finansman yapısı açısından da Bağ-KUR'un finansman kaynakları SSK'yla örtüşmüştür. SSK'nın finansman yapısından farklılığıysa prim ödeme yükümlülüğünde işçi-işveren paylarının olmayıp, EMSAN'da iştirakçilerin keseneklerine denk gelen SSK'da da primlerdeki işveren prim paylarını oluşturan kısım ayrımının bulunmayışıdır (Bkz. Güzel ve Okur, 1990: 411-415).

Bağ-Kur iştirakçilerinde EMSAN ve SSK iştirakçilerinin sayısında yaşandığı gibi düzenli ve yüksek ivmeli bir artışın yaşanması görülmemektedir. İşyeri açmak için Bağ-Kur üyeliğinin zorunlu olması, prim ödeme yükümlülüğünün yerine getirilmemesine karşılık aktif sigortalı sayısında şişmeye yol açmış ve daha ülke bütününe yayılmadan aktif sigortalı sayısının 1975'te 800 bini aşmasına yol açmıştır. Kurumun SGK'ya tamamen devredildiği 2008'deki iştirakçi sayısı da 1,9 milyonu ancak yakalayabilmiştir. Pasif sigortalılardaki artışsa, aktif sigortalılardaki durağanlıkla alakasız şiddette yükselmiştir. Özellikle prim aflarıyla birlikte emeklilik imkânlarının çeşitli kereler kolaylaştırılması, bu dengesizliği beraberinde getirmiştir. (Tablo 3.3.).

Tablo 3.3. Bağ-Kur'da Aktif-Pasif Sigortalılar ve Bağımlıların Gelişimi (1950-2008)

Yıllar	Aktif Sigortalılar	İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	Tarımdaki Aktif Sigortalılar	Pasif Sigortalılar (Emekli, malul, dul ve yetim)	Tahmini Bağımlılar
1975	816.555	-	-	4.350	2.449.665
1980	1.100.500	-	-	138.317	3.301.500
1985	1.681.747	-	244.818	294.496	5.779.695
1990	1.967.379	106.019	752.075	595.889	7.911.324
1995	1.791.246	78.973	799.132	880.820	8.282.543
2000	2.220.014	216.532	876.148	1.277.444	9.097.309
2005	2.103.651	239.388	1.011.333	1.600.294	9.335.521
2008	1.897.906	235.069	1.127.744	1.965.247	9.341.482

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler", http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, Erişim: 14.12.2014.

Bağ-Kur'da yaşanan aktif/pasif dengesindeki bozulma çok süratlidir. 1975'te 1 pasif sigortalıya karşılık 187.71 aktif sigortalı düşerken bu oran 2008'de 2'nin altına inerek 1,66 kişi olarak gerçekleşmiştir (Şekil 3.3.).

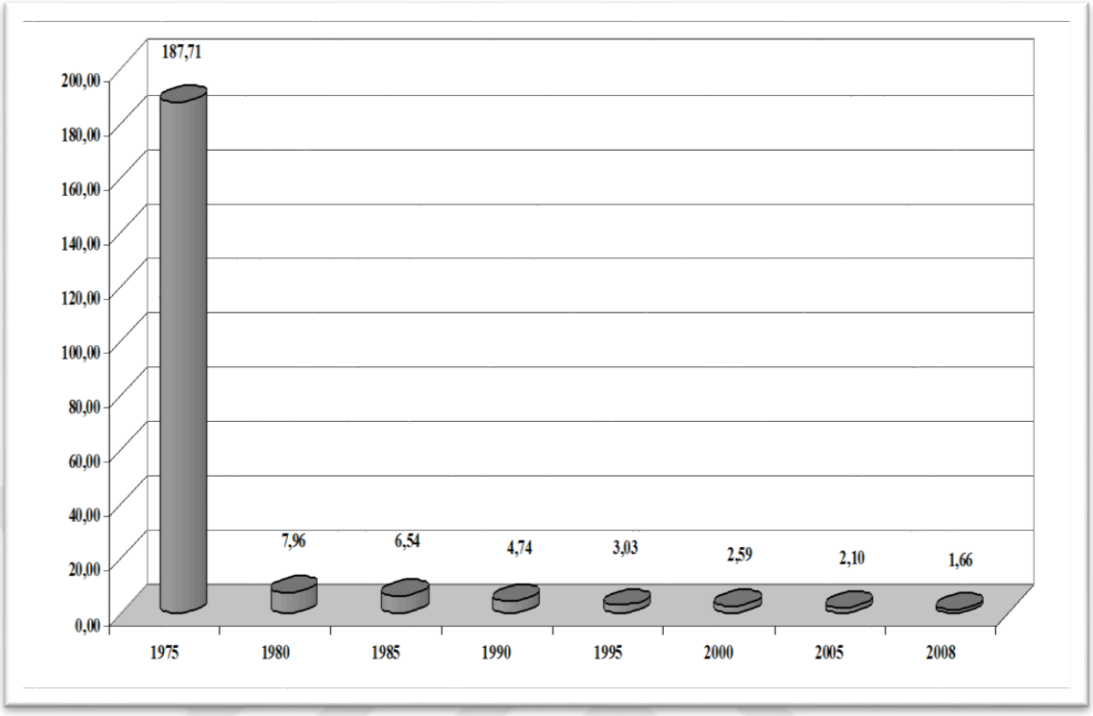

Şekil 3.3. Bağ-Kur'da Yıllara Göre Aktif/Pasif Oranları (Tablo 3.3.'e dayanmaktadır.)

3.1.4. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kuruluş gerekçesi kamunun zorunlu sosyal sigortalar kapsamındaki uygulamalarının tek kurum çatısı altında birleştirilmesidir. Tek çatıda birleştirilmedeki amaç ise verimsiz işleyen sistemin veriminin artırılarak bilişim teknolojilerini yoğun şekilde kullanan ve böylece daha hızlı, ortak belli standartlara sahip, kaliteli hizmet verilmesinin gerçekleştirildiği bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması olarak gösterilmektedir (Pekten, 2006: 119). Bu amaçla kamu zorunlu sosyal sigorta sistemini oluşturan beş farklı emeklilik sisteminin gerçekleştirildiği (memurlar, hizmet akdiyle çalışanlar, kendi nam ve hesaplarına çalışanlar ile tarımda çalışanlar ve kendi nam ve hesaplarına çalışanlar) üç kurumun tek çatı altında toplanması amacıyla 5502 sayılı kanunla 20.06.2006'da Sosyal Güvenlik Kurumu kurulmuştur. 24 Kasım 2006'da gerçekleştirilen ilk genel kurulda yönetim kurulunun oluşturulmasıyla da 28 Kasım 2006'da SSK, Bağ-KUR ve EMSAN'ın tüzel kişiliklerine son verilmiştir (SGK, 2014: 12).

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kuruluşu 2006'da gerçekleşse de daha önceden kurumun tesis edilmesiyle ilgili sonuç alınamayan yoğun girişimler mevcuttur. Bu kapsamdaki ilk girişim 4 Ekim 2000'de RG'de yayınlanan 618 sayılı "Sosyal Güvenlik Kurumu Teşkilatının Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" olmakla birlikte, Anayasa Mahkemesi 31 Ekim 2000 tarihli kararıyla anayasal dayanaktan yoksunluk gerekçesiyle KHK'yi iptal etmiştir. 16 Temmuz 2003 tarihli ve 4947 sayılı "Sosyal Güvenlik Kurumu Teşkilatı Kanunu" nun kabulüyle yasal dayanak oluşturulmuşsa da bu kez de EMSAN yasa kapsamı dışında tutulmuştur (Makas, 2004: 68).

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2003'teki yasal düzenlemeyle birlikte Emekli Sandığı'nın dışında tutularak kurulmasına karşılık, Alper (2007: 143)'in de vurguladığı üzere kuruluş amacıyla örtüşen bir yönetim yapılanması gerçekleştirilemeyerek 2006'ya kadar kâğıt üzerinde bir kurum özelliği göstermiştir. Buna karşılık resmi olarak SGK'nın kuruluşu 2006 olarak kabul edilmektedir.

SGK'nın 2006'daki resmi kuruluşuna karşılık 5510 sayılı kanunun kabulüyle sosyal güvenlik kuruluşlarının uygulamada tek çatı altında toplanması, önceki bölümlerde detaylandırıldığı üzere Anayasa Mahkemesi iptali ve ertesinde yeni düzenlemelerle tekrar kabulü sonrasında, ancak 2008'de gerçekleşebilmiştir. Hatta GSS'nin uygulanmaya başlanması 2008 sonrasına kalmıştır. Emeklilik kapsamındaki 5510 sayılı kanun uygulamalarının hayata geçirilmesi çalışmamız açısından önem arz ettiğinden, sistemsel olarak bütünlük oluşturacak şekilde tek çatıda toplanmanın 2008'de gerçekleştiğini savunmak daha sağlıklı olacaktır. Çünkü 2008 öncesi ve 2008 sonrası ayrımıyla konunun ele alınması gereği mevcut olup, çalışma boyunca da ikinci reform döneminin neticeye ulaştığı milat olarak 2008 yılı kabul edilmiştir.

Kurumun idari yapısı ve organları EMSAN, SSK ve Bağ-KUR'la benzer özelliktedir. Organlar:

- Genel kurul
- Yönetim Kurulu
- Başkanlık'tır.

Kurumun örgütlenmesindeki benzerlik, özellikle SSK ve Bağ-KUR'unkiyle örtüşmektedir. Çünkü EMSAN'daki atanmışlar yerine SGK'da sosyal taraflara daha çok yer verilmiştir. Üye yapısı ve işleyiş mekanizması ise:

Genel kurulun görevleri SGK stratejik planında: "Sosyal güvenlik politikaları ve bunların uygulamaları hakkında görüş ve önerilerde bulunmak, Kurumun bütçe ve bilançolarını, faaliyet raporlarını, performans programlarını, orta ve uzun vadeli gelir-gider dengesini, sigorta kolları itibarıyla yapılan en son aktüeryal hesap sonuçlarını değerlendirerek görüş oluşturmak, performans programlarında yer alan hedefleri ile sonuçlarını değerlendirerek bir sonraki dönemin performans hedeflerine ilişkin görüş oluşturmak ve Yönetim Kurulunun seçimle gelen asıl ve yedek üyelerini seçmektir" şeklindedir (SGK, 2014: 14).

Genel kurulun üye dağılımı ise:

- 12 temsilci ilgili bakanlık vd devlet kuruluşlarının temsilcileri,
- 2 öğretim üyesi ve 8 kurum temsilcisi olmak üzere 22'sinin devlet tarafından atananlar,
- 9'ar işçi ve işveren sendikaları konfederasyonlarının temsilcileri,
- 9'u kamu sendika konfederasyon temsilcisi,
- 9'u meslek kuruluş temsilcileri,
- 9'u emekli temsilcileri ve diğer meslek kuruluşlarından belirlenen 1'er temsilcidir.

Bu dağılım temsilcilerin sosyal taraflardan oluşturulduğunu desteklemektedir. İlk toplanan genel kurul 2006'da 23'ü devlet tarafından atanmışlar ve gerisi de sosyal taraf temsilcilerinden oluşmak üzere 77 kişiden oluşmuştur. Bu sayı SSK'nın 46 temsilci toplamına göre daha geniş, SGK tasarısındaki 86 temsilciye göre daha düşüktür. SGK genel kurulunda sosyal tarafların tamamına temsil imkânı sağlanarak idari özerklik tanımına uygun yapı oluşturulmuştur (Alper, 2007: 149-150).

Karar, yetki ve sorumluluk açısından en üst organı oluşturan yönetim kurulunun görevleri de SGK stratejik planında şu şekilde özetlenmiştir:

"Kurum bütçesini, bilançosunu, gelir-gider tablolarını, Kurum bütçesindeki bölümler içinde aktarmaları, bu bölümler arasındaki ek ve olağanüstü ödenek tekliflerini karara bağlamak, Genel Müdürlükler ile SGB bünyesindeki daire başkanlıklarının, taşrada ise sosyal güvenlik merkezlerinin kurulmasına veya kapatılmasına karar vererek bakan onayına sunmak, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikleri karara bağlamak, prim borcu kamuoyuna açıklanacak işverenlerin belirlenmesine esas olmak üzere asgari borç tutarını her yıl için belirlemek ve bunlara benzer görevleri bulunmaktadır" (SGK, 2014: 14).

Yönetim kurulunun 10 kişilik üye yapısı devletin 5 temsilcisine karşılık sosyal taraflardan alınan 5 temsilci şeklindedir. Ancak eşitlik durumunda başkanın kullandığı oy kararda belirleyicidir. Buna ek olarak kurulun en az 6 üyenin talebiyle toplanması dışında başkana, kurulu toplantıya çağırabilmesi yetkisi tanınmıştır. Dolayısıyla devletin karar alma sürecinde belirleyici konumu sürdürülerek idari özerklik tam anlamıyla sağlanamamıştır (Alper, 2007: 152-153).

SGK'nın günümüzde temsil ettiği konum, kamunun zorunlu sosyal sigorta uygulamalarının emeklilik bağlamındaki tek uygulayıcısı olması şeklindedir.[6] İstisnası Türkiye İş Kurumu'na işsizlik sigortası yönetimi görevinin verilmesidir. Ancak

[6] Vakıf banka ve sigorta sandıkları zorunluluk ilkesine göre faaliyet gösterseler de özel kesimi temsil ettiğinden istisna olarak ifade edilmemiştir.

Türkiye İş Kurumu hem uzun hem de kısa vadeli sigorta kolları içerisinde emeklilik imkânı tanıyan yetkiye sahip değildir. O halde SGK kapsamındakilerin incelenmesinde de 2008 öncesi dönem için kurum ayrımı yapılmaksızın banka ve sigorta emeklilik sandıkları dışında kalan yani kamu zorunlu sosyal sigorta programlarındaki tüm sigortalılar, bugünkü SGK kapsamında yer alanları temsil edecektir. Buna göre SGK'nın kapsamına giren aktif sigortalılar, 1950-2013 arasındaki 62 yıllık sürede 87 katlık artışla yaklaşık 200 binden 17,3 milyona çıkmıştır (Tablo 3.4.).

Tablo 3.4. Aktif Sigortalıların 1950-2012 Arası Dönemdeki Gelişimi

Yıllar	Aktif Sigortalılar	İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	Tarımdaki Aktif Sigortalılar	Toplam Aktif Sigortalılar	Ülke Nüfusu
1950	199.825	-	-	199.825	20.947.188
1955	281.426	-	-	281.426	24.064.763
1960	359.303	-	-	359.303	27.754.820
1965	1.464.185	-	-	1.464.185	31.391.421
1970	2.172.329	-	-	2.172.329	35.605.176
1975	3.779.893	-	-	3.779.893	40.347.719
1980	4.708.044	-	-	4.708.044	44.736.957
1985	5.766.390	-	263.118	6.029.508	50.664.458
1990	6.898.380	406.019	826.482	8.130.881	56.709.000
1995	7.951.264	1.059.814	1.052.595	10.063.673	62.304.000
2000	9.558.428	1.060.489	1.060.823	11.679.740	64.695.517
2005	11.295.635	505.946	1.189.511	12.991.092	68.582.000
2006	12.209.322	515.474	1.237.157	13.961.953	69.421.000
2007	12.892.233	513.006	1.295.125	14.700.364	70.586.256
2008	13.060.679	491.166	1.345.838	14.897.683	71.517.100
2009	13.240.577	441.907	1.206.748	14.889.232	72.561.312
2010	14.315.891	374.535	1.253.933	15.944.359	73.722.988
2011	15.618.428	270.780	1.246.688	17.135.896	74.724.269
2012	16.669.988	195.557	1.142.569	18.008.114	75.627.384
2013	17.305.788	166.333	991.442	18.463.563	76.667.864

Kaynak:
T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, Erişim: 16.01.2017.

1950 ile 2012 yılları arasında yaşanan yıllık artışlara bakıldığında aktif sigortalılarda yaşanan en süratli artışın 1960-65 döneminde %62.5'lik oranla gerçekleştiği görülmektedir. Halbuki 1960-65 arasında nüfus artışı yıllık %2.6'dır. 2000-2001 ve 2008-2009 dışında aktif sigortalı sayısında yaşanan yıllık değişim sürekli nüfus artış hızının üzerinde gerçekleşmiştir (Bkz. Tablo 3.5.).

Tablo 3.5. Aktif Sigortalıların 1950-2013 Arası Dönemdeki Yıllık Değişimi (Yüzde)

Yıllar	Aktif Sigortalılar	İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	Tarımdaki Aktif Sigortalılar	Toplam Aktif Sigortalılar	Ülke Nüfusu
1950-55 Arası	8,2	…	…	8,2	3,0
1955-60 Arası	5,5	…	…	5,5	3,1
1960-65 Arası	61,5	…	…	61,5	2,6
1965-70 Arası	9,7	…	…	9,7	2,7
1970-75 Arası	14,8	…	…	14,8	2,7
1975-80 Arası	4,9	…	…	4,9	2,2
1980-85 Arası	4,5	…	…	5,6	2,6
1985-90 Arası	3,9	…	42,8	7,0	2,4
1990-95 Arası	3,1	32,2	5,5	4,8	2,0
1995-2000 Arası	4,0	0,0	0,2	3,2	0,8
2000-1 Arası	-3,8	7,3	-2,8	-2,7	0,7
2001-2 Arası	4,9	3,7	0,8	4,4	1,3
2002-3 Arası	5,2	-24,6	4,6	2,2	1,3
2003-4 Arası	5,1	-36,3	7,9	2,3	1,3
2004-5 Arası	5,9	-10,7	1,3	4,7	1,3
2005-6 Arası	8,1	1,9	4,0	7,5	1,2
2006-7 Arası	5,6	-0,5	4,7	5,3	1,7
2007-8 Arası	1,3	-4,3	3,9	1,3	1,3
2008-9 Arası	1,4	-10,0	-10,3	-0,1	1,5
2009-13 Arası	30,7	-62,4	-17,8	24,0	5,7

Hesaplamada Yararlanılan Kaynak: Bir önceki tabloya dayanarak hesaplanmıştır.

1950-2009 arasında aktif/pasif oranları incelendiğinde, 1950'de 1 pasif sigortalıya 21,58 aktif sigortalının düştüğü, bu oranın 2009'a gelindiğindeyse 1 pasif sigortalıya 1.61 aktif sigortalı olarak gerçekleştiği sonucuyla karşılaşılmaktadır. Bu oran 1985'te 3'e yaklaşarak tehlike sinyali vermiş, 2000'de alt sınır olarak kabul edilen 2'nin de altına inmiştir. 1999'dan itibaren kademeli yaş haddi getirilmiş olsa da iniş durdurulamamıştır (Tablo 3.6. ve Grafik 3.5.).

Tablo 3.6. Aktif Sigortalıların 1950-2013 Arası Dönemde Aktif/Pasif, Bağımlı /Aktif ve Sigortalı Nüfus Oranları (Yüzde)

Yıllar	Aktif Sigortalılar/Pasif Sigortalılar	Tahmini Bağımlılar/Aktif Sigortalılar	Sigortalı Nüfus Oranı	Yıllar	Aktif Sigortalılar/Pasif Sigortalılar	Tahmini Bağımlılar/Aktif Sigortalılar	Sigortalı Nüfus Oranı
1950	21,48	3,16	4,02	2001	1,79	2,34	67,93
1955	8,19	3,25	5,11	2002	1,79	2,33	69,84
1960	5,81	3,32	5,81	2003	1,75	2,38	71,57
1965	9,7	3,25	20,29	2004	1,71	2,44	73,7
1970	6,66	3,07	25,75	2005	1,71	2,43	76,04
1975	5,95	3,07	39,75	2006	1,75	2,33	78,39
1980	3,8	3,15	46,48	2007	1,76	2,26	79,71
1985	3,04	3,26	54,6	2008	1,69	2,24	79,83
1990	2,77	3,26	66,27	2009	1,61	2,3	80,39
1995	2,38	3,33	76,77	2013	1,73	1,79	81,49
2000	1,96	2,27	68,18				

Hesaplamada Yararlanılan Kaynak:
T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, Erişim: 16.01.2017.

Aktif sigortalıların bakmakla yükümlü oldukları kişileri ifade eden bağımlı/aktif sigortalı sayısı, aile büyüklüğündeki küçülme ve evlenme yaşındaki yükselişle 1950-2009 arasında kademeli olarak hafif düzeyde de olsa azalmıştır. Buna göre 1950 yılında aktif sigortalı başına düşen bağımlı sayısı 3.16 kişi iken 2009'da bu sayı 2.30 kişiye inmiştir (Tablo 3.6 ve Şekil 3.4.).

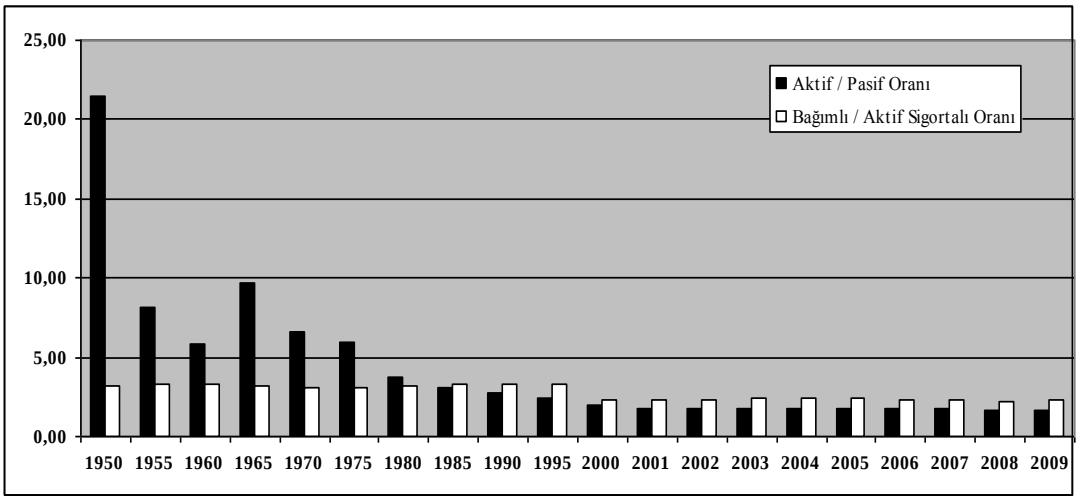

Şekil 3.4. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yıllara Göre Aktif/Pasif Oranları (Tablo 3.6.'ya dayanmaktadır.)

İster aktif ister pasif sigortalı isterse de bağımlılar olsun nüfusun sigorta kapsamına alınanları açısından sistem nüfus geneline yayılmıştır. Buna göre 1950'de nüfusun sadece %4'ü kamu zorunlu sosyal sigorta programı kapsamındayken 1965'te %20'yi bulmuş, 1985'te %50'yi aşmış, 2009'a gelindiğindeyse %80'in üzerine çıkmıştır (Bkz. Tablo 3.6. ve Şekil 3.5.). Dolayısıyla günümüzde nüfusun beşte dördünden fazlası SGK'nın kapsam alanına doğrudan girmiştir.

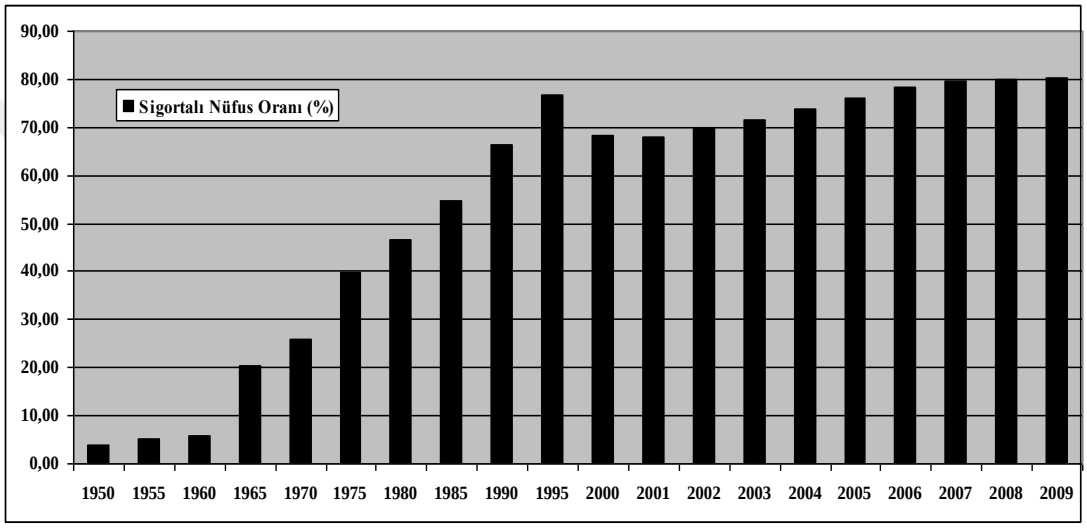

Şekil 3.5. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yıllara Göre Sigortalı Nüfus Oranları (Tablo 3.6.'ya dayanmaktadır.)

3.2. Zorunlu Özel Sigorta Olarak Banka ve Sigorta Emeklilik Sandıkları

Genelde vakıf olarak kurulan mesleki sosyal sigorta programı özelliğindeki emekli sandıkları Türk sosyal sigorta sisteminde ilave program özelliği göstermiş olup, bazı özel banka ve sigorta şirketleriyle TOBB çalışanları için kurulmuş ve sistem içerisinde %1 civarında yer tutabilmiştir (Bayri, 2004: 233). Sosyal sigortalar içerisinde ilave olma özellikleri ise SSK'nın kabulü öncesinde banka, sigorta, ticaret ve sanayi odaları ile fikir işçilerinin 1936 tarihli İş Kanunu'nun kapsamı dışında tutulmalarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu kesim İş Kanunu'na dayanarak kurulan İşçi Sigortaları kapsamı dışında bırakılınca sosyal güvenceleri için ayrı emeklilik sandıkları kurmaya ihtiyaç duymuşlardır.

3008 sayılı kanunun yerine kabul edilen 931 sayılı kanunla söz konusu kesim İş Kanunu kapsamı içine alınınca, işçi sigortalarına da zorunlu olarak tabi olmuşlardır. Bu durum ise hem kamu sosyal sigorta kurumlarına hem de önceden kurmuş oldukları sandıklara prim ödemek zorunda kalmalarına yol açmıştır. Çifte prim ödeme sorunu önce Bakanlar Kurulu Kararı ile ilgililerin sosyal sigorta programlarından çıkartılmasıyla çözülmüş, ardından da 506 sayılı kanunun kabulüyle kuruluşu gerçekleşen SSK'nın kapsamı dışına çıkartılarak hukuki boyutu oluşturulmuştur. 1994 yılına gelindiğinde ise çalışılan banka, sigorta şirketlerinin başka şirketlere devredilenleri, birleşme ya da iflas yaşayanlarında çalışanların sandıklarının SSK'ya devir kararı alınmış ve uygulamalar neticesinde başlangıçta 369'a ulaşan sandık sayısı 20'nin altına inmiştir (Akın, 2005: 103-104). Dolayısıyla kuruluş aşamasında BES'te olduğu gibi emeklilik zamanında ek gelir amacıyla kurulmamış, sistemde kapsam dışındakilerin bir şekilde kapsam içine alınması ihtiyacıyla kuruluşları şekillenmiştir.

Banka ve sigorta sandıklarının topyekun SSK'ya devrini içeren girişimler mevcutsa da sonuca ulaşamamış, 1976'daki girişimin ardından 1977'de Anayasa Mahkemesi tarafından iptali gerçekleşmiştir. Buna ek olarak Yargıtay'ın içtihadı birleştirme kararları çerçevesinde "kanunla kurulmuş sandıklar" olarak kabul edildiklerinden, üyeleri için zorunlu sosyal güvenlik kurumu statüsünde yer almışlardır. 5510 sayılı kanun kapsamında 2006'da SGK'nın resmi kuruluşuyla birlikte devir kararı alınmışsa da sürekli ertelemeler yapılmıştır (Şakar, 2011: 71-72).

Günümüzde faal durumda olan on sekiz sandığın kapsadığı kişi sayısı 360 bine dayanmış olup sandıklar sırasıyla şunlardır:

- Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Memur ve Hizmetlileri Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
- T.C.Ziraat Bankası A.Ş. ve T.Halk Bankası A.Ş. Mensupları ve Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
- Türkiye Garanti Bankası A.Ş. Memur ve Hizmetlileri Emekli Sandığı Vakfı
- Akbank T.A.Ş. Mensupları Tekaüt Sandığı Vakfı

- Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası T.A.Ş.Memur ve Hizmetlileri Emekli Sandığı Vakfı
- Şekerbank T.A.Ş. Memur ve Hizmetlileri Sigorta ve Emekli Sandığı Vakfı
- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.Memur ve Hizmetlileri Emekli Sandığı Vakfı
- Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Türkiye İmar Bankası A.Ş. Mensupları Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı
- Fortis Bank A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Türkiye Halk Bankası A.Ş. Mensupları Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı (Pamukbank Sandığı)
- Esbank Eskişehir Bankası T.A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Tesisi
- Milli Reasürans Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi Mensupları Emekli Sandığı Vakfı
- Türkiye Genel Sigorta A.Ş. Memur ve Hizmetlileri Emekli Sandığı Vakfı
- Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi Memur ve Hizmetlileri Emekli Sandığı Vakfı
- Liberty Sigorta A.Ş. (Şeker Sigorta) Personeli Sigorta Ve Yardım Sandığı Vakfı
- Türkiye Odalar ve Borsalar ve Birilik Personeli Sigorta ve Emekli Sandığı Vakfı (Bank-Sen, 2012: 3-4).

Banka ve sigorta sandıklarının iştirakçilerinin sayısında, zorunlu kamu sosyal sigortalarının aksine yavaş ancak düzenli artış yaşanmıştır. Bunda elbette sandık üyeliğinin başlangıcını oluşturan dönemden itibaren kurumsallaşmış işletmelerde çalışanların kapsama alınması gereği ve yasal zorunluluk uygulamasının etkisi önemlidir. Dolayısıyla da sigortasız çalışma durumunun yaşanmadığı ortamda en baştan itibaren belirgin bir hacme ulaşılması doğaldır. Sonrasındaysa kamu sosyal sigorta kurumlarına üyelik imkânının gelmesiyle artış hızında da yavaşlama yaşanmıştır. Bu kapsamda da aktif sigortalılar 1965-2008 arasında yaklaşık beş katlık artışla 20 binden 106 bine çıkmıştır. Pasif sigortalıların sayısındaki artış da aktif

sigortalı sayısındaki artışla paraleldir. Buna göre 1965'te 28 binin biraz üzerindeki pasif sigortalı sayısı 2008'de 136 bin civarına yükselmiştir (Tablo 3.7.).

Tablo 3.7. Banka ve Sigorta Emeklilik Sandıklarında Aktif-Pasif Sigortalılar ve Bağımlıların Gelişimi (1965-2008)

Yıllar	Aktif Sigortalılar	Pasif Sigortalılar (Emekli, malul, dul ve yetim)	Tahmini Bağımlılar
1965	20.000	-	28.280
1970	35.000	-	49.490
1975	48.000	-	67.872
1980	77.737	11.943	106.450
1985	76.778	21.230	190.969
1990	84.072	32.409	195.705
1995	70.854	51.948	168.445
2000	118.485	59.940	128.341
2005	75.685	76.027	155.449
2008	105.707	81.042	136.469

Kaynaklar: T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler", http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, Erişim: 14.12.2014.

Özel banka ve sigorta sandıklarında, zorunlu kamu sosyal sigorta kurumlarındaki yapıdan farklı olarak aktif/pasif oranlarında bozulma yaşanmamıştır. Bağımlılar açısından da benzer yapı mevcuttur (Şekil 3.6.).

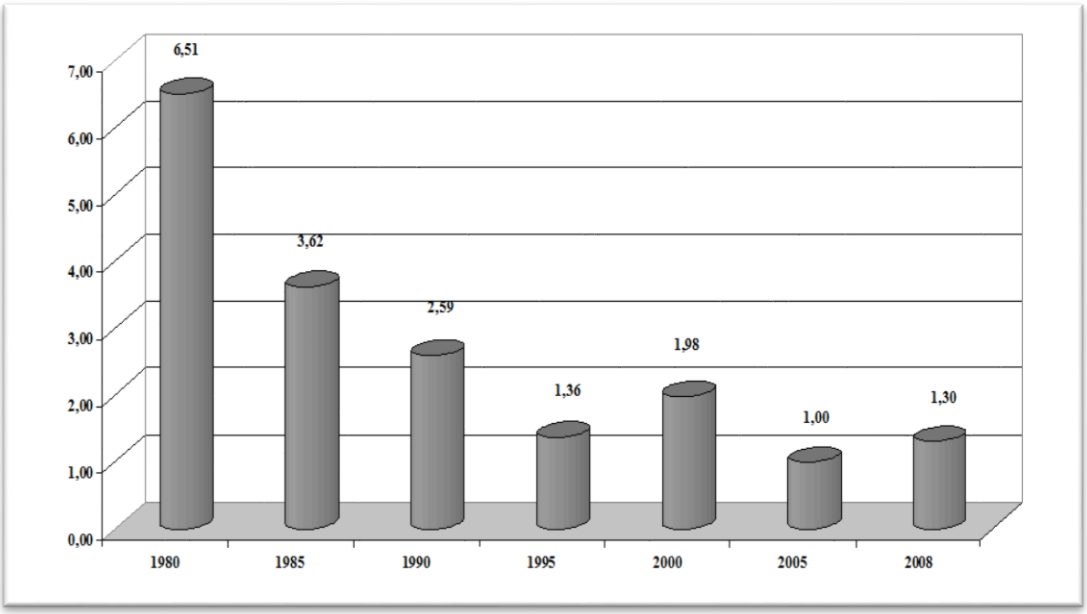

Şekil 3.6. Özel Sandıklarda Yıllara Göre Bağımlılık Oranları (Tablo 3.4.'e dayanılarak hesaplanmıştır)

3.3. Özel/Özerk Tamamlayıcı Emeklilik Kurumları

Modern Türk sosyal güvenlik sistemi içerisinde özel ve özerk tamamlayıcı emeklilik kurumları, mevcut zorunlu kamu sosyal sigorta sistemine üyelik zorunluluğunu düşürmemektedir. Emeklilik açısından ikinci emeklilik de denebilecek ek gelir imkânını sağlamak üzerine oluşturulmuşlardır. Bu kapsamdaki ilk kurum OYAK'tır. OYAK, son derece başarılı performans göstermiş olup bu kapsamdaki kuruluşlar içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Yarım asrı aşan süredir faaliyetlerini sürdürmekte olan OYAK'tan sonra ikinci kurum ise İLKSAN olarak da bilinen "İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı" dır. Üçüncü işlev gören kuruluş grubu ise hayat sigortaları olup dördüncü ve son kurum grubunu Bireysel Emeklilik Şirketleri oluşturmaktadır.

3.3.1. Ordu Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu (OYAK)

Kısa adı OYAK olarak bilinen Ordu Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu, 27 Mayıs darbesinden hemen sonra kamu kuruluşlarında oluşturulan yardımlaşma kurumları sürecinde 3 Ocak 1961'de kanunla kurulmuştur. Aynı dönemde kamuda görevli memurlar için MEYAK, işçiler için İYAK, öğretmenler için İLKSAN kurulmuşsa da diğer yardımlaşma kurumlarının tamamı batarken içlerinden sadece OYAK son derece başarılı gelişme göstererek günümüze kadar gelmiştir. Özel hukuk kurallarına göre faaliyet gösteren bir kurum konumundaki OYAK tüzel kişiliğe sahip olup mali ve idari bakımdan da özerkliğe sahiptir (Yılmaz, 2005: 412). Günümüzde finans ve hizmet sektörleri de dâhil olmak üzere otuzun üzerinde iştirak ve yatırımı bulunan, üyelerine şirket anlayışıyla hizmet sunan ve yatırımlarında üyelerinin beklentilerini gözeten bir yardımlaşma kurumu konumundadır (Atik, 2008: 73-74).

OYAK raporlarında kurumun ne olduğu ve ne olmadığı detaylı şekilde maddeler halinde açıklanarak belirtilmiştir. Buna göre OYAK (2013: 5):

“OYAK Ne Değildir?

- OYAK, Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değildir.
- OYAK, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Parçası Değildir.
- OYAK, Devlet Bütçesinden Pay Almaz.
- OYAK, Devlet Sosyal Güvenlik Sisteminin Bir Parçası Değildir.
- OYAK, Devletten Hiçbir Zaman Yardım Almamıştır.
- OYAK’ın, Savunma Sanayii Alanında Faaliyeti Yoktur.
- OYAK, Bir Şirket Değildir.

OYAK Nedir?

- OYAK 205 Sayılı Kanuna Tabidir.
- OYAK’ın Üyeleri; Türk Silahlı Kuvvetleri, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı Mensupları ve Kanun’da Belirtilen Sivillerdir.
- OYAK, Tamamlayıcı Bir Mesleki Emeklilik Fonudur.
- OYAK, Pensions Europe Üyesidir.
- OYAK’ın Kendi Tüzel Kişiliğine Ait Bir Varlığı Yoktur.
- OYAK, Üye Birikimlerini Kârlılık ve Verimlilik Hedefiyle Yönetir.
- OYAK, Üyelerine Farklı Hizmetler Sunmaktadır.
- OYAK, Grup Şirketleri ile Birlikte Önemli Miktarda Vergiler Ödemektedir.” şeklinde tanımlanmaktadır.

OYAK’ta uygulanmakta olan emeklilik programının özellikleri özel emeklilik şirketleriyle örtüşmektedir. Emeklilikte finansman yöntemi olarak fonlama yani kapitalizasyon yönteminin benimsendiği kurumda, MEEP (maaş esaslı emeklilik programı) benimsenmiştir. Ancak primlerde de sabit orandan hareket edilmektedir. Dolayısıyla belirli ölçüde PEEP (prim esaslı emeklilik programı)’le de bağlantısı mevcuttur. Özellikle üyelere verilen nemalar düşünüldüğünde, her iki yöntemin harmanlanması görülmektedir.

Kesilen üyelik aidatları açısından OYAK'taki işleyiş, yedek subaylar dışında TSK ve bağlı kuruluşlardaki herkesin zorunlu üyeliği esasına dayandırılmıştır. Aidat olarak maaş ve ücret tutarlarının %10'u emeklilik için kesilmektedir. Bunun karşılığında ise yapılan ivazlarda tam maluliyet ve ölüm risklerinin gerçekleşmesi durumunda rütbesi Albay'dan küçük olanlar için Albay maaşının, daha üst rütbelerdekiler için ise bulunduğu rütbede elde ettiği aylığın 20 katı tutarında yardım yapılmaktadır. Kısmi maluliyette ise 20 katlık tutar maluliyet derecesine göre düşmektedir. Bu açıdan MEEP'le uyum söz konusudur.

Katılımcıya geri ödeme yapısına bakıldığında 3 yıldan önce sistemden çıkanların ödedikleri aidatların geri verilmediği görülmektedir. Sistemde 3-10 yıl arasında kalanların çıkışlarında ise sadece ödedikleri tutar, 10 yılın üzerinde aidat ödeyenlere nemalarıyla beraber birikimleri verilmektedir. Bu noktada da isteyen iştirakçi tüm birikmiş sermayesini alabilmekte, isteyen hiç almayıp ilave emekli aylığı almakta, isteyense birikmiş sermayesinin 1/4'ü ile 3/4 arasına kadar kurumda bırakarak kısmi ilave emekli aylığı alabilmektedir. Bu uygulamanın da PEEP'e denk gelmesi söz konusudur (Bkz. Şakar, 2011: 74-76).

OYAK'ın sağladığı karşılığa dayalı ödemeleri (ivazlar) ve kapsadığı katılımcı sayıları oldukça yüksek olup katılımcı sayısında da istikrar mevcuttur. Katılımcılığın TSK'da görev yapmakla ilişkilendirilmesi, katılımcı sayısında istikrara yol açmıştır. İvaz miktarlarına bakıldığındaysa gerek toplamda gerekse de hak sahibi başına düşen miktarlarda ciddi yükselişlerin yakalandığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 2004-2015 yılları arasında OYAK EMS (emeklilik sistemi) kapsamında emekli maaşı alanlar, malullük ve ölüm durumunda yapılan ödemeler ve yararlananların miktarları ile yıllık emeklilik yardımı ödemeleri (birikmiş sermaye olarak) sunulmuştur.

Tablo 3.8. OYAK Kapsamında Üyelere Verilen İvazlar (2007-2015)

Yıllar	Emeklilik Yardımı Ödemesi			EMS'den maaş ödemeleri			Maluliyet ödemeleri			Ölüm yardımı		
	Tutar (Milyon TL)	Kişi sayısı	Kişi başına düşen ödeme (TL)	Tutar (Milyon TL)	Kişi sayısı	Kişi başına düşen ödeme (TL)	Tutar (Milyon TL)	Kişi sayısı	Kişi başına düşen ödeme (TL)	Tutar (Milyon TL)	Kişi sayısı	Kişi başına düşen ödeme (TL)
2004	211,4	5617	37636	26,3	23431	1122	2,2	150	14667	4,1	280	14643
2005	280,6	5440	51581	36,3	24518	1481	2,4	132	18182	5,4	322	16770
2006	320,9	5289	60673	54,7	25191	2171	2,9	132	21970	5	299	16722
2007	362,4	5189	69840	55,5	28109	1974	4	180	22222	5,7	299	19064
2008	545,7	5210	104741	109,6	29917	3663	3,1	155	20000	5,7	335	17015
2009	582,7	4680	124509	152,7	32681	4672	4,9	192	25521	6,8	347	19597
2010	603,6	4632	130311	139,8	35326	3957	4,6	179	25698	7	339	20649
2011	673,6	5020	134183	146,5	36216	4045	3,9	140	27857	6,3	309	20388
2012	794,1	5210	152418	182,8	39608	4615	5,2	191	27225	11,6	410	28293
2013	947,9	6971	135978	230,4	41572	5542	5,4	157	34395	7,6	322	23602
2014	1109,9	7954	139540	283,7	43214	6565	9,2	215	42791	8,3	366	22678
2015	1254,4	8453	148397	362,2	45613	7940	9,2	204	45098	14	456	30702

Kaynaklar:
OYAK (2015), 2015 Faaliyet Raporu, Ankara, s. 22.
OYAK (2014), 2014 Faaliyet Raporu, Ankara, s. 46.
OYAK (2013), 2013 Faaliyet Raporu, Ankara, s. 50.
OYAK (2012), 2012 Faaliyet Raporu, Ankara, s. 25-27.
OYAK (2008), 2008 Faaliyet Raporu, Ankara, s. 31-33.

3.3.2. İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN)

İlkokul öğretmenlerinin sosyal risklere karşı korunması amacıyla henüz kamu sosyal sigorta kuruluşlarının günümüzdeki anlamıyla kurulmadığı bir dönemde 1943 yılında 4357 sayılı kanunla kısa adıyla İLKSAN olarak bilinen "İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve İçtimaiyat Yardım Sandığı" kurulmuştur. Bir ek sigorta kuruluşu olarak oluşturulan sandıkta öğretmenler, yardımcı öğretmenler ve stajyerlerin sandığa üyelikleri zorunlu tutulmuştur. 7117 sayılı kanunun 1958'de kabulüyle, öncesine göre üyelik zorunluluğu olanların kapsamı daha da genişletilmiştir (Arıcı, 1995: 112-113). 22235 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Sandık Ana Statüsü'nün 18. maddesinde 29/5/2012'de yapılan bir değişiklikle zorunlu üyelik kaldırılarak gönüllülüğe dönüştürülmüştür (22235 sayılı RG, "Sandık Ana Statüsü", Yayın Tarihi 22 Mart 1995).

Sandık Ana Statüsü'ne göre kurum tarafından yapılacak ivazlar da 15. maddede:

- Evlenme Yardımı
- Tabii Afet Yardımı
- Şehit Yardımı
- Ölüm Yardımı
- Maluliyet Yardımı
- Emeklilik Yardımı şeklinde belirlenmiştir.

İLKSAN, OYAK gibi çok uzun yıllardır faaliyette bulunan tamamlayıcı bir emekli sandığı olmasına karşılık köklü geçmişiyle uyumsuz bir gelişim göstermiş ve yolsuzluk suçlamalarıyla gündeme gelmiştir (Arıcı, 1995: 118). İLKSAN'da yaşanan yolsuzlukların boyutları önemli olup, örneğin Demirci ve Genç (2008: 51) çalışmalarında 1980'li yıllarda gündeme gelen üç önemli yolsuzluk arasında İLKSAN'ı da göstermiştir. Kurumla ilgili memnuniyetsizlikler sürmekte olup, zorunlu üyeliğin kaldırılmasından itibaren üyelik iptali için başvuran üyelerin taleplerinin yerine getirilmemesi sorunu, üyelerin memnuniyetsizliklerinde yeni bir sebebi oluşturmuş konumdadır (Özer, 2014: 222).

İLKSAN'nın sağladığı ivazlar ve ivazlardan yararlananların sayısında yaşanan zamansal gelişim OYAK'ın aksine olumsuz şekilde gerçekleşmiştir. Örneğin emekli yardımı alanların sayısı 2006-15 arasında 8313 kişiden 4492 kişiye düşmüştür. Bununla birlikte toplam emeklilik ivaz ödemelerinde bir artışın sağlanması mümkün olmamış, OYAK'a göre ivaz verilen kişi başına düşen tutarlarda ciddi bir artış sağlanamamıştır. Evlenme yardımı alanların sayısında da ciddi değişim olmayıp ivaz verilen üye başına evlilik ivazında 443 TL'den 537,3 TL'ye ancak çıkılabilmiştir (Tablo 3.9).

Tablo 3.9. İLKSAN Kapsamında Üyelere Verilen İvazlar (2007-2015)

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Emekli yardım tutarı	Üye sayısı	8313	5572	5572	3045	2845	2642	3307	2725	3176	4492
	Ödenen Tutar (Milyon TL)	58,05	45,52	47,39	31,89	33,11	35,19	50,07	45,31	59,48	93,99
	Üye başına ödenen tutar (TL)	6984	8170	8505	10473	11637	13318	15142	16626	18727	20923
Maluliyet yardımı tutarı	Üye sayısı	27	36	33	32	30	36	31	31	24	33
	Ödenen Tutar (Milyon TL)	0,12	0,18	0,20	0,24	0,25	0,32	0,33	0,36	0,31	0,49
	Üye başına ödenen tutar (TL)	4614	5065	6194	7386	8233	8911	10509	11736	12811	14907
Ölüm yardımı tutarı	Üye sayısı	170	185	176	161	153	199	188	220	180	195
	Ödenen Tutar (Milyon TL)	0,91	1,09	1,19	1,31	1,41	1,97	2,15	2,87	2,66	3,35
	Üye başına ödenen tutar (TL)	5356	5917	6781	8123	9192	9897	11428	13059	14778	17170
Evlenme yardımı tutarı	Üye sayısı	6494	6331	6482	5547	5266	6090	8448	7007	5655	4206
	Ödenen Tutar (Milyon TL)	2,88	2,83	3,03	2,63	2,50	2,89	4,17	3,50	2,83	2,26
	Üye başına ödenen tutar (TL)	443	448	468	474	475	475	494	499,2	499,6	537,3
Doğal afet yardımı tutarı	Üye sayısı	15	19	3	1	3	116	2492	6	1	2
	Ödenen Tutar (Milyon TL)	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,06	1,33	0,00	0,00	0,00
	Üye başına ödenen tutar (TL)	848	576	550	669	566	476	535	521,2	530	722,5

Kaynaklar:
İLKSAN (2008), İLKSAN Faaliyet Raporu 2007, Ankara, s. 9-10.
İLKSAN (2009), İLKSAN Faaliyet Raporu 2008, Ankara, s. 11-12.
İLKSAN (2011), İLKSAN Faaliyet Raporu 2010, Ankara, s. 22-23.
İLKSAN (2013), İLKSAN Faaliyet Raporu 2013, Ankara, s. 24-25.
İLKSAN (2014), İLKSAN Faaliyet Raporu 2014, Ankara, s. 28.
İLKSAN (2015), İLKSAN Faaliyet Raporu 2015, Ankara, s. 29.

3.3.3. Hayat Sigorta Şirketleri

Hayat sigortası sosyal sigortalar içerisindeki uzun vadeli sigorta kollarıyla örtüşen bir sigorta koludur. Uygulama yapıları çeşitlenmekle birlikte özünde uzun vadede çıkabilecek risklere karşı bireyin kendisini prim adı verilen bedelini ödemek suretiyle korunma satın almasına dayanmaktadır. Bu açıdan hayat dışı sigorta branşlarıyla arasında ciddi farklılık mevcuttur. Hayat dışı branşlarda toplanan fonlar, riskler hayat sigortasına göre kısa vadeli olduğundan, olası likidite sorunları için kısa vadeli yatırımlara yönlendirilmektedir. Hayat sigortalarında risk oluşumu hayat dışı branşlara göre oldukça uzun vadede gerçekleştiğinden, oluşturulan fonların yatırıma yönlendirilmesinde de likidite riskinin uzun vade sebebiyle sınırlı oluşundan uzun vadeli yatırımlarda değerlendirilmektedir (Çekici ve İnel, 2013: 134).

Tarihsel kökenlerine bakıldığında, kökenleri 4 bin yıl öncesinde Hammurabi zamanındaki Babiller'e kadar gitmekteyse de, modern anlamda ilk poliçenin oluşturulması Ortaçağ İtalya'sında 23 Ekim 1347'de mümkün olmuştur. Özellikle deniz taşımacılığındaki riskler karşısında başlayan ve nakliye sigortası şeklinde şekillenen sigortalar içerisinde hayat sigortasının başlangıcı ise çok daha sonraları yine deniz taşımacılığında can kayıplarının olması riskine karşı koruma sağlama amacıyla gerçekleşmiştir (Çekici ve İnel, 2013: 137). Sigortacılığın gelişimini tamamlamasıysa 18. ve 19. yüzyıllar boyunca ve özellikle sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte 19. yüzyılda gerçekleştirilmiştir (Baskı, 2002: 2).

Köklü geçmişe sahip olsa da ülkemizde tüm sigorta dallarında derinleşmenin ciddi boyutta sağlanması mümkün olamamıştır. Swiss Re (2014: 41)'nin verilerine göre 2013 yılı itibarıyla hayat dışı branşlarda kişi başına düşen prim üretiminin dünya ortalaması 285 dolar düzeyindeyken ülkemizde 143 dolar düzeyindedir. Hayat sigortacılığında ise 366 dolarlık dünya ortalamasına karşılık ülkemizde 23 dolarlık hacimle sınırlıdır. Dolayısıyla ülkemizde ciddi bir sektörel derinleşme sorunu mevcuttur.

Derinleşme sorununun yaşanmasında Osmanlı'dan günümüze gelen mirasın etkisi önemlidir. Ticaretin çok önemsenmemesi ve dini inançlar sebebiyle Osmanlı döneminde gelişimi sınırlı olan özel sigortanın dinen caiz olduğuna yönelik fetva, Pera yangınından sonra 1870'te ancak alınabilmiş, hayat sigortasıyla ilgili ilk olumlu fetvaysa 1911'de ve sigorta şirketinin yabancı bir ülkenin şirketi olması kaydıyla verilmiştir (Kamilçelebi, 2012: 108). İlk Türk sigorta şirketi kuruluşuysa cumhuriyet sonrasında gerçekleşebilmiş, o günden bugüne sigortacılıkla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılarak hukuki açıklar kapatılmaya çalışılmıştır (Çekici ve İnel, 2013: 137-138).

Günümüzde hayat sigortası alanında 23 aktif sigorta şirketi olup sektörde yaklaşık 3,8 milyar TL'lik prim üretimi mevcuttur. Prim üretim hacminde ağırlıklı ürün birikimsiz sigortalarda yıllık vefat, birikimli sigortalardaysa uzun süreli vefat tipidir.

Birikimli sigorta tipinin tüm hayat sigorta prim üretimi içindeki payı ise yaklaşık 247 milyon TL ve %6,6 oranıyla sınırlıdır (Grafik 3.7).

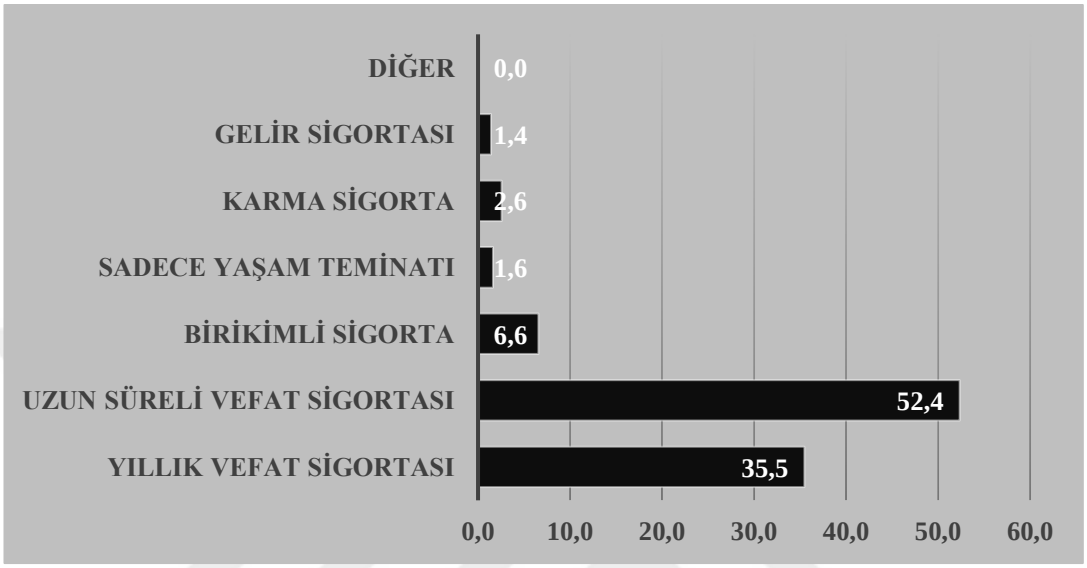

Şekil 3.7. Hayat sigorta branşında prim üretiminin ürün tipine göre ağırlıkları (%, 2015)
Hesaplamada Yararlanılan Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu (2015), Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor 2015, Ankara, s. 57.

BES'e geçişle hayat sigortası branşında birikimli sigorta tipi azalmıştır. BES kapsamındaki devlet katkısı gibi teşvikler, zaten derinleşme sorunu yaşayan hayat sigorta branşının güçlenmesini sınırlamaktadır. Özellikle konut kredisi kullanımında zorunlu tutulan vefat tipi hayat sigortaları, hayat sigorta branşının % 82,1'ine ulaşmış olup hayat sigorta şirketlerinin emeklilikle olan ilişkisi de giderek azalmaktadır.

BES kapsamında 56 yaş ve 10 yıllık katkı payı ödeme zorunluluğunun doldurulmaya başlanması sonrasında yıllık gelir sigortası yapılmaya başlanmasıyla birlikte hayat sigortalarında bir derinleşme durumunun yaşanması ihtimali mevcuttur. Ancak birikimli hayat sigortalarından BES'e aktarım imkânının tanınması bu derinleşmenin sınırlanmasına yol açacağından söz konusu katkının ne düzeyde olacağı ise belirsizdir.

3.4. Bireysel Emeklilik Şirketleri

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)'nin işleyiş esasları, 7 Nisan 2001 tarih ve 4632 sayılı "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu" ile belirlenmiş olup 7 Ekim 2001'de yürürlüğe girmiştir. Kamu zorunlu sosyal sigorta programının tamamlayıcısı konumunda şekillendirilen sistem, bireysel katkılarla oluşturulan fon esasına dayanmaktadır. Sisteme katılımsa 18 yaşını dolduran herkes için geçerlidir. Asgari 10 yıllık katkı payı ödemesi ve 56 yaş haddi koşulunun sağlanması da gelir ödemesi için gerekli şartlardandır (Alper, 2013: 26).

2001'deki kuruluşun ardından 10 Temmuz 2003'te Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş. İstanbul'da kurularak sistemin denetimini üstlenmiştir. 27 Ekim 2003'ten itibaren ilk emeklilik planlarının tasdiklenmesiyle birlikte sistem fiilen faaliyete geçmiştir (İlgin Uyar, 2012: 73-74). İlk planların tasdiklenmesiyle birlikte 2003 yılında 11 şirkette 15,245 katılımcıyla sistem işlemeye başlamıştır (İşseveroğlu ve Hatunoğlu, 2012: 158). Aradan geçen 13 yıllık süre zarfında bireysel emeklilik sistemine dahil olan katılımcı sayısı 6,6 milyona çıkmıştır (EGM, http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.asp, Erişim: 15.01.2017).

2017 itibarıyla 18 şirketin faaliyet gösterdiği sistemde, şirketlerin sistemi derinleştirme performanslarını tespit etmek için BES'in katılımcı sayılarındaki yıllara göre gelişim, yaş gruplarına göre katılımcı profilinin çizilmesi ile dağılımlar ve derinleşmenin iller bazında ne düzeyde olduğunun sorgulanması açısından il nüfuslarına göre katılımcı oranları incelenmiştir.

İlk sözleşmelerin yapılmaya başlandığı 2003 sonundan itibaren BES'e dâhil olan katılımcıların sayısında düzenli bir artış yaşanmıştır. Buna göre 2004 yılı sonunda 672 bini aşan katılımcı sayısı 2010 yılında 2 milyonu aşmış olup 2015 yılında ise bu miktar 6 milyonun üzerine çıkmıştır.

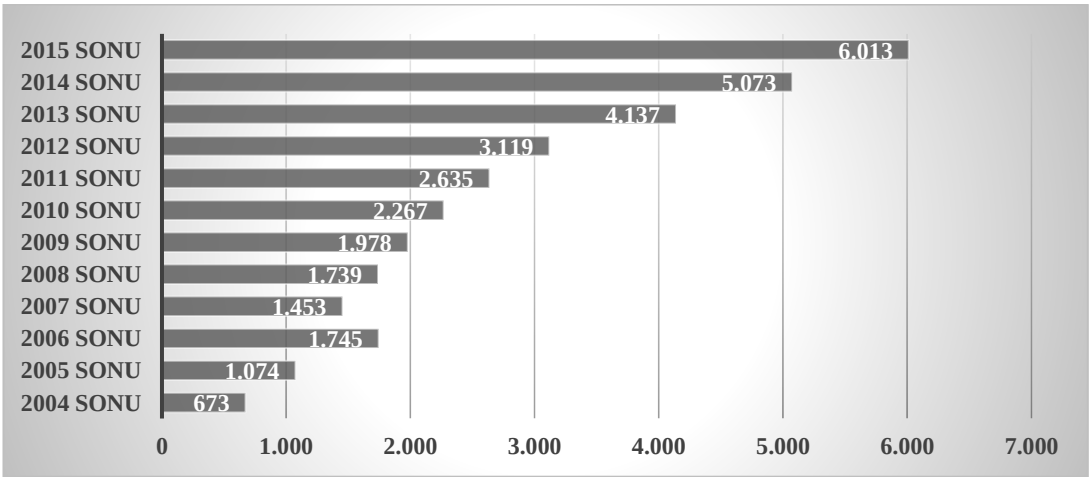

Şekil 3.8. BES katılımcılarının sayısal gelişimi (2004-2015)
Kaynaklar:
EGM (2011), Bireysel Emeklilik Sistemi 2010 Gelişim Raporu, İstanbul, http://www.egm.org.tr/bes2010gr.asp, Erişim: 01.02.2015.
EGM (2016), Bireysel Emeklilik Sistemi 2015 Gelişim Raporu, İstanbul, http://www.egm.org.tr/bes2015gr.asp, Erişim: 15.01.2017.

Yaş gruplarında katılımcı dağılımında, 25-34 yaş grubundakilerde baskınlık vardır. 35-44 yaş grubunda da ciddi katılım mevcuttur. 25 yaş altındakilerde BES'e katılım, neredeyse 56 yaş üzerindekilerle aynı seviyelere kadar inmiştir (Şekil 3.9).

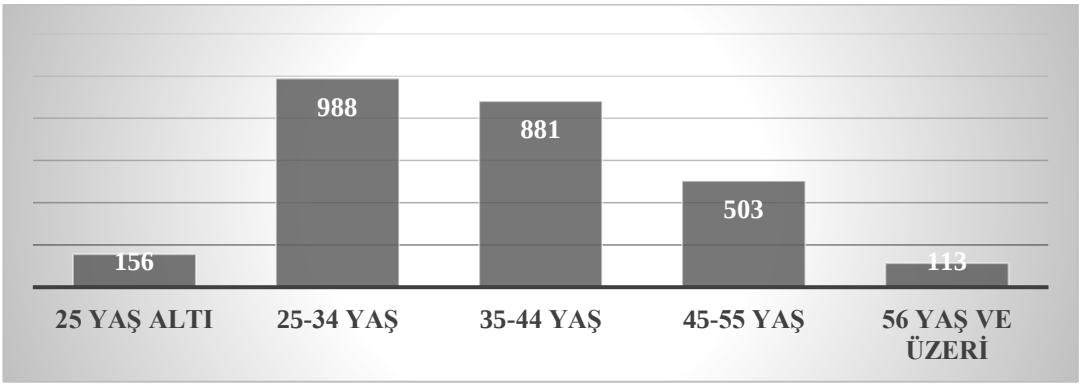

Şekil 3.9. Yaş gruplarına göre BES katılımcıları (Bin kişi, 2011)
EGM (2013), Bireysel Emeklilik Sistemi 2013 Gelişim Raporu, İstanbul, http://www.egm.org.tr/bes2013gr.asp, Erişim: 01.02.2015.

İllere göre BES katılımcılarının 2015'te il nüfusuna oranı en yüksek Muğla'da %13,6'yla gerçekleşmiştir. İkinci olan İstanbul'da %11,7, Antalya'da %11,5, Ankara'da %10,7 ve İzmir'de %10,6'dır. Ancak en düşük ağırlıktaki ilk beş il olan Bingöl, Van, Şanlıurfa, Ağrı ve Muş'ta %1,5-2 arasında değişmektedir (Tablo 3.10.).

Tablo 3.10. İllere Göre BES Katılımcılığı, İl Nüfusu ve İllere Göre Katılımcıların Nüfusa Oranı (2015)

İller	İl Nüfusu (Bin)	Katılımcı Sayısı (Bin)	Katılımcıların il nüfusuna oranı, %	İller	İl Nüfusu (Bin)	Katılımcı Sayısı (Bin)	Katılımcıların il nüfusuna oranı, %
Muğla	908,9	123,4	13,6	Çorum	525,2	29,1	5,5
İstanbul	14657,4	1719,0	11,7	Kütahya	571,5	31,7	5,5
Antalya	2288,5	262,3	11,5	Ordu	728,9	39,2	5,4
Ankara	5270,6	565,6	10,7	Hatay	1533,5	81,8	5,3
İzmir	4168,4	440,1	10,6	Konya	2130,5	113,1	5,3
Eskişehir	826,7	78,0	9,4	Kırşehir	225,6	11,9	5,3
Denizli	993,4	92,5	9,3	Afyon	709,0	35,1	4,9
Tekirdağ	937,9	84,3	9,0	Kırıkkale	270,3	13,1	4,8
Kocaeli	1780,1	158,1	8,9	Erzincan	222,9	10,7	4,8
Kırklareli	347,0	30,3	8,7	Niğde	346,1	16,1	4,7
Edirne	402,5	34,9	8,7	Tokat	594,0	27,5	4,6
Aydın	1053,5	91,2	8,7	Sivas	618,6	27,5	4,4
Zonguldak	595,9	51,4	8,6	Aksaray	386,5	17,1	4,4
Bursa	2842,5	239,2	8,4	Osmaniye	512,9	22,0	4,3
Çanakkale	513,3	41,6	8,1	Çankırı	180,9	7,6	4,2
Bolu	291,1	22,7	7,8	Gaziantep	1931,8	80,6	4,2
Uşak	353,0	27,3	7,7	Malatya	772,9	31,8	4,1
Balıkesir	1186,7	91,5	7,7	Ardahan	99,3	3,9	3,9
Yalova	233,0	17,9	7,7	Yozgat	419,4	16,1	3,8
Adana	2183,2	161,6	7,4	Elazığ	574,3	20,5	3,6
Trabzon	768,4	56,0	7,3	K.maraş	1096,6	38,4	3,5
Mersin	1745,2	126,1	7,2	Gümüşhane	151,4	5,3	3,5
Bilecik	212,4	14,8	7,0	Kars	292,7	9,5	3,2
Karabük	237,0	16,3	6,9	Erzurum	762,3	22,4	2,9
Tunceli	86,1	5,8	6,7	Iğdır	192,4	5,5	2,9
Manisa	1380,4	92,1	6,7	Adıyaman	602,8	17,3	2,9
Artvin	168,4	11,2	6,6	Diyarbakır	1654,2	46,3	2,8
Amasya	322,2	21,2	6,6	Batman	566,6	15,6	2,8
Isparta	421,8	27,5	6,5	Kilis	130,7	3,4	2,6
Burdur	258,3	16,6	6,4	Bayburt	78,6	2,0	2,6
Bartın	190,7	12,2	6,4	Mardin	796,6	19,3	2,4
Sakarya	953,2	60,1	6,3	Hakkari	278,8	6,7	2,4
Samsun	1279,9	80,5	6,3	Bitlis	340,4	7,8	2,3
Karaman	242,2	15,1	6,3	Siirt	320,4	7,3	2,3
Nevşehir	286,8	17,5	6,1	Şırnak	490,2	10,7	2,2
Giresun	426,7	26,0	6,1	Bingöl	267,2	5,5	2,0
Kastamonu	372,6	22,1	5,9	Van	1096,4	21,5	2,0
Rize	329,0	19,0	5,8	Şanlıurfa	1892,3	36,9	2,0
Düzce	360,4	20,7	5,7	Ağrı	547,2	9,3	1,7
Kayseri	1341,1	74,9	5,6	Muş	408,7	6,0	1,5
Sinop	204,1	11,3	5,6	Toplam	78741,1	6013,0	7,6

Kaynaklar:
EGM (2016), Bireysel Emeklilik Sistemi 2015 Gelişim Raporu, İstanbul, http://www.egm.org.tr/bes2015gr.asp, Erişim: 15.01.2017.
TUIK, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1336, Erişim: 15.01.2017.

İller bazındaki katılımcı ağırlıkları incelendiğinde, ilk olarak üç büyük metropolün sistemde başı çektiği, buna karşılık ülke içerisinde iller bazında derinleşme düzeyleri açısından çok ciddi sapmaların mevcut bulunduğu gözden kaçmamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ÖZEL EMEKLİLİK PROGRAMLARI VE TÜRK BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Aktif olarak on üç yılı aşan süredir Türk Sosyal Güvenlik Sistemi içerisinde var olan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), 7 milyona yaklaşan katılımcısıyla başlangıcından günümüze hem katılımcı sayısındaki artışla hem de fon büyüklükleriyle süratle büyümüştür. Otomatik katılımın getirilmesi sebebiyle zorunluluk esasına dayandığı izlenimi oluşsa da sistemden çıkış imkânının varlığı sebebiyle gönüllülük esasına dayanan ve tamamlayıcı nitelikteki BES'in bu yapısı, pek çok ülkedeki farklı uygulamaların bir bölümüyle örtüşmekteyken bir bölümüyle de örtüşmemektedir. Günümüzde özel emeklilik programlarına neredeyse tüm ülkelerde yer verildiği düşünüldüğünde, ülkemizdeki uygulamanın dünyanın neresinde olduğunun, uygulama yapısının nerelerdeki uygulamalarla örtüştüğünün tespiti önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda özel emeklilik programlarının yaygınlaşmasındaki gerekçelerin de ortaya konulması ihtiyacı mevcuttur.

Genel teorik çerçeve ve uygulama örneklerindeki yapıyla performans incelemesinin yapılmasına ek olarak sistemin ülke mevzuatına da yer verilmesi ihtiyacı vardır. BES'in mevzuat yapısı kapsamında sistemin kuruluşundaki hukuki dayanakların sistemin işleyiş yapısıyla sistemi oluşturan unsurların incelenmesi sonrasında BES'in yüklediği sorumluluklar ve verdiği haklar üzerinde durulmuştur.

BES'in mevzuat yapısının ana hatlarının incelenmesinden sonra uzun vadeli sigorta kollarını oluşturan yaşlılık, ölüm, maluliyet sigortaları kapsamındaki inceleme, kurulan sistemin tamamlayıcı da olsa bir emeklilik sistemi olma yeterliliğini sağlayıp-sağlamadığının tespiti açısından önemlidir.

4.1. Özel Emeklilik Programları

Özel emeklilik programlarının kökenleri, daha önce de kısaca aktarıldığı gibi 1875'te ABD'deki uygulamayla başlatılmakta olup 17. yüzyıla kadar geriye götürülebilmektedir. Dolayısıyla Bismarck'ın Almanya'da işçi sigortalarını kurması öncesine dayanan ve en az 140 yıldır mevcut olan bir yapıyla karşılaşılmaktadır.

Özel emeklilik programlarının köklü geçmişine karşılık yeniden güncellik kazanması 1973 sonrası neoliberal dönemde gerçekleşmiştir. Özellikle Şili'deki uygulama, özel emeklilik sistemleri için ikinci başlangıç olarak kabul görmektedir. Şili'deki mevcut kamunun zorunlu sosyal sigorta sisteminin özelleştirilmesi anlamını da taşıyan yeni modelin uygulanmaya başlanmasıyla her geçen gün daha çok ülke gündemine girip uygulamaya konu olmaktadır.

Günümüzdeki özel emeklilik uygulamaları, Şili'de sistemin tamamen özelleştirilmesinde olduğu gibi veya sosyal sigorta programlarının tamamlayıcı parçası olarak uygulanmakta olup bir şekilde özel emeklilik şirketleriyle şekillenen ve bu kapsamda fon oluşturulup işletilmesini içeren uygulamaya sisteminde yer vermeyen ülke neredeyse kalmamıştır. Kısacası ülkelerin çoğunda en azından gönüllülük esasına dayanan tamamlayıcı nitelikli özel emeklilik sistemlerine yer verilmektedir. Türkiye'de de dünya genelinde olduğu gibi tamamlayıcı nitelikli özel emeklilik sistemi mevcut olup, sosyal güvenlik sistemi içerisine fiilen 2003'ten itibaren girmiştir.

4.1.1. Özel Emeklilik Programlarının Sosyal Güvenlik Sistemleri İçindeki Konum Türleri ve Finansman Yöntemlerine Göre Gelişimi

ABD'de oldukça erken dönemde başlamasına karşılık II. Dünya Savaşı'na kadar küresel ölçekte yaygınlaşamayan özel emeklilik fonları, savaş sonrasında gelişerek yeni bir evreye girmiştir (Şener ve Akın, 2010: 293). Özel emeklilik

programlarında yaşanan gelişimde de savaş sonrası dönemde zorunlu kamu sosyal sigorta sistemlerinin dünya geneline yayılmasının etkisi önemlidir. Ancak özel emekliliğin güncellik kazanmasını savaş sonrasında özellikle Avrupa'da abartmamak gerekir. Çünkü bu programlar 1990'lı yıllara kadar dünya bütününü kapsayacak yaygınlığa ulaşamamış, özellikle de düşük ve orta gelirli ülkeleri de kapsayacak popülerlik kazanamamıştır. 2000'lere gelindiğindeyse dünya geneline yayılım sağlanabilmiştir (Bayraktutan ve Şahin, 2007: 97-98, 101). Bu konuda öncü olarak kabul edilen ülke Şili olup, daha önce de aktarıldığı gibi kamu sosyal sigorta sistemlerinin özelleştirilmesiyle özel emeklilik sistemi oluşturulmuştur. Şili uygulaması aynı özellikte yayılamamış olsa da sosyal sigortalarda tamamlayıcı unsur olarak dünya genelinde uygulanmaya başlanmıştır.

Günümüzde özel emeklilik programları denildiğinde ilk akla gelen ülke olan Şili'deki sistem incelendiğinde: Bu ülkede ulusal sosyal sigorta programının oluşturulması özel ve kamu kesiminin birlikte yönetimiyle 1924'te işçi toplulukları için gerçekleştirilmiştir. 1952'ye gelindiğinde PAYG sistemine dönüşen sistemde tanımlanmış fayda (MEEP) düzenine geçilmiştir. Demokratik yönetimlerin olduğu 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca sistemin kamuya maliyetindeki artış konusunda çeşitli reform önerileri getirilmiştir. Ancak güncel sisteme geçiş çalışmaları askeri yönetim sürecinde 1979-80'de başlatılmış, Mayıs 1981'den itibaren ise yeni sisteme geçilmiştir (Schmidt-Hebbel, 1999: 1-2).

Emeklilik sisteminin özelleştirilmesinin hemen öncesinde Şili'de emeklilik sistemi 32 farklı emeklilik kuruluşuna yayılan 2,3 milyon çalışanın sigortalı olduğu bir yapıda gerçekleştirilmiştir (OECD, 2011: 15). Neticede Şili, 1973 darbesi öncesinde Latin Amerika ülkeleri içerisinde emeklilik sisteminde tarım dışında çalışanlarda %92'ye, tarımda çalışanlardaysa %50'ye ve ülke nüfus bütününde %70'e ulaşan derinliğe kavuşmuştur (Ofluoğlu ve Oran, 2011: 45). Aktif/pasif dengesinde yaşanan bozulma, sistemin derinliğe sahip oluşu sebebiyle süratle sürdürülemez noktaya gelmiştir. 1955'te 12.2 aktif sigortalıya karşılık 1 emeklinin bulunduğu Şili'de aktif/pasif dengesi 1980'de 2.5 kişiye kadar gerilemiştir (OECD, 1998: 5). 32 farklı

kuruma yayılan ve sebeple de büyük sayılar kanununun işleyemediği açıkça görülen Şili'deki sosyal sigorta sisteminde mali dengesizlik hat safhaya ulaşmıştır. Yerine getirilmesi gereken taahhütler süratle artınca emekli aylıkları 1970'li yıllar boyunca reel olarak sistematik şekilde düşürülmüştür. 1980'e gelindiğinde bütün emeklilerin %70'inin ve özel sektörde çalışanların emeklilerinin ise %93'ünün emekli aylıkları asgari düzeye inmiştir. Yaş haddiyle de emeklilik güçleştirilerek aktif/pasif dengesi dokuz çalışana bir emekli düşecek şekilde düzenlenerek emeklilik beklentileri azaltılmıştır (Ergenekon, 1998: 83). İşte böyle bir ortamda özel emeklilik programlarına dönüşümün sağlanması da kolaylaşmıştır.

Şili'de başlayan süreç başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere zamanla dünya geneli için ideal sistem olarak sunulmaya başlamıştır. Şili'deki sistem değişikliğinin ardından 1994'te Arjantin'de, 1997'de Meksika ve Bolivya'da kamunun zorunlu sosyal sigorta sistemleri (PAYG) kaldırılarak zorunlu özel emeklilik programlarına geçilmiştir (Özer ve Yalçın, 2013: 6). El Salvador 1998'de tamamen zorunlu özel emeklilik programına geçmiş olup, Paraguay ve Nikaragua'da ise mevcut kamu zorunlu sosyal sigorta sistemleri kaldırılarak özel emeklilik programlarına geçiş süreci başlatılmıştır (Ergenekon, 2000: 121). Zorunlu kamu sosyal sigorta programları kaldırılarak tamamen özel emeklilik programlarına geçmek yerine, çalışanlara iki sistemden birisine geçme seçeneği sunan uygulamalar da mevcuttur. Bu kapsamda öne çıkan ülkeyse Kolombiya'dır. Kolombiya'da 1994'ten beri çalışanlara iki seçenekten birisini seçme hakkı tanınmıştır (Önal, 2000: 54).

Ulusal sosyal sigorta sistemlerine zorunlu tamamlayıcı sigorta olarak özel emeklilik programlarının dâhil edildiği bazı ülkeler ve uygulamaya başlanılan tarihler ise şöyledir: Brezilya'da 1977, Malezya'da 1991, Rusya'da 1992, Peru'da 1993, Slovakya'da 1995, Uruguay'da 1996, Macaristan, Polonya ve Tayland'da 1998, Kosta Rika'da 2000, Bulgaristan, Hırvatistan ve Estonya'da ise 2002.

Ulusal sosyal sigorta sistemlerine gönüllülüğe dayanan tamamlayıcı sigorta olarak özel emeklilik programlarının dâhil edildiği bazı ülkeler ve uygulamaya

başlanılan tarihlerse şöyledir: G. Kore ve Çek Cumhuriyeti'nde 1994 ve Türkiye'de ise 2003 (Özel ve Yalçın, 2013: 6). 2014 itibarıyla 34 OECD üyesi ülkenin tamamında gönüllülük ya da zorunluluk esasına dayanan tamamlayıcı nitelikte mutlaka bir özel emeklilik programının olduğu görülmekte olup, OECD'nin küresel ölçekte incelediği özel emeklilik programı olan ülke sayısı da 87 ülkeye kadar çıkmıştır (OECD, 2014: 4-52).

Ülkemizde uygulanan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)'nin dünya bütünü içerisindeki yeri incelendiğinde plan türlerine göre ve fon varlıklarının finansman metotlarına göre dağılımlarını irdelemek ihtiyacı vardır. Böylece tamamlayıcı nitelikli gönüllülük esasına dayanarak kurulan BES'in gelecekte geçirmesi olası dönüşümlerin ipuçlarına ulaşılabilir.

BES'in özel emeklilik sistemleri içerisinde grup veya bireysel emeklilik planları sağlaması açısından da incelenmesi, sistemin işgücü piyasasıyla ve dolayısıyla da kamunun zorunlu sosyal sigorta sistemi içerisinde tamamlayıcılık vasfının ortaya konulabilmesi açısından önemlidir. Şayet bireysel emeklilik planları ağırlıkta ise iş yaşamıyla kopukluğu, mesleki emeklilik planlarının ağırlığı yüksek ise bağın kuvvetli olması için gösterge olabilir. Çünkü ülkemizde Şili'deki gibi sosyal sigortaların tamamen özel emeklilik şirketleriyle yürütülmesi söz konusu değildir. Şili'de tüm fon varlıkları bireysel emeklilik planlarından oluşmaktayken emekliliğin yine özel emeklilik sistemi çerçevesinde şekillendiği ABD'de mesleki emeklilik planları fon varlıklarının tamamında mevcuttur. Dolayısıyla özel emeklilik sisteminin sosyal sigortalar kapsamındaki emeklilik programlarında tamamını oluşturduğu uygulamalarda her ikisi de seçilebilmektedir. Ancak tamamlayıcı nitelikte oluşturulan programlar açısından mesleki-bireysel emeklilik planlarının ağırlıkları, sosyal sigorta sisteminde tamamlayıcılık özelliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu kapsamda konu incelendiğinde de, 2015'te ülkemizdeki BES fon varlıklarının yaklaşık beşte üçünün mesleki emeklilik planlarından oluştuğu, bireysel emeklilik planlarınınsa yaklaşık beşte iki düzeyinde kaldığı görülmektedir (Tablo 4.1.).

Tablo 4.1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Emeklilik Fon Varlıklarının Plan Türlerine Göre Dağılımı, 2015

Ülkeler	Mesleki emeklilik planları	Bireysel emeklilik planları	Ülkeler	Mesleki emeklilik planları	Bireysel emeklilik planları
Şili	0,0	100,0	İtalya	88,6	11,4
Çek C.	0,0	100,0	İzlanda	90,2	9,8
Estonya	0,0	100,0	Jameyka	95,8	4,2
Macaristan	0,0	100,0	Kenya	97,2	2,8
Slovak C.	0,0	100,0	Portekiz	97,5	2,5
Ermenistan	0,0	100,0	Guyana	100,0	0,0
Kolombiya	0,0	100,0	Belçika	100,0	0,0
Litvanya	0,0	100,0	Danimarka	100,0	0,0
Maldivler	0,0	100,0	Finlandiya	100,0	0,0
Peru	0,0	100,0	Fransa	100,0	0,0
Romanya	0,0	100,0	Almanya	100,0	0,0
Sırbistan	0,0	100,0	Yunanistan	100,0	0,0
Bulgaristan	0,1	99,9	İrlanda	100,0	0,0
Hırvatistan	0,9	99,1	G.Kore	100,0	0,0
Polonya	1,3	98,7	Lüksemburg	100,0	0,0
Meksika	9,9	90,1	Norveç	100,0	0,0
Kosta Rika	15,3	84,7	İsviçre	100,0	0,0
Dominik C.	16,6	83,4	İngiltere	100,0	0,0
Letonya	18,6	81,4	ABD	100,0	0,0
İspanya	33,6	66,4	Brezilya	100,0	0,0
Avustralya	41,4	58,6	Cebelitarık	100,0	0,0
Y.Zelanda	43,0	57,0	Hong Kong	100,0	0,0
Türkiye	**57,3**	**42,7**	Lihtenştayn	100,0	0,0
İsrail	67,7	32,3	Malavi	100,0	0,0
Arnavutluk	68,4	31,6			

Kaynak: OECD, Global Pension Statistics, http://www.oecd.org/finance/private-pensions/globalpensionstatistics.htm, Erişim: 28.02.2016.

Finansman yönteminde kapitalizasyon metodunun uygulandığı özel emeklilik sistemlerinde MEEP veya PEEP uygulamalarının birinin veya belirli oranlarda karıştırılarak her ikisinin birlikte uygulanması mümkündür. Mevzuat olarak bu yöntemlerden birisi seçilmemişse, MEEP ve PEEP ağırlıkları katılımcının fona bakışını gösterecektir. Çünkü PEEP ağırlıklı bir yapı varsa katılımcı fonu yatırım aracı olarak görüp bireysel yatırım yerine devletin çeşitli destekleriyle veya şirket fonlarının yüksek getiri sağlamasıyla fon iştirakçisi olmaktadır. Hâlbuki MEEP ağırlıklıysa katılımcı fonunu emeklilik aşamasında emeklilik aylığına ilave tamamlayıcı gelir niteliğinde bir sosyal güvence olarak görmektedir. Dolayısıyla MEEP-PEEP ağırlıkları, özel emeklilik programlarının sosyal sigortalarda tamamlayıcılık vasfının ne ölçüde olduğunu göstermesi açısından da önemlidir.

Sistemin tamamen özel emeklilik programlarıyla şekillendirildiği Şili'de fon varlıklarının tümü tanımlanmış katkı (PEEP) kapsamındayken ABD'de %56'sı tanımlanmış fayda (MEEP) ve %44'ü de tanımlanmış katkı (PEEP) çerçevesinde şekillenmektedir. Şili'deki PEEP'le sınırlı yapı mevzuattaki seçişe bağlanabilir. Ülkemizdeyse bu dağılım 2015'te birbirine yakındır. Bu dağılımın anlamıysa sisteme girenlerin yarısının BES'i yatırım aracı, diğer yarısının da emeklilik döneminde tamamlayıcı gelir (sosyal güvence) olarak gördüğüdür (Tablo 4.2.).

Tablo 4.2. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Emeklilik Fon Varlıklarının MEEP (Maaş Esaslı/Tanımlanmış Fayda) ve PEEP (Prim Esaslı/Tanımlanmış Katkı) Ayrımına Göre Dağılımı, 2015

Ülkeler	Tanımlanmış Fayda/Karışık Planlar	Tanımlanmış Katkı	Ülkeler	Tanımlanmış Fayda/Karışık Planlar	Tanımlanmış Katkı
Şili	0,0	100,0	İsviçre	100,0	0,0
Çek C.	0,0	100,0	Arnavutluk	0,0	100,0
Estonya	0,0	100,0	Ermenistan	0,0	100,0
Fransa	0,0	100,0	Bulgaristan	0,0	100,0
Yunanistan	0,0	100,0	Kolombiya	0,0	100,0
Macaristan	0,0	100,0	Hırvatistan	0,0	100,0
Litvanya	0,0	100,0	Makedonya	0,0	100,0
Polonya	0,0	100,0	Gana	0,0	100,0
Slovak C.	0,0	100,0	Kosova	0,0	100,0
Slovenya	0,0	100,0	Litvanya	0,0	100,0
İtalya	5,7	94,3	Maldivler	0,0	100,0
Danimarka	6,7	93,3	Peru	0,0	100,0
Meksika	9,6	90,4	Romanya	0,0	100,0
Avustralya	9,9	90,1	Sırbistan	0,0	100,0
Y.Zelanda	17,6	82,4	Tayland	0,0	100,0
İzlanda	23,9	76,1	Malavi	3,7	96,3
İspanya	24,9	75,1	Lihtenştayn	12,0	88,0
Türkiye	**52,2**	**47,8**	Hong Kong	12,4	87,6
ABD	56,0	44,0	Kosta Rika	12,9	87,1
İrlanda	62,0	38,0	Dominik C.	16,5	83,5
İsrail	67,7	32,3	Zambiya	17,1	82,9
G.Kore	68,6	31,4	Kenya	33,5	66,5
Portekiz	82,4	17,6	Jameyka	64,0	36,0
Belçika,	83,3	16,7	Endonezya	65,3	34,7
Lüksemburg	85,6	14,4	Namibya	76,0	24,0
Kanada	97,5	2,5	Brezilya	87,6	12,4
Finlandiya	100,0	0,0	Guyana	88,4	11,6
Almanya	100,0	0,0			

Kaynak: OECD, Global Pension Statistics, http://www.oecd.org/finance/private-pensions/globalpensionstatistics.htm, Erişim: 28.02.2016.

4.1.2. Türk Bireysel Emeklilik Sisteminin Dünya Özel Emeklilik Programlarıyla Mukayesesi

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)'nin hayata geçmesinden itibaren ülke bütününde ciddi genişleme sağlanmıştır. Yatırıma yönlendirilen BES fon büyüklüklerinde süratli artış sağlanmış olup ilk yılı oluşturan 2004'te 1,6 milyar dolarlık fon yatırım hacmi 2015'te 37 milyar doları aşmıştır. OECD'ye üye 34 ülke içinde 2004'te 28. sırada olan ülkemiz 2015'te 20. sıraya yükselmiştir (Tablo 4.3.).

Tablo 4.3. Ülkelere Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklükleri (Milyon dolar, 2004-2015)

Ülkeler	2004	2010	2015
Avustralya	549.125	986.839	1.468.704
Avusturya	13.833	20.333	22.393
Belçika	15.708	17.783	25.956
Kanada	686.689	1.047.504	1.195.696
Şili	74.508	148.437	154.711
Çek C.	5.019	12.395	15.028
Danimarka	82.518	154.612	130.393
Estonya	351	1.431	2.844
Finlandiya	127.350	197.832	112.509
Fransa	388	5.345	13.282
Almanya	112.275	187.280	218.473
Yunanistan	..	71	1.236
Macaristan	8.724	19.001	4.819
İzlanda	19.077	17.132	25.277
İrlanda	91.937	100.883	126.071
İsrail	40.935	112.071	160.833
İtalya	47.005	94.617	122.474
Japonya	1.315.727	1.730.255	1.326.799
G.Kore	14.835	40.876	108.873
Lüksemburg	378	1.067	1.572
Meksika	77.203	134.749	163.963
Hollanda	730.883	1.015.666	1.317.676
Y. Zelanda	12.532	19.275	39.873
Norveç	19.282	33.135	34.210
Polonya	26.292	75.238	36.608
Portekiz	22.393	26.356	19.775
Slovak C.	283	6.523	8.750
Slovenya	429	1.450	1.786
İspanya	77.410	112.225	113.175
İsveç	31.183	47.127	43.698
İsviçre	412.865	661.168	793.201
Türkiye	**3.233**	**16.769**	**37.196**
İngiltere	1.713.463	2.018.041	2.690.204
ABD	9.711.211	11.041.475	14.249.746

Kaynaklar:
OECD (2014), Pension Markets in Focus 2016, Paris, p.30.
OECD (2016), Pension Markets in Focus 2016, Paris, p.29.

Özel emeklilik fon yatırımlarındaki büyüme, hem reel fon getirilerinden hem de gerek mevcut üyelerden gerekse de sisteme yeni katılan katılımcılardan toplanan katkı paylarındaki artıştan kaynaklanmıştır. Böylece BES fon yatırımlarındaki yıllık artış hızı 34 ülke içinde en yüksek düzeye ulaşabilmiştir (Tablo 4.4.).

Tablo 4.4. Ülkelere Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklüklerinde Dönemsel Değişim (2005=100 Endeksi)

Ülkeler	2005	2010	2015
Avustralya	100,0	237,7	353,7
Avusturya	100,0	143,9	158,5
Belçika	100,0	113,0	164,9
Kanada	100,0	181,2	206,8
Şili	100,0	245,2	255,6
Çek C.	100,0	277,8	336,8
Danimarka	100,0	187,4	158,1
Estonya	100,0	612,4	1.217,5
Finlandiya	100,0	154,2	87,7
Almanya	100,0	164,0	191,3
Macaristan	100,0	241,9	61,4
İzlanda	100,0	105,6	155,9
İrlanda	100,0	118,8	148,5
İsrail	100,0	326,1	467,9
İtalya	100,0	195,4	253,0
Japonya	100,0	143,5	110,0
G.Kore	100,0	320,8	854,5
Lüksemburg	100,0	839,7	1.236,6
Meksika	100,0	315,0	383,3
Hollanda	100,0	140,4	182,2
Y. Zelanda	100,0	174,4	360,7
Norveç	100,0	175,3	181,0
Polonya	100,0	359,5	174,9
Portekiz	100,0	127,4	95,6
Slovenya	100,0	435,4	536,4
İspanya	100,0	148,0	149,3
İsveç	100,0	160,9	149,2
İsviçre	100,0	154,6	185,4
Türkiye	**100,0**	**1.023,2**	**2.269,7**
İngiltere	100,0	130,5	174,0
ABD	100,0	122,6	158,2

Kaynak: Tablo 4.3'e dayanarak hesaplanmıştır.

Küresel gelişim incelendiğinde, toplam dünya fon büyüklüğünün 2004'te 15 trilyon doların üzerinde gerçekleştiği, 2007'de 20 trilyon doları aştığı, 2008 krizinde

ise 16 trilyon dolara indiği, 2009'dan itibaren toparlanarak 2015'e gelindiğinde 25 trilyon doları aştığı görülmektedir (Tablo 4.5.).

Tablo 4.5. Ülke Gruplarına Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklükleri (Milyar dolar, 2004-2015)

Yıllar	Tüm OECD	G20 toplamı	Euro Bölgesi	L. Amerika	Asya	Dünya	Türkiye
2004	14749,9	13196,5	1226,3	148,90	1312,8	15051,7	1,64
2005	16045,1	14470,8	1240,7	209,08	1438,7	16378,0	3,23
2006	18004,6	16300,8	1512,7	461,95	1444,3	18604,9	4,02
2007	19745,4	17665,8	1905,2	562,80	1487,0	20500,8	8,79
2008	16107,5	14207,5	1598,5	410,11	1794,9	16698,8	9,31
2009	18097,3	16080,8	1761,6	587,75	1805,9	18870,9	14,54
2010	20105,2	18014,8	1790,6	709,59	2040,2	21064,7	16,77
2011	20751,9	18727,3	1734,2	688,20	2148,9	21692,6	28,28
2012	22407,5	20058,5	1994,9	785,16	2079,2	23457,8	30,20
2013	24667,8	22125,7	2199,9	752,66	1885,0	25834,0	35,54
2014	25179,5	22752,2	2135,1	734,92	1842,9	26329,4	41,12
2015	24788,2	22013,4	2114,1	621,16	1914,5	25553,8	37,20

Kaynaklar:
OECD (2014), Pension Markets in Focus 2016, Paris, p.30.
OECD (2016), Pension Markets in Focus 2016, Paris, p.29.

Bir önceki yıla göre yüzdelik değişimler incelendiğinde 2005-2015 arasındaki ortalamaya göre %37,9'luk büyüme performansıyla ülkemizin tüm bölge ve dünya ortalamalarını aştığı görülmektedir. Dünya bütünündeki artışın yedi kat üzerinde büyüme sağlanmıştır.

Buna ek olarak küresel krizin etkilerinin şiddetli hissedildiği 2008 krizi döneminde Asya ülkeleri dışında tüm bölge ve dünya bütününde 2007'ye göre yaşanan daralmaya karşılık Türkiye'de kriz ortamında dahi %5,9'luk büyüme sağlanabilmiştir. Ancak elbette bu büyümede BES'in yeni kurulmuş olması ve henüz derinleşmeyi tam anlamıyla sağlayamaması etkilidir. Ancak 2015'te küresel çapta yaşanan küçülmeyle örtüşerek %9,5'lik daralma yaşanmıştır (Tablo 4.6.).

Tablo 4.6. Ülke Gruplarına Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklüklerinde Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%, 2005-2015)

Yıllar	Tüm OECD	G20 toplamı	Euro Bölgesi	L. Amerika	Asya	Dünya	Türkiye
2005	8,8	9,7	1,2	40,4	9,6	8,8	97,3
2006	12,2	12,6	21,9	120,9	0,4	13,6	24,5
2007	9,7	8,4	25,9	21,8	3,0	10,2	118,5
2008	-18,4	-19,6	-16,1	-27,1	20,7	-18,5	5,9
2009	12,4	13,2	10,2	43,3	0,6	13,0	56,2
2010	11,1	12,0	1,6	20,7	13,0	11,6	15,3
2011	3,2	4,0	-3,2	-3,0	5,3	3,0	68,7
2012	8,0	7,1	15,0	14,1	-3,2	8,1	6,8
2013	10,1	10,3	10,3	-4,1	-9,3	10,1	17,7
2014	2,1	2,8	-2,9	-2,4	-2,2	1,9	15,7
2015	-1,6	-3,2	-1,0	-15,5	3,9	-2,9	-9,5

Kaynak: Tablo 4.5'e dayanarak hesaplanmıştır.

Fon yatırım büyüklüklerindeki 2004-2015 arasında yaşanan genişleme 2004 yılını 100 kabul ederek endekslemeyle incelendiğinde, dünya bütününde yaşanan %69,8'lik genişlemeye karşılık ülkemizde 22 katı aşan genişlemenin yaşandığı sonucuyla karşılaşılmaktadır (Talo 4.7.).

Tablo 4.7. Ülke Gruplarına Göre Özel Emeklilik Fonlarının Yatırım Büyüklüklerinin Dönemsel Gelişimi (2004=100 Endeksi, 2004-2015)

Yıllar	Tüm OECD	G20 Toplamı	Euro Bölgesi	L. Amerika	Asya	Dünya	Türkiye
2004	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2005	108,8	109,7	101,2	140,4	109,6	108,8	197,0
2006	122,1	123,5	123,4	310,2	110,0	123,6	245,1
2007	133,9	133,9	155,4	378,0	113,3	136,2	536,0
2008	109,2	107,7	130,4	275,4	136,7	110,9	567,7
2009	122,7	121,9	143,7	394,7	137,6	125,4	886,6
2010	136,3	136,5	146,0	476,6	155,4	139,9	1022,6
2011	140,7	141,9	141,4	462,2	163,7	144,1	1724,4
2012	151,9	152,0	162,7	527,3	158,4	155,8	1841,5
2013	167,2	167,7	179,4	505,5	143,6	171,6	2167,1
2014	170,7	172,4	174,1	493,6	140,4	174,9	2507,3
2015	168,1	166,8	172,4	417,2	145,8	169,8	2268,3

Kaynak: Tablo 4.5'e dayanarak hesaplanmıştır.

Dünya geneli açısından bakıldığında BES fon yatırım hacminde yaşanan süratli artış sonucunda dünya fon varlıkları içindeki ağırlıkta da artış yaşanmaktadır. Bu durum ise ülkemizde derinleşme eğilimini desteklemektedir. Buna göre 2004 yılında dünya özel emeklilik fon yatırım hacmi içerisinde ancak on binde birlik (%0,011) paya

sahip olan ülkemizin on iki yıllık sürede 13,4 katlık artış göstermesi dikkat çekmektedir (Tablo 4.8.).

Tablo 4.8. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre BES Fon Yatırım Büyüklüklerinin Oranı (%, 2004-2015)

Yıllar	Tüm OECD	G20 toplamı	Euro Bölgesi	L. Amerika	Asya	Dünya
2004	0,01	0,01	0,13	1,10	0,12	0,01
2005	0,02	0,02	0,26	1,54	0,22	0,02
2006	0,02	0,02	0,27	0,87	0,28	0,02
2007	0,04	0,05	0,46	1,56	0,59	0,04
2008	0,06	0,07	0,58	2,27	0,52	0,06
2009	0,08	0,09	0,83	2,47	0,81	0,08
2010	0,08	0,09	0,94	2,36	0,82	0,08
2011	0,14	0,15	1,63	4,11	1,32	0,13
2012	0,13	0,15	1,51	3,85	1,45	0,13
2013	0,14	0,16	1,62	4,72	1,89	0,14
2014	0,16	0,18	1,93	5,60	2,23	0,16
2015	0,15	0,17	1,76	5,99	1,94	0,15

Kaynak: Tablo 4.5'e dayanarak hesaplanmıştır.

4.2. Türk Bireysel Emeklilik Sisteminin Mevzuat Yapısı

Ülkemizde 2001'de ilk yasal düzenlemeler yapılarak 2003'ten itibaren aktif olarak başlatılan Bireysel Emeklilik Sistemi'nin mevzuat yapısı da on dört yıl içinde geliştirilmiştir. Bu kapsamda önce sistemin kuruluş kanunu olan 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu yayımlanarak yürürlüğe sokulmuş, ardından da sistemin işleyişini sağlayacak kanun ve diğer düzenlemeler (yönetmelik, tebliğ, karar, genelge) çıkartılmıştır. Oluşturulan mevzuat içerisinde de sistemin işleyişini sağlayacak kurumların kurulup görev tanımlarının gerçekleştirilmesi mümkün olmuş ve bu kapsamda da yürütme, denetleme, takip gibi pek çok görevin kurumlara verilmesi sağlanmıştır. Bu kısımda ilk olarak mevzuatı oluşturan düzenlemelere yer verilmiş, ardından da sistemi işletecek kurumlar hakkında bilgi verilmiştir.

4.2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Hukuksal Dayanakları

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)'nin hukuksal dayanakları incelendiğinde, en üst noktada yasaların olduğu görülmektedir. Hukuk mevzuatımıza ilişkin uygulama yapısında yasalar dışındaki tüzük, yönetmelik, genelge tebliğ kararlar da hukuk kurallarının oluşturulmasını sağlamakta olup, normlar hiyerarşisi yasadan sonra tüzük, yönetmelik ve genelge olarak sıralanmaktadır (Kuluşlu, 2008: 6-7).

Bireysel Emeklilik Sistemi'nin işleyişini tanzim eden hukuksal dayanakları hukuk hiyerarşisi açısından şu şekilde oluşturulmuştur: En üstte yasalar yer almaktadır. İkinci sırada yasaların uygulanmasıyla ilgili olarak kurumların çalışma yöntemleri yönetmeliklerle şekillendirilmiştir. Bir sonraki sırada yer alan normu oluşturan tebliğlerle ise ilgili bakanlıkların kanunların uygulanmasında yorumlama farklılıklarını ortadan kaldırarak standart birliği sağlamak amacıyla açıklamalar gerçekleştirilmesidir.

Emeklilik Gözetim Merkezi'nin web sitesindeki hukuksal dayanakları oluşturan kanunlar, kabul tarihi ve yayın sırasına göre sekiz adet olup bunlar:

- 28.03.2001 tarih ve 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu
- 28.06.2001 tarih ve 4697 sayılı Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- 03.06.2007 tarih ve 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu
- 13.06.2012 tarih ve 6327 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- 03.04.2013 tarih ve 6456 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

- 25.12.2015 tarih ve 6655 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- 10.08.2016 tarih ve 6740 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- 18.01.2017 tarih ve 6770 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dur.

Emeklilik Gözetim Merkezi'nin ilgili web sitesinde yer alan BES'in hukuksal dayanaklarını oluşturan yönetmelikler, yayın tarihi ve resmi gazete yayın numarasına göre elli bir adettir. Eskiden yeniye doğru yayın tarihlerine göre aşağıda yönetmeliklerin listesi sunulmuştur:

- 31.10.2001 tarih ve RG'de 24569 numaralı olarak yürürlüğe konan Bireysel Emeklilik Danışma Kurulunun Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik
- 14.07.2007 tarih ve RG'de 26582 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans Şirketleri İle Emeklilik Şirketlerinin Finansal Raporlamaları Hakkında Yönetmelik
- 07.08.2007 tarih ve RG'de 26606 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans Şirketleri İle Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelik
- 07.08.2007 tarih ve RG'de 26606 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Teknik Karşılıklarına ve Bu Karşılıkların Yaratacağı Varlıklara İlişkin Yönetmelik
- 18.10.2007 tarih ve RG'de 26674 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Teknik Karşılıklarına ve Bu Karşılıkların Yaratacağı Varlıklara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 08.01.2008 tarih ve RG'de 26750 numaralı olarak yürürlüğe konan Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik

- 12.01.2008 tarih ve RG'de 26754 numaralı olarak yürürlüğe konan Emeklilik Gözetim Merkezi Çalışma Esasları Yönetmeliği
- 19.01.2008 tarih ve RG'de 26761 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Sermaye Yeterliliklerinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik
- 14.06.2008 tarih ve RG'de 26906 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans Şirketleri İle Emeklilik Şirketlerinin Finansal Raporlamaları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 21.06.2008 tarih ve RG'de 26913 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans İle Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik
- 09.07.2008 tarih ve RG'de 26931 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans İle Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 12.07.2008 tarih ve RG'de 26934 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans İle Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmelik
- 12.07.2008 tarih ve RG'de 26934 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigortacılık Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik
- 19.07.2008 tarih ve RG'de 26941 numaralı olarak yürürlüğe konan Dernek, Vakıf, Sandık ve Diğer Kuruluşlardan Bireysel Emeklilik Sistemine Aktarım Hakkında Yönetmelik
- 01.03.2009 tarih ve RG'de 27156 numaralı olarak yürürlüğe konan Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelik
- 01.03.2009 tarih ve RG'de 27156 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans İle Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 01.03.2009 tarih ve RG'de 27156 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Sermaye Yeterliliklerinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

- 01.03.2009 tarih ve RG'de 27156 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 01.03.2009 tarih ve RG'de 27156 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigortacılık Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 31.07.2009 tarih ve RG'de 27305 numaralı olarak yürürlüğe konan Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esaslarına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 29.08.2009 tarih ve RG'de 27334 numaralı olarak yürürlüğe konan Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik
- 26.02.2010 tarih ve RG'de 27505 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 28.07.2010 tarih ve RG'de 27655 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Teknik Karşılıklarına ve Bu Karşılıkların Yatırılacağı Varlıklara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 17.03.2011 tarih ve RG'de 27877 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans İle Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 17.03.2011 tarih ve RG'de 27877 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans İle Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 02.04.2011 tarih ve RG'de 27877 numaralı olarak yürürlüğe konan Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 14.09.2011 tarih ve RG'de 28054 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigortacılık ve Özel Emeklilik Sektörlerinin Gözetim ve Denetimine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- 17.07.2012 tarih ve RG'de 28356 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Teknik Karşılıklarına ve Bu

Karşılıkların Yatırılacağı Varlıklara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

- 09.11.2012 tarih ve RG'de 28462 numaralı olarak yürürlüğe konan Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik
- 29.12.2012 tarih ve RG'de 28512 numaralı olarak yürürlüğe konan Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 29.12.2012 tarih ve RG'de 28512 numaralı olarak yürürlüğe konan Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı Hakkında Yönetmelik
- 29.12.2012 tarih ve RG'de 28512 numaralı olarak yürürlüğe konan Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esaslarına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 29.12.2012 tarih ve RG'de 28512 numaralı olarak yürürlüğe konan Dernek, Vakıf, Sandık ve Diğer Kuruluşlardan Bireysel Emeklilik Sistemine ve Yıllık Gelir Sigortasına Aktarım Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 13.03.2013 tarih ve RG'de 28586 numaralı olarak yürürlüğe konan Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik
- 07.06.2013 tarih ve RG'de 28670 numaralı olarak yürürlüğe konan Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 27.07.2013 tarih ve RG'de 28720 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 27.07.2013 tarih ve RG'de 28720 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigortacılık ve Özel Emeklilik Sektörlerinin Gözetim ve Denetimine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 29.03.2014 tarih ve RG'de 28956 numaralı olarak yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

- 28.02.2015 tarih ve RG'de 29281 numaralı Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 25.05.2015 tarih ve RG'de 29366 numaralı Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Ekler)
- 23.08.2015 tarih ve RG'de 29454 numaralı Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 23.08.2015 tarih ve RG'de 29454 numaralı Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Teknik Karşılıklarına ve Bu Karşılıkların Yatırılacağı Varlıklara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 23.08.2015 tarih ve RG'de 2954 numaralı Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Sermaye Yeterliliklerinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik
- 28.08.2015 tarih ve RG'de 29459 numaralı Sigortacılık Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik
- 05.02.2016 tarih ve RG'de 29615 numaralı Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı Hakkında Yönetmelik
- 29.05.2016 tarih ve RG'de 29726 numaralı Sigorta ve Reasürans Şirketleri ile Emeklilik Şirketlerinin Finansal Raporlamaları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 25.08.2016 tarih ve RG'de 29812 numaralı Emekliliğe Yönelik Taahhütte Bulunan Kuruluşların Aktüeryal Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 17.12.2016 tarih ve RG'de 29921 numaralı Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 17.12.2016 tarih ve RG'de 29921 numaralı Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

- 17.12.2016 tarih ve RG'de 29921 numaralı Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Ekler)
- 02.01.2017 tarih ve RG'de 29936 numaralı Çalışanların İşverenleri Aracılığıyla Otomatik Olarak Emeklilik Planına Dahil Edilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Emeklilik Gözetim Merkezi'nin ilgili web sitesinde yer alan BES'in hukuksal dayanaklarını oluşturan tebliğler, yayın tarihine göre on bir adet olup eskiden yeniye doğru yayın tarihlerine göre aşağıda listelenmiştir:

- 18.02.2003 tarihinde yürürlüğe konan Sermaye Piyasası Bağımsız Denetim Tebliği
- 12.07.2004 tarihinde yürürlüğe konan Emeklilik Şirketlerindeki Birikimli Hayat Sigortalarından Bireysel Emeklilik Sistemine Aktarımlara İlişkin Tebliğ
- 22.09.2006 tarihinde yürürlüğe konan Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ
- 09.04.2008 tarihinde yürürlüğe konan Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Tebliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ
- 09.04.2008 tarihinde yürürlüğe konan Bireysel Emeklilik Aracılığı Faaliyetinde Bulunacak Kişilere İlişkin Tebliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ
- 09.04.2008 tarihinde yürürlüğe konan Emeklilik Planları Hakkında Tebliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ
- 18.04.2008 tarihinde yürürlüğe konan Finansal Tabloların Sunumu Hakkında Tebliğ
- 31.12.2008 tarihinde yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans Şirketleri İle Emeklilik Şirketlerinin Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ

- 21.01.2009 tarihinde yürürlüğe konan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Teknik Karşılıklarının Yatırılacağı Yabancı Varlıklara İlişkin Tebliğ
- 24.11.2012 tarihinde yürürlüğe konan Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ
- 29.05.2016 tarihli Finansal Tabloların Sunumu Hakkında Tebliğ Tebliğ No: (2008/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ

Ayrıca BES ile ilgili dokuz karar ve otuz beş de genelge yayınlanmış durumdadır (Bkz. EGM, Mevzuat, http://www.egm.org.tr/?sid=21, Erişim: 09.02.2017).

4.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Unsurları ve İşleyiş Yapısı

Bireysel Emeklilik Sistemi'nin işleyişinde çeşitli unsurlar mevcuttur. Ancak sistemin merkezindeki ana unsur katılımcı ile emeklilik şirketi arasında gerçekleştirilen emeklilik sözleşmesidir. Emeklilik sözleşmesiyle oluşturulan emeklilik fonunun işletilmesinden fondaki birikimlerin saklanmasına, fon yönetiminin denetlenmesine, katılımcıların bilgilendirilmesine kadar pek çok konuda ek unsurların sistem içerisinde yer alması zorunluluğu doğmuştur. Buna göre BES unsuru konumundaki kurumları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Emeklilik Şirketleri
- BES Aracıları
- Hazine Müsteşarlığı
- Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM)
- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)
- Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu
- Takasbank.

BES unsurlarının sistemdeki işleyişte mevcut fonksiyonları birbirileriyle yakından ilişkili olup, çok sayıda farklı ihtiyaca cevap vermektedirler. Buna göre sistemin işleyişini sağlayan unsurlar arasındaki ilişkiler ağı, aşağıdaki algoritmik ilişkiler şemasında detaylandırılarak sunulmuştur:

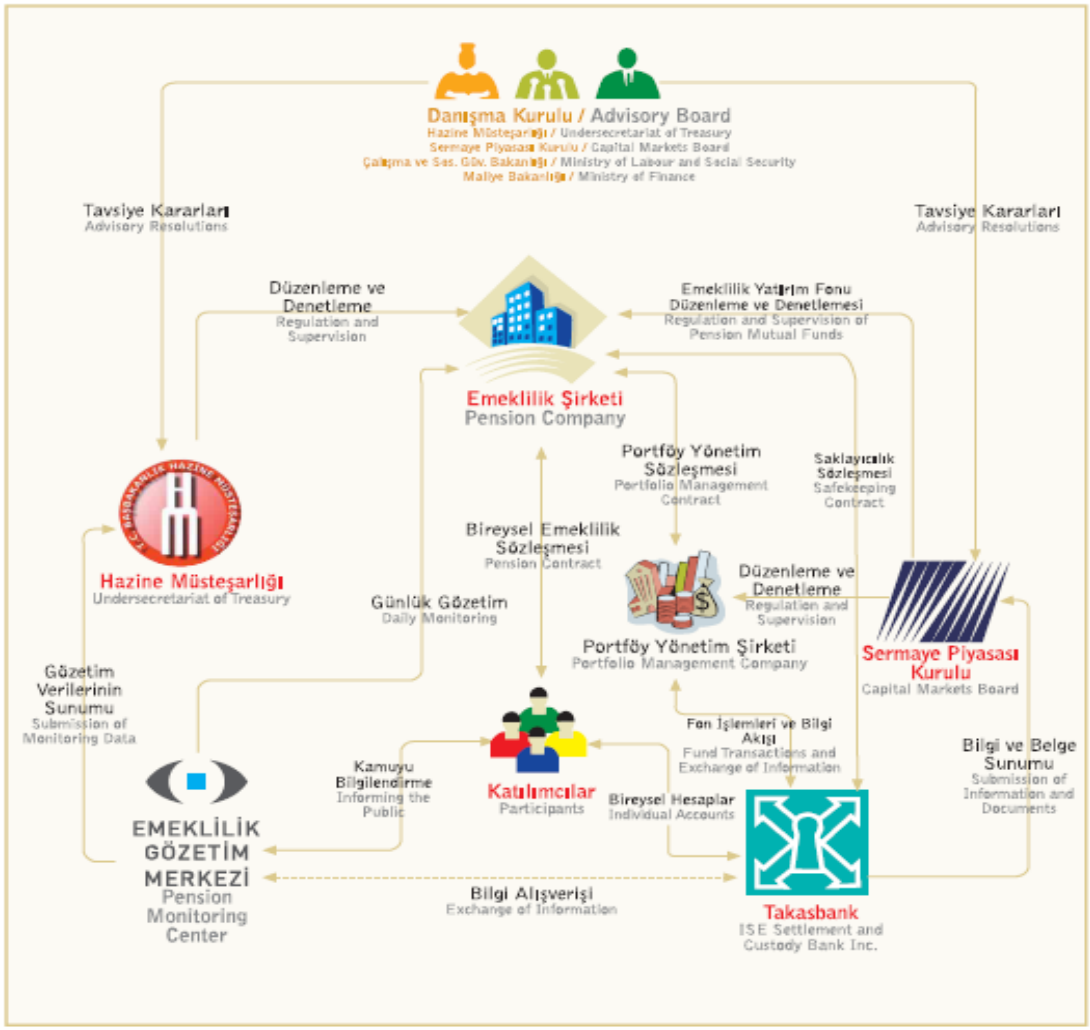

Şekil 4.1. BES Unsurlarının Algoritmik İlişkiler Ağı
Kaynak: EGM (2005), Bireysel Emeklilik Sistemi 2004 Gelişim Raporu, İstanbul, s. 23.

Yukarıdaki algoritmik şemada da görüleceği gibi sistemin ortasında emeklilik şirketi ile katılımcılar yer almaktadır. Katılımcılar, emeklilik şirketi ile bireysel emeklilik sözleşmesi yapınca profesyonel fon yöneticilerince sözleşmeyle kurulan emeklilik hesaplarındaki birikimlerin yatırımlara kanalize edilmesi gerçekleştirilmektedir. Bireysel emeklilik şirket varlıklarından ayrı olarak

katılımcıların hesaplarındaki birikimlerinin saklanarak güvence altına alınması yetkisi ise SPK tarafından Takasbank'a verilmiştir. Emeklilik Gözetim Merkezi, sistem içerisinde denetimci konumda yer almakta olup, günlük gözetimi sağlayarak hem yetkili kamu otoritelerine raporlama yapmakta hem de katılımcılara düzenli bilgi vermektedir. Hazine Müsteşarlığı ve SPK, sistemle ilgili düzenlemeleri yapıp sistemin işleyişindeki diğer unsurların yapılan düzenlemelere uygunluğunu denetleyerek sistemin işleyişini güvenli şekilde sağlamaktadırlar. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu ise Hazine Müsteşarı başkanlığında Maliye ve ÇSGB ile Hazine Müsteşarlığı ve SPK'dan gönderilen asgari genel müdür düzeyinde birer üyeyle temsil edilen ve BES ile ilgili politikaları belirleyip, belirlenen politikaların uygulanmasını takip eden politika yapıcı kurum olarak sistem içerisinde yerini almıştır (EGM, 2005: 22).

BES unsurları içerisinde Hazine Müsteşarlığı'nın ayrıcalıklı yeri vardır. Kurum bünyesinde oluşturulan Sigortacılık Genel Müdürlüğü (SGM)'nde sisteme ilişkin mevzuatın ve sistemin geliştirilme çalışmaları yürütülmektedir. SGM'nin belli başlı görevleri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Emeklilik şirketlerine çalışma ruhsatının verilmesi,
- Giriş aidatları, genel yönetim giderleri kesintileri gibi emeklilik planlarındaki teknik esaslarla ilgili onama ve değişiklik işlemlerinin yapılması,
- BES'le ilgili katılımcılara ve kamuoyuna verilecek bilgilerin açıklanma dönem ve süreleriyle reklam-ilanların verilme usul ve esaslarının belirlenmesi,
- BES aracılarının niteliklerinin belirlenmesi,
- Emeklilik şirketlerinin hisse yapılarının esas ve usullerinin belirlenmesi,
- Emeklilik şirketlerinin yılda bir defa olağan ve bunun dışında da gerekli gördüğü zamanlarda olağandışı denetlenmesi,
- Emeklilik şirketlerinin bağımsız dış denetiminin usul ve esaslarının belirlenmesi,

- Emeklilik şirketlerinin mali bilançolarının standart olarak belirlenmesi ve izlenmesi ile yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerinin kontrolü,
- Bireysel emeklilik şirketlerinin öz kaynaklarının taahhütleriyle uyumluluğunun denetlenmesidir (EGM, 2005: 24).

BES'in unsurları içerisinde yer alan bir diğer kurum olan SPK, BES kapsamındaki yatırım fonlarına, portföy yöneticisi şirketlere ve saklayıcılara ilişkin yasal düzenlemeleri gerçekleştirmektedir. Fon aktarımından emekliliğe kadar tüm aşamalarda Hazine Müsteşarlığı SPK'nın onayını almaktadır. Bağımsız denetçilerin hazırladıkları raporlar da SPK'ya gönderilmekte olup kurum bir çeşit gözden geçiren son denetleyici organ konumunda yer almaktadır (EGM, 2005: 27).

BES'in unsurları içerisinde yer alan Takasbank'ın görev ve sorumlulukları ise saklayıcı kurum özelliğine dayandırılmakta olup, fon adına yapılan alım-satımlar için gerekli ortamın sağlanmasından fon portföyünün yönetilmesinin takibine kadar geniş bir alanda gerçekleşmektedir (EGM, 2005: 28).

BES'in unsurlarından birisi de Emeklilik Gözetim Merkezidir. Bu merkez 10 Temmuz 2003'te kurulmuştur. Emeklilik Gözetim Merkezi karar mercii özelliğinde olmayıp daha çok gözetim ve denetimde karar merkezi konumundaki sistem unsurları (SPK, Hazine Müsteşarlığı) başta olmak üzere kamuoyu ve katılımcılara düzenli veri akışını sağlamaktadır. Bu kapsamda raporlamalar EGM'nin temel faaliyet alanlarını oluşturmaktadır (EGM, 2005: 25).

BES'in unsurları içerisinde katılımcılarla birlikte sistemin merkezinde bulunan unsur emeklilik şirketleridir. Emeklilik şirketleri katılımcı ile sözleşme imzalayıp emeklilik hesabındaki birikimleri fonda yatırıma yönlendirip birikimi sağlayan kuruluşlardır. Aynı zamanda hayat branşındaki sigorta şirketleriyle de ilişkilidirler. Bireysel emeklilik şirketleri bünyelerinde hayat sigortası kurabilirken aynı zamanda hayat sigortaları bireysel emeklilik şirketlerine dönüşebilmektedir (EGM, 2005: 29).

4.3. Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçerisinde Bireysel Emeklilik Sistemi

Bu kısımda, emeklilik kapsamında Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), sosyal güvenlik sistemimiz içerisindeki konumu ve yapısı, zorunlu kamu sosyal sigorta sisteminde emeklilik hak edişine imkân tanıyan yaşlılık, ölüm ve maluliyet kapsamında incelenmiştir. İlk olarak yaşlılık riski için koruma sağlayıcı fonksiyonunun olup-olmadığı sorgulanmış, ikinci olarak ölüm riski kapsamındaki durum incelenmiş, son olarak da maluliyet durumu için getirilen imkânlar üzerinde durulmuştur.

4.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminde Gönüllü Katılım ve İstisnası Olarak Otomatik Katılım

Türkiye'de BES'e katılım kuruluşundan itibaren defaten de vurgulandığı gibi gönüllülük esasına dayanmıştır. Ancak 2016'da alınan kararlar sonrasında 2017'den itibaren geçerli olan otomatik katılımla farklı bir boyuta geçilmiştir. 64. Hükümet kararları kapsamında 2015 yılı sonlarında açıklanan ekonomik reform programında çalışanların BES'e otomatik olarak kaydedilmesi kararı alınmıştır (Akgiray vd, 2016: 2). Otomatik katılımın yasal dayanağı ise 10.08.2016'da kabul edilip RG'de 25.08.2016'da yayınlanan ve 01.01.2017'den itibaren yürürlüğe konan 6740 sayılı "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu" ile oluşturulmuştur. Bu kanuna göre 4632 sayılı kanuna eklenen "GEÇİCİ MADDE 2- Bu maddeyi ihdas eden Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kırk beş yaşını doldurmamış olan çalışanlar, ek 2 nci madde hükümleri çerçevesinde otomatik olarak emeklilik planına dâhil edilir." hükmüne dayanarak 45 yaşını doldurmayan çalışanların BES'e otomatik katılımları karara bağlanmıştır. 6740 sayılı kanunda yer verilen bir diğer hükümdeyse "Çalışanların otomatik olarak bir emeklilik planına dâhil edilmesi EK MADDE 2- Türk vatandaşı veya 29/5/2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci maddesi kapsamında olup kırk beş yaşını doldurmamış olanlardan 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (c) bentlerine

göre çalışmaya başlayanlar, işverenin bu Kanun hükümlerine göre düzenlediği bir emeklilik sözleşmesiyle emeklilik planına dâhil edilir." denilmektedir. Bunun anlamıysa otomatik katılımın bağımsız çalışanlar dışında kalan Türk vatandaşı olup 45 yaşını doldurmamış 4-1/a (hizmet akdiyle çalışanlar) ve 4-1/c kapsamındakiler (devlet memurları) için getirildiğidir. Buna göre katılımın zorunlu tutulduğu otomatik katılım uygulamasının on milyon kişiyi etkileyeceği tahmin edilmektedir (Rakıcı, ve Ela, 2016: 93). Kanunun geçerlilik tarihinden sadece 1 ay süre geçmesine karşılık 3 Şubat 2017 itibarıyla otomatik katılımı gerçekleştirilen çalışan sayısı yarım milyon kişiye ulaşmış konumdadır (EGM, Şirket Bazında Otomatik Katılım Temel Göstergeleri, http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_oto_tablolu.asp?raportip=25, Erişim: 12.02.2017). Dolayısıyla da mevcut 6,7 milyonluk katılımcı sayısı da 7,2 milyonu aşmış konumdadır.

6740 sayılı kanunla birlikte otomatik katılımın getirilmesi, 2003'ten bu yana gönüllülük esasına dayalı olan sistemin zorunluluk esasına dayanacak şekilde dönüştürdüğü şeklinde yorumlanmaya imkan tanımıştır. Ancak Güzel vd (2016: 800)'nin vurguladığı üzere söz konusu kanuni hüküm zorunluluk esasını öngörmüş gibi görünse de gönüllü katılımdaki gibi kişinin otomatik katılımda kalıp-kalmaması isteğine bırakılmıştır. Bu konuda Tuncay ve Ekmekçi (2016: 705)'nin yorumuysa otomatik katılımın zorunlu tutulmasına karşılık cayma hakkının tanınmasından dolayı BES'te yarı zorunluluk ilkesine dayanıldığı şeklindedir.

Sistemin gönüllülük esasına mı zorunluluk esasına mı dayandığı noktasında cayma hakkı konusu belirleyici konuma erişmiştir. Cayma hakkı 6740 sayılı kanunun 1. maddesinde:

"…Çalışan, emeklilik planına dâhil olduğunun kendisine bildirildiği tarihi müteakip iki ay içinde sözleşmeden cayabilir. Cayma hâlinde, ödenen katkı payları, varsa hesabında bulunan yatırım gelirleri ile birlikte on iş günü içinde çalışana iade edilir. Şirket, cayma süresince ödenen katkı paylarının değer kaybetmemesini

sağlayacak şekilde fon yönetiminden sorumludur. Cayma hakkını kullanmayan çalışan Müsteşarlıkça belirlenen hâllerde katkı payı ödemesine ara verilmesini talep edebilir.

Bu madde kapsamında bir emeklilik sözleşmesi bulunan çalışanın işyerinin değişmesi hâlinde, yeni işyerinde bu madde kapsamında bir emeklilik planı var ise çalışanın birikimi ve sistemde kazandığı emekliliğe esas süresi yeni işyerindeki emeklilik sözleşmesine aktarılır. Yeni işyerinde emeklilik planının bulunmaması hâlinde çalışan, talep ederse önceki işyerinde düzenlenmiş sözleşme kapsamında katkı payı ödemeye devam edebilir, talep etmezse bu madde kapsamındaki emeklilik sözleşmesi sonlandırılır. Çalışan bu yöndeki talebini, işyeri değişikliğini izleyen ayın sonuna kadar şirkete bildirmek zorundadır.

Çalışan adına bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı payları üzerinden ek 1 inci maddedeki usul ve esaslara göre bu madde uyarınca ayrıca Devlet katkısı sağlanır. Çalışanın bu madde kapsamında cayma hakkını kullanmaması hâlinde, sisteme girişte bir defaya mahsus olmak üzere, ek 1 inci maddedeki Devlet katkısı hak etme ve ödeme koşuluna tabi olmak kaydıyla, bin Türk lirası tutarında ilave Devlet katkısı sağlanır. Bakanlar Kurulu, bu tutarı yarısına kadar artırmaya veya yarısına kadar azaltmaya yetkilidir. Emeklilik hakkının kullanılması hâlinde, hesabında bulunan birikimi en az on yıllık, yıllık gelir sigortası sözleşmesi kapsamında almayı tercih eden çalışana, birikiminin yüzde beşi karşılığı ek Devlet katkısı ödemesi yapılır…" şeklinde detaylandırılmıştır.

Kanunda 2 aylık cayma süresi sonrasında çalışanın sistemden çıkışı, emeklilik hak edişini oluşturan 10 yıllık katkı payı ödeme ve 56 yaş sınırını doldurma veya işyeri değişikliğinde yeni işyerinde emeklilik planı bulunmaması halinde mümkün kılınmıştır. Ancak kanun içerisinde hizmet akdiyle ve kamuda çalışanların 45 yaşını doldurmayan herkes işverence sisteme otomatik kaydedilecekse, emeklilik planı olmama şartının ne olduğunun belirsizliği yanıt bulması gereken açık özelliğini taşımaktadır. Çünkü sadece 2 aylık sürede cayma hakkı kullanılabilecekse, Tuncay ve Ekmekçi'nin yarı zorunluluk ilkesinin yeni sistemde oluştuğu tanımlaması dahi

tartışmalı hale gelecektir. Sonuçta emeklilik sistemi özel emeklilik şirketlerince şekillenen ABD'nde dahi katılımdan itibaren 90 gün içinde özel emeklilik planından çıkma hakkı tanınmıştır (Akın, 2016: 4). Dolayısıyla bir defaya mahsus olarak ilk girişte cayma hakkının 2 ay süreyle verilmesini gönüllülük ilkesiyle örtüştürmek oldukça yetersiz kalmaktadır.

Henüz literatürde de yer alamayacak kadar yeni olan gelişme ise 2 aylık cayma süresi sonrasında da sistemden çıkış hakkının getirilmiş olmasıdır. Kanunda yer bulmamasına karşılık, yönetmelikle böyle bir tasarrufta bulunulması, ilk bakışta hukuk hiyerarşisine aykırı gözükmektedir. Ancak 6740 sayılı kanunda müsteşarlığa verilen yetki çerçevesinde yönetmelik ve genelgelerle ileri düzenlemelere gidilmesi durumuyla karşılaşılmaktadır. Buna göre 6740 sayılı kanunun 1. maddesinde "Çalışanın işvereni aracılığıyla bir emeklilik planına dâhil olması, işveren tarafından şirket ve plan belirlenmesinde göz önünde bulundurulacak kriterler, katkı paylarının yatırıma yönlendirileceği fonlar, işverenin şirket ile yapacağı sözleşme, cayma hakkı, çalışanın işyerinin değişmesi hâlinde işverenin çalışanı bir emeklilik planına dâhil etmesi, işyeri değişikliğinde birikimin aktarılması, çalışma ilişkisi sona eren çalışanın talebi üzerine ilgili emeklilik planına ödeme yapması, ara verme, **sistemden ayrılma,** Devlet katkısının ödenmesi ve **bu maddenin uygulanmasına ilişkin diğer usul ve esaslar Müsteşarlık tarafından belirlenir.**" hükmüne yer verilmiştir.

Kanunda müsteşarlığa verilen yetkiye dayandırılarak cayma hakkının 2 aylık süre sonrası için de mümkün kılınması, 17 Aralık 2016 tarih ve 29921 sayılı RG'de yayınlanarak yürürlüğe giren *Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*'te:

"Cayma hakkı

MADDE 22/E – (1) İlgili emeklilik planına göre çalışanın ücretinden kesilmek suretiyle yapılan ilk katkı payının şirket hesaplarına nakden intikal ettiği tarihi takip eden işgünü emeklilik planına dâhil edildiği şirket tarafından çalışana posta yoluyla

veya güvenli elektronik iletişim araçları ile bildirilir. Çalışan, bu bildirimi müteakip iki ay içinde cayma hakkını kullanabilir. **Cayma süresinden sonra da çalışan dilediği zaman sistemden ayrılabilir.** Cayma talebi, çalışan tarafından posta yoluyla veya güvenli elektronik iletişim araçlarıyla ilgili emeklilik sözleşmesi hükümlerine göre işverene veya şirkete bildirilir. Cayma bildiriminin ulaşmasını müteakip on iş günü içinde ödenen katkı payları, varsa hesabında bulunan yatırım gelirleri ile birlikte çalışana iade edilir. Ödemenin geciktirilmesi durumunda doğan zararlar 4/12/1984 tarihli ve 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanunun 2 nci maddesi çerçevesinde belirlenen ticari işler için uygulanacak temerrüt faizi de yürütülerek karşılanır." denilmektedir. Böylece çalışanlar için sisteme giriş zorunlu, sistemden çıkışsa serbest hale getirilmiştir. Kanunun revize edilmesi yerine üç buçuk ay sonra yönetmelikle yeni düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Böylece de Tuncay ve Ekmekçi'nin yarı zorunlu yorumu desteklenme noktasına gelmektedir.

Kanunda farklılaştırma olmaksızın 1 Ocak 2017 olarak belirlenen otomatik katılıma geçişin de yine müsteşarlığa tanınan yetkiye istinaden kademeli olarak işletme ölçeğine göre yapılandırıldığı, 5 kişinin altında çalışanı olan işyerlerinin ise kapsam dışı bırakıldığı dikkat çekmektedir. 17 Aralık 2016 tarih ve 29921 sayılı RG'de yayınlanarak yürürlüğe giren *Çalışanların İşverenleri Aracılığıyla Otomatik Olarak Emeklilik Planına Dahil Edilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*'te:

"**Kamu idarelerinde çalışanların kapsama alınması**

MADDE 5- (1) Kamu idareleri, merkez ve/veya taşra birimleri adına bir veya birden fazla emeklilik şirketiyle emeklilik sözleşmesi imzalanmasına ilişkin olarak yetkili yöneticilerini belirler.

(2) 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (c) bentlerine göre, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununun eki (I), (II), (III) ve (IV) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerinde

1/4/2017 tarihi itibarıyla mevcut çalışanlar 1/4/2017 tarihinden itibaren ilgili emeklilik planına dahil edilir.

(3) 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (c) bentlerine göre, **diğer kamu idarelerinde 1/1/2018 tarihi itibarıyla mevcut çalışanlar 1/1/2018 tarihinden itibaren ilgili emeklilik planına dahil edilir.**

(4) Bu maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen tarihlerde veya bu tarihlerden daha sonra ilgili kamu idarelerinde işe başlayanlar, işe başladığı tarih itibarıyla kendiliğinden ilgili emeklilik planına dahil edilir.

Özel sektörde çalışanların kapsama alınması

MADDE 6- (1) Bu Yönetmelik kapsamında olup 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine göre özel sektörde istihdam edilen çalışanlar, bu madde esaslarına göre, işverenin bir veya birden fazla emeklilik şirketi ile imzalamış olduğu sözleşme kapsamında ilgili emeklilik planına dahil edilir.

(2) Bu çerçevede;

a) **Çalışan sayısı bin ve üzerinde olan** bir işverene bağlı olarak çalışanlar 1/1/2017 tarihinden itibaren,

b) **Çalışan sayısı ikiyüzelli ve üzerinde ancak binden az olan** bir işverene bağlı olarak çalışanlar 1/4/2017 tarihinden itibaren,

c) **Çalışan sayısı yüz ve üzerinde ancak ikiyüzelliden az olan** bir işverene bağlı olarak çalışanlar 1/7/2017 tarihinden itibaren,

ç) **Çalışan sayısı elli ve üzerinde ancak yüzden az olan** bir işverene bağlı olarak çalışanlar 1/1/2018 tarihinden itibaren,

d) **Çalışan sayısı on ve üzerinde ancak elliden az olan** bir işverene bağlı olarak çalışanlar 1/7/2018 tarihinden itibaren,

e) **Çalışan sayısı beş ve üzerinde ancak ondan az olan** bir işverene bağlı olarak çalışanlar 1/1/2019 tarihinden itibaren, bu Yönetmelik kapsamında otomatik olarak emeklilik planına dahil edilir." denilmiştir.

4.3.2. Yaşlılık Riski Açısından Bireysel Emeklilik Sistemi

Yaşlılık, her canlıda gözlemlenen, tüm fonksiyonlarının giderek azalmasına yol açan süreklilik arz eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Akın, 2012: 17). Ancak standart bir tanım yapmakta güçlük çekilmekte olup, fizyolojik, biyolojik, ekonomik veya sosyolojik yaşlılık olarak çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletlerin belirlediği yaş kriterleri ise kronolojik tanımlamayı dikkate alarak DSÖ'ye göre 65 yaşında, BM'ye göre ise 60 yaşında başlamaktadır (Tezcan ve Seçkiner, 2012: 1).

Çalışma ekonomisi kuramında da 65 yaş ve üzerindeki nüfus iktisadi açıdan aktif olmayan nüfus olarak kabul edilerek işgücü piyasası dışında varsayılmaktadır (Altan ve Şişman: 5). Bu yaklaşıma bağlı olarak da sosyal güvenlik sistemleri, yaşlılık riski konusunda kronolojik yaşı kabul ederek yaşlılığı "emeklilik yaşı" olarak tanımlamaktadır (Şakrak, 2011: 259). Dolayısıyla da yaşlılık riski doğrudan emeklilik yaşı olarak kabul edilen kronolojik yaşa ulaşılmasıyla başlamaktadır. Yaşlılık riskine karşı koruma sağlanmasında da kronolojik yaş şartı koşullar arasında mutlaka yer almaktadır. Doğal olarak Bireysel Emeklilik Sistemi açısından da yaşlılık riskine karşı koruma sağlanması sistemin çıkış gerekçesini oluşturmaktadır.

BES içerisinde asgari yaş haddiyle ilgili koşul, "Emekli Olma ve Emeklilik Seçenekleri" başlığındaki 6. madde içerisinde yer almaktadır. Buna göre:

> "**Madde 6-** Katılımcı, sisteme giriş tarihinden itibaren en az on yıl sistemde bulunmak koşulu ile **elli altı yaşını tamamladıktan sonra** emekli olmaya hak kazanır. Emekliliğe hak kazanan katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerinin bir program dahilinde ödenmesini, tamamının defaten ödenmesini ya da yapacağı yıllık gelir sigortası sözleşmesi çerçevesinde kendisine maaş bağlanmasını talep edebilir. Katılımcının bu madde kapsamında birikimlerin ödenmesini talep etmesi veya başka bir şirket veya hayat sigorta şirketi ile yıllık gelir sigortası sözleşmesi yapması halinde şirket, katılımcının hesabındaki birikimleri bildirimin ulaşmasından itibaren en geç on iş günü içinde katılımcıya öder veya ilgili şirkete aktarır." hükmüne yer verilmiştir.

Kamu zorunlu sosyal sigorta sisteminde 2008 sonrası başlangıcı olanlar için getirilen 65 yaş sınırı, bu sistemde 56 yaşını bitirdiği an olarak kabul edilmiştir. Bu sınır ise kamu zorunlu sosyal sigorta sistemi içerisinde diğer şartları tamamladığı halde 65 yaş koşulunu sağlayamamış olanlar için erken emeklilik imkânı anlamına gelmektedir. Şayet zorunlu sosyal sigorta sistemi içerisinde yaşlılık aylığı alma aşamasında emeklilik isteği varsa da, yaşlılık aylığının yükselmesi işlevi böylece getirilmiş olacaktır. Ancak burada kritik olan nokta, BES'in aslında emeklilik sağlamayıp emeklilik için gerekli olan peşin başlangıç sermayesini oluşturmasıdır.

Emeklilikte fonlama yönteminin uygulandığı tüm yapılarda emekli aylıkları süreli ya da belirsiz süreli olarak MEEP veya PEEP'e göre yapılandırılmaktadır. Buna göre de çalışma çağı dönemindeki prim ödemeleri yatırımlarda değerlendirilerek emeklilik döneminde verilecek ivazlarda kullanılmaktadır. BES'teki işleyiş de bu mantıkla gerçekleşmekle birlikte 4632 sayılı "Bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi kanunu" nun md 6/1'inde bireysel emeklilik hesabındaki birikimin tamamını aldığında BES'le olan ilişki ortadan kalkmaktadır. Aynı imkân yaş haddi koşulu

olmaksızın zaten zorunlu sosyal sigorta sisteminde de mevcut olup istenildiğinde sigortalılığın ödenmiş primlerin toplu alımıyla iptali mümkündür. Aradaki farksa prim gelirlerinin işletilmesinden dolayı elde edilecek kâr payının BES'teki gibi olmayışıdır.

Emeklilik hesabındaki birikimlerin tamamı veya bir bölümünün yıllık gelir sigortasına aktarılması durumunda, yaşlılık aylığına denk gelecek düzenli bir gelir imkânı sağlanmaktadır. Çünkü ister belirli süreli isterse de belirsiz süreli (süresiz) emeklilik aylığı alma seçenekleri tercih edilsin bireysel emeklilik hesabındaki birikimler hayat sigortasına devrolunmaktadır. Dolayısıyla da BES ile olan ilişki de kesilmektedir. BES kapsamında yaşlılık aylığının alındığını savunabilmek için sistemle ilişiğin kesilmemesi gereklidir. Bu sistemde ise katılımcı ile bireysel emeklilik şirketi arasındaki bağ, bireysel emeklilik hesabında biriken katılım paylarının seçilen fonda işletilmesi müddetince sürmektedir. Hukuki hak ve sorumluluklar da emekliliğe karar veriliş ile birlikte ortadan kalkmakta ve hayat sigorta şirketiyle eski BES katılımcısı arasında yeni bir bağ kurulmaktadır. Aşağıda gelir sigortası ile ilgili seçenekleri içeren emeklilik aylığı alternatifleri sunulmuştur.

Şekil 4.2. BES Yıllık Gelir Sigortası Hesaplaması EGM, http://emeklilik.egm.org.tr/?sid=66, Erişim: 09.02.2015.

4.3.3. Ölüm Riski Açısından Bireysel Emeklilik Sistemi

Bireysel emeklilik sisteminde vefat durumuna ilişkin hükümler mevcut olup ölüm riskinin koruma altına alınmasında da tamamlayıcı nitelik sınırlı da olsa sürmektedir. Buna göre 4632 sayılı "Bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi kanunu" nun "Emekli olma ve emeklilik seçenekleri" başlıklı altıncı maddesinin ikinci fıkrasında,

> "Yıllık gelir sigortası, toplu veya belirli süreler içinde yapılan katkılara göre sigortalının yaşaması halinde hemen veya belli bir süre sonra başlayan, sigortalıya veya lehdarlarına ömür boyu veya belirli süreler için yapılan düzenli ödemelerdir. Yıllık gelir sigortası sözleşmesine göre belirlenen emeklilik maaşı, aylık, üçer aylık, altı aylık veya yıllık olarak ödenebilir…" denilmektedir.

İlgili fıkrada düzenli emekli aylığı geliri sağlanmasında sadece sigortalıya ödeme yapılması şartıyla sınırlı kalınmamıştır. Vefat şartı olmasa dahi katılımcının kendi belirleyeceği lehtara süreli veya süresiz olarak emekli aylığı ödemesi yapılması kararını verebilmektedir. Buna karşılık md. 6/2'de, önce sigortalının kendisine ve vefat durumunda hak sahibi dul ve yetimlere yönelik bir hüküm bulunmamaktadır.

Aynı maddenin bir sonraki fıkrasında ise konuya açıklık getirilerek sigortalının lehtarına emeklilik hesabındaki birikimin defaten ödenmesi imkânı tanınmış olup buna göre:

> Emeklilik sözleşmesi süresi içinde, katılımcının vefat etmesi halinde lehdarı… bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerin kendisine ödenmesini talep edebilir. Katılımcının emekliliğe hak kazanmadan sistemden ayrılma talebinde bulunması halinde şirket, bildirimin ulaşmasından itibaren yirmi iş günü içinde katılımcının birikimlerini tamamen öder…" denilmektedir.

İlgili fıkrada da görüleceği gibi kamunun zorunlu sigorta sistemlerinde olduğu gibi dul ve yetimlere düzenli dul-yetim aylığı bağlanmasına yönelik bir uygulama mevcut değildir. Ancak BES kapsamında emeklilik öncesinde vefatın gerçekleşmesi halinde sosyal sigortalarda peşin başlangıç sermayesine denk gelen BES hesabındaki fon birikimlerinin toplu olarak verilmesi uygulaması mevcuttur.

Bu noktada emeklilik öncesi ve hak ediş sonrası olarak iki dönemde konuyu inceleyebiliriz. Emeklilik hak edişi olmadan önce yaşanan vefat durumunda düzenli dul ve yetim aylığının verilmemesine karşılık fondaki toplu birikimin lehtara verilmesi, sınırlı düzeyde de olsa ölüm riskine karşı korumanın aktif sigortalılık döneminde de mevcut olduğunu göstermektedir. Hâlbuki emeklilik hak edişinden sonra (pasif sigortalılık dönemi) sadece doğrudan ivaz yani sigortalının kendisine ya da belirlediği lehtarına emeklilik ödemesi yapılması söz konusudur. Bu da BES'ten ayrı olarak hesapta biriken fonların yıllık gelir sigortası yapılmasında kullanılması şartına bağlıdır. Yani BES kapsamında değildir. O halde istisna olarak ancak sigortalının kendisi yerine lehtarına ödeme yapılmasını talep etme imkânı mevcuttur. Kamu zorunlu sosyal sigorta sistemindeki gibi dolaylı ivaz verilerek pasif sigortalılık süresince ölüm riskine karşı korumanın BES ile sağlanması mümkün değildir.

Ölüm riskiyle ilgili bir diğer önemli sorunsa"lehtar"ın dul ve yetime denk gelip gelmediğidir. Kanunda "lehtar" tanımı olmasa da özel ticari sigortalarda 28437 sayıyla RG'de yayınlanan "Hayat grubu sigortaları yönetmeliği"nde tanımlaması yapılan bir kavramdır. Yönetmeliğin 3. maddesinin j fıkrasında:

> "Lehtar: Lehine sigorta sözleşmesi yapılan ve rizikonun gerçekleşmesi halinde kural olarak sigorta tazminatını sigortacıdan isteme hakkına sahip olan kişiyi" tanımlamaktadır.

O halde lehtarın kim olduğu ya da kim olacağı konusunda sigortalı tarafından tanımlama yapılmışsa esnekliğin olacağı açıktır. Sigortalı lehtar olarak eşini, çocuk veya çocuklarını belirleyebileceği gibi bir başkasını da tanımlama hakkına sahiptir.

Şayet tanımlama yapmazsa o durumda tanımlanmış lehtar bulunmadığından "Hak sahip/leri" ne gidilmesi mümkün olacaktır. Kamu zorunlu sosyal sigorta sisteminde sigortalının hak sahipleri detaylı olarak mevcut olup gerekli şartlara sahip olan dul eşe, çocuklara ve hatta ana/babaya emekli aylığı ya da geliri bağlanmaktadır. Hâlbuki BES'te tanımlanmış lehtarın bulunması durumunda böyle bir hak yoktur.

Bir başka olasılık olarak lehtarın tanımlanmadığı, 56 yaşın doldurulup on yıllık asgari katkı payı ödeme süresinin tamamlandığından emeklilik hak edişinin gerçekleştiği, hesapta biriken fonun yıllık gelir sigortasına primi olarak yatırılarak emekli aylığı alınmaya başlandıktan sonra vefatın gerçekleşmesi durumunu inceleyelim. İlk bakışta BES'te böyle bir imkân bulunmamaktadır. Çünkü aslında emeklilik hak edişiyle BES'ten ilişik kesilmektedir. Dolayısıyla BES içerisinde bu imkân yoktur. Şayet belirsiz süreli yani kayd-ı ölüm şartıyla yıllık gelir sigortası yapılmışsa (BES'ten çıkılıp hayat sigortasına geçilmesi durumu), yıllık gelir sigorta poliçesinde çeşitleme yapılabilmektedir. Bizzat hak kazanımı halleri kapsamında ele alınmasa da hak sahiplerinin birikimleri talep etmemesi durumunda kamuya devirle ilgili hüküm de mevzuat açısından BES sonrasına denk gelen bu dönemde yer almaktadır. Bu kapsamda kanunun 6. maddesinin 5. Fıkrasında:

> "Emeklilik sözleşmesi **veya yıllık gelir sigortası sözleşmesi** hükümlerine göre, hak sahiplerine ödenmesi gereken tutar, ödemeyi gerektiren tarihten itibaren on yıl içinde hak sahipleri tarafından aranmamış ise, onuncu yılı takip eden yılbaşından itibaren altı ay içerisinde hak sahiplerinin adı, soyadı ve hak kazandıkları para miktarını gösterir şekilde tanzim edilecek bir cetvel ile Müsteşarlık emrine Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına aktarılır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırılan bu paralar iki yıl içinde sahipleri tarafından aranmadığı takdirde hazineye gelir kaydedilir." hükmüne yer verilmiştir.

Kamu zorunlu sosyal sigorta sistemindeki dul ve yetim aylıklarıyla ilgili bir diğer tartışmaya açık konu ise dul ve yetim tanımlama farklılığıdır. Öncelikle

belirtilmelidir ki kamu zorunlu sosyal sigorta sisteminde dul eşe bağlanacak dul aylığıyla ilgili koşul olmamakla birlikte yetim aylıklarında sigortalı olarak çalışmama ve yaş koşulları vardır. Hâlbuki BES kapsamında lehtar ya da lehtarın belirlenmediği durumda hak sahibi dul ve yetime, herhangi yaş veya sigortalı olarak çalışıp-çalışmamayla ilgili koşul konulmamıştır. Keza benzer durum ana/baba açısından da mevcuttur. Kamu zorunlu sosyal sigorta sisteminde emekli aylığı bağlanmayan kardeş, kardeş çocukları vd akrabalara da BES kapsamında lehtar olmaları veya lehtar tanımlanmamışsa hak sahipliği mümkündür. Soy bağına göre ödeme yapılabilir. BES'te özel hukuk çerçevesinde sistem işlerken, kamu zorunlu sosyal sigorta sistemi kamu hukukuna göre şekillenmektedir. Bu sebeple de ikisi arasında ciddi farklılıklar mevcuttur.

4.3.4. Maluliyet Riski Açısından Bireysel Emeklilik Sistemi

Sürekli iş gücü kaybıyla şekillenen maluliyet riski, ulusal sosyal güvenlik sistemlerinin primli rejimlerinin hem uzun vadeli hem de kısa vadeli sigorta kollarında tanımlanan riskler arasındadır. Bu riskin oluşması durumunda sigortalının yaşlılık sigortası kapsamında asgari standartları sağlayacağı varsayımından hareket edilmektedir. Dolayısıyla da yaşlılık aylığı bağlanmasıyla örtüşen hak kazanımı sağlanmaktadır.

Türk sosyal sigorta programımızda maluliyet riski uzun vadeli sigorta kolları kapsamında 4-1/A, 4-1/B ve 4-1/C'liler için de mevcuttur ve her üçünde de hak ediş şartları oluşturulmuştur. Maluliyet için ön koşul, çalışma gücünün en az %60'ının yitirilmiş olmasıdır. Maluliyette yaş şartı koyma imkânı, çalışma gücü kaybının ne zaman olacağının belirsizliği sebebiyle bulunmamaktadır. Temel prensipse 10 yıllık sigortalılık süresi içinde en az 1800 günlük prim ödeme koşulunu sağlanmasıdır. Dolayısıyla uzun vadeli sigorta kolları açısından kamunun zorunlu sosyal sigorta sistemi içerisinde yaş koşulunun olmadığı, buna karşılık prim ödeme süresi koşullarının olduğu, asgari sigortalılık süresinin de bulunduğu bir yapı mevcuttur. Maluliyet aylığının hesaplanması da sigortalılık başlangıcının 1999 öncesinde mi,

1999-2008 arasında mı yoksa 2008 sonrasında mı sigorta başlangıcının gerçekleştiğine göre değişmektedir (Bkz. Şakar, 2011: 253-258).

Maluliyetin kısa vadeli sigorta kollarındaki karşılığı sürekli iş göremezliktir. Uzun vadeli sigorta kolları kapsamındaki maluliyetten farklılığı, sürekli kısmi iş göremezlikte asgari %60'lık çalışma kaybı koşulunun aranmaması, prim ödeme gün koşulunun ve sigortalılık süresinin asgari koşullarının olmamasıdır. Çalışmaya başladığı andan itibaren iş kazasına karşı koruma başlamaktadır. Sürekli iş göremezlik de sürekli tam iş göremezlik ve sürekli kısmi iş göremezlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Meslekte kazanma gücünün tamamının yitirilmesi durumunda sürekli tam iş göremezlik durumu oluşmaktayken daha düşük yüzdelerde meslekte kazanma gücü kaybı durumunda sürekli kısmi iş göremezlik oluşmaktadır. Sürekli tam iş göremezlik durumunda prime esas kazancın %70'i tutarında aylık bağlanırken, sürekli kısmi iş göremezlik durumunda ise %70'lik aylık bağlama oranının çalışma gücü kaybı oranıyla çarpılmasıyla elde edilen oranın, prime esas kazançla çarpılmasıyla elde edilen tutar düzeyinde gelir bağlanmaktadır. Örneğin çalışma gücü kaybı %50 düzeyinde ise, %70'in %50'sine denk gelen %35 prime esas kazançla çarpılarak sürekli kısmi iş göremezlik ödeneği verilmektedir (Bkz. Şakar, 2011: 231-233).

4632 sayılı "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu"nda maluliyet durumu dört yerde geçtiğinden BES kapsamında tamamen dışlandığını savunma imkânı bulunmamaktadır. Buna göre kanunda ilk geçtiği yer "Emekli olma ve emeklilik seçenekleri" başlıklı altıncı maddenin üçüncü fıkrası olup ilgili hüküm şu şekilde ifade olunmuştur:

> "Emeklilik sözleşmesi süresi içinde… malûliyet durumunun ortaya çıkması halinde ise katılımcı, bireysel emeklilik hesabındaki birikimlerin kendisine ödenmesini talep edebilir…bildirimin ulaşmasından itibaren yirmi iş günü içinde katılımcının birikimlerini tamamen öder. Ancak Müsteşarlıkça belirlenen hallerde katılımcıya sistemden ayrılmadan kısmen ödeme de yapılabilir. Kısmen ödemeye konu olabilecek birikim oranı ile bu madde

kapsamında şirketlerce yapılacak ödemelere ilişkin diğer esas ve usuller Müsteşarlık tarafından belirlenir.”

Kanunun 6. maddesinin üçüncü fıkrasında, maluliyet durumunda emeklilik hesabındaki birikimlerin talep durumunda katılımcıya geri ödenmesi hükmü yer almaktadır. Ancak maluliyet aylığı bağlanmasına imkân tanıyacak bir düzenleme bu madde açısından bulunmamaktadır. Hatırlanacağı üzere prensip olarak 56 yaşının doldurulması, asgari on yıl katılım payı ödenmesi, birikimin tamamının veya bir bölümünün hayat sigortası kapsamında yıllık gelir sigortasına yatırılmasıyla ilave emekli aylığı alımı mümkündür. Ancak bu maddede böyle bir hüküm yoktur.

Maluliyet durumunun Ek 1. madde kapsamında geçtiği iki yerde ise hükümler şu şekilde verilmiştir:

“EK MADDE 1- …Bireysel emeklilik sisteminden…vefat veya **malûliyet nedeniyle ayrılanlar** ~~Devlet katkısı ve varsa getirilerinin~~ Devlet katkısı hesabındaki tutarın tamamına hak kazanır. …

…**malûliyet hariç** sistemden emekli olmadan ayrılan katılımcıların ~~Devlet katkısına ilişkin hesabındaki varsa hak kazanılmayan birikim tutarı~~ Devlet katkısı hesabındaki varsa hak kazanılmayan tutarlar genel bütçeye gelir kaydedilir veya katılımcılara yapılacak Devlet katkısı ödemesine mahsup edilebilir…”

İlgili maddedeki hükümde maluliyet riskinin ister iş kazası/meslek hastalığı ile olsun, isterse de başka sebeple olsun maluliyet aylığı veya sürekli iş göremezlik ödeneği verilmesi imkânı tanınmamıştır. Yıllık gelir sigortası yaptırarak süreli ya da süresiz (belirsiz süreli) aylık alma imkânının olmamasına karşılık emeklilik hesabındaki birikim toplamları katılımcıya talebi üzerine geri verilebilmektedir. Burada sağlanan tek avantaj emeklilik hakkı kazananlara tanınan toplu ödemede devlet katkısının katılımcıya bırakılmasıdır. Dolayısıyla sağlanan bu imkân da tıpkı uzun vadeli sigorta kollarında şayet sigortalı malul olmasa yaşlılık aylığına hak

kazanımındaki asgari şartları tuttururdu prensibinden hareket edilmemektedir. BES şirketleri tarafından herhangi bir sorumluluk üstlenilmesi de söz konusu değildir.

Maluliyetle ilgili kanunda yer verilen son hükümse, vergi tevkifatıyla ilgilidir. Buna göre de:

> "Geçici 1/6
>
> Beşinci fıkra kapsamında bireysel emeklilik sistemine aktarılan tutarlar gelir vergisinden müstesnadır. Müsteşarlıkça uygun görülen programlı geri ödeme tutarları hariç, aktarım tarihinden itibaren üç yıl içinde katılımcı tarafından **malûliyet ve ölüm haricindeki** bir nedenle, aktarılan birikimlerin bir kısmının veya tamamının alınarak sistemden çıkılması durumunda, aktarım nedeniyle istisnadan yararlanılan tutar üzerinden yüzde 3,75 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılır…" denilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TÜRK BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ANALİZİ

5.1. Veri Tasarımı ve Yöntem

5.1.1. Veri Tasarımı

BES'in Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde tamamlayıcı emeklilik programı olma özelliğinde olup-olamadığını sınamak için gerçekleştirilen istatistik analiz çalışmasında gözlemleri 81 il oluşturmaktadır. Analizlerde kullanılan verilerin temin edildiği kaynaklar ise SGK'nın 2010-13 arasındaki İstatistik Yıllıkları ve EGM'nin 2010 ve 2013 yılı BES Gelişim Raporları'dır. İller bazında daha güncel veriye erişme imkânı bulunmamaktadır. Sonraki raporlarda il bazlı verilere yer verilmemiştir.

Uygulamalar ilk olarak ham verilerle gerçekleştirilmiştir. Ancak verilerde nüfus etkisinin yoğunluğu sebebiyle çoğu analizde mutlak ilişkiyle karşılaşıldığından istatistik sınama logaritmik verilerle tekrarlanmıştır. Logaritmik verilerle gerçekleştirilen sınamalarda mutlak ilişkiden çıkılmasına karşılık nüfus etkisinin büyük ölçüde varlığını sürdürmesi, verilerin il nüfuslarına bölünmesiyle elde edilen oran cinsinden değerlerle sınamanın üçüncü aşamada tekrarını zorunlu kılmıştır. Nüfus etkisinden arındırma işlemi sonrasındaysa yorumlanabilir sonuçlarla karşılaşılmıştır.

İstatistik uygulamalarında hesaplanan ve istatistik sınaması yapılan 627 korelasyon katsayısının hesaplanmasında:

A-) 2010-2013 döneminde dört yıl için BES'e kayıtlı katılımcı sayıları ile aşağıda sunulan 31 değişken hem ham veri olarak, hem logaritmik veri olarak hem de il nüfuslarına oranlanmış değerleriyle analiz edilmiştir (29 değişken × 4 yıl × 3 değişken formu = 348 korelasyon katsayısı).

B-) 2010 yılı için (Kadın-erkek ayrımının iller bazında mevcut olduğu en yeni tarihli veri olmasından dolayı) BES'e kayıtlı erkek, kadın ve toplam katılımcı sayıları ile aşağıda sunulan 31 değişken hem ham veri olarak, hem logaritmik veri olarak hem de il nüfuslarına oranlanmış değerleriyle analiz edilmiştir (31 değişken × 3 farklı BES katılımcı formu × 3 değişken formu = 279 korelasyon katsayısı).

Analizlerde BES katılımcı sayıları ile aralarında istatistiksel ilişki tespiti sınaması (korelasyon analizi) yapılan değişkenler ise şunlardır:

A-) Ham değerleriyle, logaritmik değerleriyle ve il nüfuslarına oranlarıyla analiz yapılanlar:

- Sosyal güvenlik kapsamı (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar +gelir testi yaptıranlar)
- Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/a (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)
- Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/b (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)
- Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/c (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)
- Genel sağlık sigortası kapsamında tescil edilenler (Gelir testi yaptıranlar)
- 4-1/a aktif sigortalılar
- 4-1/b aktif sigortalılar
- 4-1/c aktif sigortalılar
- Tüm aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 1 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 2-3 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar

- İşletme ölçeğine göre 4-6 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 7-9 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 10-19 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 20-29 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 30-49 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 50-99 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 100-249 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 250-499 kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- İşletme ölçeğine göre 500 ve üstü kişi çalıştırılan işyerlerindeki 4-1/A'lı aktif sigortalılar
- Daimi kadroda (Belirsiz iş sözleşmesiyle) çalışan 4-1/A'lı sigortalılar
- Mevsimlik olarak çalışan 4-1/A'lı sigortalılar
- Kamuda çalışan 4-1/A'lı sigortalılar
- Özel sektörde çalışan 4-1/A'lı sigortalılar

B-) Sadece ham değerleriyle analiz yapılanlar:

- Daimi kadroda (Belirsiz iş sözleşmesiyle) çalışan 4-1/A'lı sigortalıların gündelikleri
- Mevsimlik olarak çalışan 4-1/A'lı sigortalıların gündelikleri
- Kamuda çalışan 4-1/A'lı sigortalıların gündelikleri
- Özel sektörde çalışan 4-1/A'lı sigortalıların gündelikleri
- Erkek 4-1/A'lı sigortalıların gündelikleri

- Kadın 4-1/A'lı sigortalıların gündelikleri
- 4-1/A'lı sigortalıların gündelik ortalaması.

5.1.2. Analiz Yöntemi

Bu çalışmada analiz yöntemi olarak Pearson korelasyon analizi tercih edilmiştir. Basit korelasyon, bağıntı olarak da bilinen analiz yöntemi bir asrı aşan ve en yaygın kullanılan analiz yöntemlerinden birisi konumundadır. İki değişken arasındaki nedensellik ortaya koymadan doğrusal ilişkinin yön ve şiddetinin ölçülmesinde kullanılan bu yöntemde, elde edilen katsayı -1 ile 1 arasında değer almaktadır. Katsayının 1 olması aynı yönlü (pozitif) mükemmel ilişkinin (benzerlik) varlığını tanımlarken, -1 ise ters yönlü (negatif) mükemmel ilişkinin (zıtlık) varlığını tanımlamaktadır. Katsayının 0 olması ise iki değişken arasında hiç ilişkinin bulunmadığını ifade etmektedir (Ertaş, 990: 9-11).

Korelasyon katsayısının iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi, ilişkinin yönünü ve şiddetini ortaya koymasında gözlem sayısı önem taşımaktadır. Örneğin 5 gözlemli 2 değişken için gerçekleştirilen bir korelasyon analizinde korelasyon katsayısının 0.7 bulunması anlamsız bulunur. Buna karşılık 300 gözlemli iki değişken arasında gerçekleştirilen bir korelasyon analizinde ise 0.2'lik bir korelasyon düzeyi istatistiksel olarak anlamlı bulunur ve ilişkinin rastgele ortaya çıkmadığı sonucuna varılmasına imkân tanır (Alpar, 2002: 204-205).

Bu çalışmada iller bazındaki değerler esas alınarak korelasyon analizi gerçekleştirildiğinden gözlem sayısı 81 olup, 81 gözlemli korelasyon analizinde %5 hata payıyla istatistiksel anlamlılık $r > |\pm 0.22|$ durumunda sağlanmaktadır. Keza %1 hata payında istatistiksel olarak anlamlılık da $r > |\pm 0.29|$ durumunda sağlanmaktadır. Onwuegbuzie ve Daniel (1999: 16)'ya göre istatistiksel anlamlılığa ulaşılması, orta düzeyde ilişkinin var olduğunu savunmak için yeterlidir. Ancak ilişkinin düzeyini tanımlamada istatistiksel anlamlılığın sağlanması yeterli değildir. Değişkenler arasındaki ilişki düzeylerinin yorumlanmasında çeşitli görüşler mevcuttur. Buna göre:

Malgady ve Krebs (1986: 110), güçlü bir ilişkinin r > |± 0.80| durumunda mümkün olacağını, değişkenler arasında orta düzeyde ilişkinin olduğunu savunabilmek için |± 0.80| > r > |± 0.60| olması gerektiğini, zayıf (düşük) düzeyde bir ilişkinin var olduğunu savunabilmek için de |± 0.60| > r > |± 0.20| olması gerektiğini ifade etmektedir.

Yepes-Nunez vd (2012: 399) ise güçlü bir ilişkinin r > |+/-0.80| durumunda mümkün olacağını, değişkenler arasında orta düzeyde ilişkinin olduğunu savunabilmek için |± 0.80| > r > |± 0.40| olması gerektiğini, zayıf (düşük) düzeyde bir ilişkinin var olduğunu savunabilmek için de |± 0.40| > r olması gerektiğini ifade etmektedir.

Ekizoğlu ve Tezer (2007: 791), güçlü bir ilişkinin r > |± 0.70| durumunda mümkün olacağını, değişkenler arasında orta düzeyde ilişkinin olduğunu savunabilmek için |± 0.70| > r > |± 0.30| olması gerektiğini, zayıf (düşük) düzeyde bir ilişkinin var olduğunu savunabilmek için de |± 0.30| > r olması gerektiğini ifade etmektedir.

Julaei ve Mahdieh (2015: 405), Kinnaman (2009: 12) ve Tekindal (2006: 85), güçlü bir ilişkinin r > |± 0.75| durumunda mümkün olacağını, değişkenler arasında orta düzeyde ilişkinin olduğunu savunabilmek için |± 0.75| > r ≥ |± 0.50| olması gerektiğini, zayıf (düşük) düzeyde bir ilişkinin var olduğunu savunabilmek için de |±0.50| > r > |± 0.25| olması gerektiğini ifade etmektedir.

Küçükşen vd. (2014: 27), çok güçlü bir ilişkinin r > |± 0.75| durumunda mümkün olacağını, değişkenler arasında yüksek düzeyde ilişkinin olduğunu savunabilmek için |± 0.75| > r > |± 0.50| olması gerektiğini, orta düzeyde bir ilişkinin var olduğunu savunabilmek için de |± 0.50| > r ≥ |± 0.25| olması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu çalışmada yapılan analizlerde gözlemleri 81 il oluşturduğundan, gözlem sayısı 81 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla %5'lik hata payında istatistiksel anlamlılığın sağlanması için $r > |\pm 0.22|$ koşulunun sağlanması yeterlidir. Ancak yukarıda da aktarıldığı üzere bulguların yorumlanmasında mevcut olan yaklaşımlar çerçevesinde, bu çalışmada ilişki kuvveti sınıflandırmasında kantillere ayırma tercih edilmiştir. Buna göre **varsayımlar**:

1-) $|\pm 0.22| < r$ => anlamlı ilişki tespit edilememiştir

2-) $|\pm 0.22| > r > |\pm 0.25|$ => ilişki çok zayıf (düşük) düzeydedir

3-) $|\pm 0.50| > r \geq |\pm 0.25|$ => ilişki zayıf (düşük) düzeydedir

4-) $|\pm 0.75| > r \geq |\pm 0.50|$ => ilişki orta düzeydedir

5-) $|\pm 0.75| \leq r$ => ilişki güçlü (yüksek) düzeydedir.

5.2. Bulgular

5.2.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Kamu Zorunlu Sigorta Programlarıyla İlişkisi

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)'nin sosyal sigorta sistemimizde tamamlayıcı sigorta özelliğine sahip olup-olmadığının tespiti için ilk aşama olarak zorunlu kamu sosyal sigorta sistemi kapsamındakilerle ilişkisinin mevcut olup olmadığı, ilişki mevcudiyeti varsa hangi yönlü olduğu ve ilişkinin şiddeti sorularına cevap aranmıştır. Buna göre ilk olarak 4-1/a, 4-1/b ve 4-1/c kapsamında yer alan tüm sigortalılarla ve gelir tespiti yaptırıp GSS'ye girenlerle ilişki durumu Pearson korelasyon yöntemiyle analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise sadece aktif sigortalılar baz alınarak analiz tekrarlanmıştır.

5.2.1.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Tüm Kamu Zorunlu Sigorta Program Kapsamındakilerle İlişkisi

İllere göre BES katılımcı sayısıyla kamu zorunlu sosyal sigorta programları tarafından kapsananların sayıları arasındaki ilişki düzeyleri 2010-13 dönemi için hesaplanmıştır. Buna göre korelasyon analizleri beş grupta gerçekleştirilmiş olup altmış katsayı hesaplanmıştır.

Birinci aşamada BES katılımcılığıyla **4-1/a'da kapsanan tüm sigortalılar** (aktif+pasif+ bağımlı) arasında üç alt gruba ayrılan korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre ham verilerle yapılan analiz sonuçları %99'luk bir ilişki bağının dört yıl boyunca sağlandığını göstermektedir. İkinci uygulamada verilerin logaritması alınarak analizler tekrarlanmış ve bu defa da korelasyon oranları 0.93 ile 0.95 arasına gerilemiştir. Nüfus etkisinden arındırmak için verilerin il nüfus toplamlarına bölünmesi yoluna gidilerek analiz tekrarlanmıştır. Elde edilen korelasyon sonuçları **0.64 ile 0.68 arasında orta düzeyde ilişkinin mevcut olduğunu göstermektedir.**

İkinci aşamada BES katılımcılığıyla **4-1/b'de kapsananlar** (aktif+pasif+ bağımlı) arasında üç alt gruba ayrılan korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre ham verilerle yapılan analiz sonuçları %94-%95'lik bir ilişki bağının 2010-2013 dört yıl boyunca sağlandığını göstermektedir. İkinci uygulamada verilerin logaritması alınarak analizler tekrarlanmış ve bu defa da korelasyon oranları 0.88 ile 0.89 arasına gerilemiştir. Nüfus etkisinden arındırmak için verilerin il nüfus toplamlarına bölünmesi yoluna gidilerek analiz tekrarlanmıştır. Korelasyon sonuçları **0.07 ile 0.10 arasında olduğundan istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilememiştir.**

Üçüncü aşamada BES katılımcılığıyla **4-1/c'de kapsananlar** (aktif+pasif+ bağımlı) arasında üç alt gruba ayrılan korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre ham verilerle yapılan analiz sonuçları, %87-%90'lık bir ilişki bağının dört yıl boyunca sağlandığını göstermektedir. İkinci uygulamada verilerin logaritması alınarak

analizler tekrarlanmış ve bu defa da korelasyon oranları 0.90 ile 0.91 arasına yükselmiştir. Nüfus etkisinden arındırmak için verilerin il nüfus toplamlarına bölünmesi yoluna gidilerek analiz tekrarlanmıştır. **Korelasyon sonuçları (-0.01) ile (0.08) arasında olduğundan istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilememiştir.**

Dördüncü aşamada BES katılımcılığıyla **gelir testine tabi tutulan GSS'liler** arasında üç alt gruba ayrılan korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre ham verilerle yapılan analiz sonuçları,%24-%82 arasında geniş bir aralıkta ilişki bağının dört yıl boyunca sağlandığını göstermektedir. İkinci uygulamada verilerin logaritması alınarak analizler tekrarlanmış ve bu defa da korelasyon oranları 0.33 ile 0.63 arasında gerçekleşmiştir. Nüfus etkisinden arındırmak için verilerin il nüfus toplamlarına bölünmesi yoluna gidilerek analiz tekrarlanmıştır. Elde edilen korelasyon sonuçları **-0.67 ile -0.71 arasında orta düzeyde ters yönlü (negatif) ilişkinin varlığını göstermektedir.**

Tablo 5.1. BES Katılımcıları ile Kamu Zorunlu Sigortalıları İlişkisi (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		2010	2011	2012	2013
Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/a (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)	Ham veri	0,99	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,95	0,95	0,93	0,94
	Nüfusa oranı	**0,68**	**0,70**	**0,64**	**0,65**
Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/b (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)	Ham veri	0,94	0,94	0,95	0,95
	Logaritmik veri	0,89	0,88	0,89	0,89
	Nüfusa oranı	**0,10**	**0,07**	**0,09**	**0,10**
Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/c (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)	Ham veri	0,87	0,88	0,88	0,90
	Logaritmik veri	0,91	0,90	0,90	0,91
	Nüfusa oranı	**0,08**	**-0,01**	**-0,04**	**-0,05**
Genel sağlık sigortası kapsamında tescil edilenler (Gelir testi yaptıranlar)	Ham veri	0,24	0,23	0,80	0,82
	Logaritmik veri	0,33	0,32	0,61	0,63
	Nüfusa oranı	**-0,68**	**-0,69**	**-0,67**	**-0,71**

N=81

Elde edilen analiz sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- İllerdeki **4-1/a'lı (aktif+pasif+bağımlı) sayısıyla BES katılımcılığı arasında orta düzeyde pozitif yönlü ilişki mevcuttur.** Dolayısıyla illerde hizmet akdiyle çalışanlar ve bağımlılarıyla pasif sigortalılarının sayısı arttıkça BES'e katılım da artmaktadır.
- İllerdeki **4-1/b'li (aktif+pasif+bağımlı) sayısıyla BES katılımcılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki mevcut değildir.**
- İllerdeki **4-1/c'li (aktif+pasif+bağımlı) sayısıyla BES katılımcılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki mevcut değildir.**
- İllerdeki **gelir testi yaptırarak GSS kapsamına alınanların sayısıyla BES katılımcılığı arasında orta düzeyde negatif yönlü ilişki mevcuttur.** Dolayısıyla illerde aynı zamanda çalışmayanları da ifade eden gelir testine tabi tutulan GSS'li sayısı arttıkça BES'e katılım azalmaktadır. Kentsel yoksulluğu da tanımlama özelliğine sahip olan gelir testine tabi tutulanlarla ters yönlü orta düzeyde ilişkinin oluşu, BES'e katılım için illerde belirli bir gelir düzeyinin gereğine işaret etmektedir.

5.2.1.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Aktif Sigortalılıkla İlişkisi

İllere göre bireysel emeklilik sistemine katılanların sayısı ile kamu zorunlu sosyal sigorta programları tarafından kapsananların aktif sigortalıları arasındaki ilişki düzeyleri 2010-13 yılları arası dönem için hesaplanmıştır. Buna göre korelasyon analizleri dört grupta gerçekleştirilmiş olup altmış katsayı hesaplanmıştır.

Birinci aşamada BES katılımcılığıyla **4-1/a kapsamındaki aktif sigortalılar** arasında üç alt gruba ayrılan korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre ham verilerle yapılan analiz sonuçları %100'lük tam (mutlak) ilişkinin 2010-2013 arasındaki dört yıl boyunca sağlandığını göstermektedir. İkinci uygulamada verilerin logaritması alınarak analizler tekrarlanmış ve bu defa da korelasyon oranları sadece

0.97 ile 0.98 arasına gerilemiştir. Nüfus etkisinden arındırmak için verilerin il nüfus toplamlarına bölünmesi yoluna gidilerek analiz tekrarlanmıştır. Elde edilen korelasyon sonuçları **0.83 ile 0.86 arasında yüksek düzeyde ilişkinin mevcut olduğunu teyit etmiştir.**

İkinci aşamada BES katılımcılığıyla **4-1/b kapsamındaki aktif sigortalılar** arasında üç alt gruba ayrılan korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre ham verilerle yapılan analiz sonuçları %95-%97'lik bir ilişki bağının dört yıl boyunca sağlandığını göstermektedir. İkinci uygulamada verilerin logaritması alınarak analizler tekrarlanmış ve bu defa da korelasyon oranları sadece 0.92 ile 0.93 arasına gerilemiştir. Nüfus etkisinden arındırmak için verilerin il nüfus toplamlarına bölünmesi yoluna gidilerek analiz tekrarlanmıştır. Korelasyon sonuçları **0.33 ile 0.37 arasında istatistiksel olarak düşük düzeyde ilişkinin varlığını göstermektedir.**

Üçüncü aşamada BES katılımcılığıyla **4-1/c kapsamındaki aktif sigortalılar** arasında üç alt gruba ayrılan korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre ham verilerle yapılan analiz sonuçları %79-%84'lük bir ilişki bağının dört yıl boyunca sağlandığını göstermektedir. İkinci uygulamada verilerin logaritması alınarak analizler tekrarlanmış ve bu defa da korelasyon oranları 0.90 ile 0.91 arasına yükselmiştir. Nüfus etkisinden arındırmak için verilerin il nüfus toplamlarına bölünmesi yoluna gidilerek analiz tekrarlanmıştır. Korelasyon **sonuçları (-0.02) ile (0.07) arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olmadığı sonucunu göstermektedir.**

Tablo 5.2. BES Katılımcıları ile Kamu Zorunlu Aktif Sigortalıları İlişkisi (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		2010	2011	2012	2013
4-1/a aktif sigortalılar	Ham veri	1,00	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,98	0,97	0,98	0,98
	Nüfusa oranı	**0,83**	**0,84**	**0,84**	**0,86**
4-1/b aktif sigortalılar	Ham veri	0,95	0,96	0,96	0,97
	Logaritmik veri	0,93	0,92	0,92	0,93
	Nüfusa oranı	**0,35**	**0,33**	**0,36**	**0,37**
4-1/c aktif sigortalılar	Ham veri	0,79	0,81	0,82	0,84
	Logaritmik veri	0,91	0,90	0,90	0,91
	Nüfusa oranı	**0,07**	**-0,02**	**-0,05**	**-0,05**

N=81

Elde edilen analiz sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- İllerdeki aktif 4-1/a'lı sayısıyla BES katılımcılığı arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü ilişki mevcuttur. Dolayısıyla illerde hizmet akdiyle çalışanların sayısı arttıkça BES katılımcılığı da artmaktadır.
- İllerdeki aktif 4-1/b'li sayısıyla BES katılımcılığı arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ilişki mevcuttur. Dolayısıyla illerde bağımsız çalışan sigortalılarının sayısı arttıkça BES katılımcılığı arasında kısmi artış söz konusudur.
- İllerdeki aktif 4-1/c'li sayısıyla BES katılımcılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki mevcut değildir. Dolayısıyla illerde kamu çalışanları sayısındaki değişimle BES katılımcılığındaki değişim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

5.2.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi

Önceki kısımlardaki korelasyon analiz bulgularında da görüleceği gibi BES katılımcılığıyla en yüksek ilişkiye sahip olan aktif sigortalılar 4-1/a kapsamında çalışanlardır. Bu sebeple bu kısımda 4-1/a kapsamındaki aktif sigortalılarla BES katılımcılığı arasındaki ilişki düzeylerinin detaylandırılmasına odaklanılmıştır.

4-1/a'lı sigortalılarla ilişki düzeyleri analizinin detaylandırılması üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada 4-1/a kapsamındaki aktif sigortalıların çalıştıkları işyeri büyüklüklerine göre BES katılımcılığı arasında ilişki düzeyleri sorgulanmıştır. İkinci aşamada kadro durumu ile kamu-özel kesimde çalışma durumuna göre BES katılımcılığı arasındaki ilişkinin sorgulanmasına odaklanılmıştır. Üçüncü aşamada ise 4-1/a kapsamında çalışanların kadro, cinsiyet ve kamu-özel kesim ayrımına göre elde ettikleri gündelikleri ile BES katılımcılığı arasında ilişki tespitine gidilmiştir.

5.2.2.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın İşletme Ölçeğine Göre 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi

İllere göre bireysel emeklilik sistemine katılanların sayısı ile 4-1/a'lı olarak çalışılan işyeri ölçeğine göre aktif sigortalılar arasındaki ilişki düzeyleri 2010-13 yılları arası dönem için hesaplanmıştır. 2011-2013 için yapılan analizlerin tümünde, asgari orta düzeyde pozitif yönlü ilişki tespit edilmiş olup 2010'da istatistiksel olarak anlamlı olmama durumlarına da rastlanmıştır. Buna göre korelasyon analizlerini on bir işyeri ölçeğine göre gruplamak yerine orta ve yüksek ilişki düzeylerinin olduğu işyeri ölçeklerine göre iki grupta değerlendirmek daha açıklayıcı olacaktır.

İşyeri ölçeği olarak 4-1/a kapsamında aktif sigortalı olarak bağımlı çalışan sayıları 1 kişi, 2-3 kişi, 4-6 kişi, 7-9 kişi ile sınırlı olan küçük ölçekli işletmelerdekilerin il toplamlarıyla BES katılımcılığı arasında 2011, 2012 ve 2013 yıllarında yüksek düzeyde aynı yönlü (pozitif) ilişki vardır. Ayrıca işyeri ölçeği olarak 20-29 ve 30-39 4-1/a'lı bağımlı çalışanı olan yerlerdeki 4-1/a'lılarla BES katılımcılığı arasında sadece 2013 yılında yüksek pozitif ilişki tespit edilmiştir.

2010 yılındaki ilişki düzeyleri 2010-2013 arasında en düşük seviyede gerçekleşmiş olup, 1 kişi, 2-3 kişi, 4-6 kişi, 7-9 kişi ile sınırlı olan küçük ölçekli işletmelerdeki 4-1/a'lı aktif sigortalılarla BES katılımcılığı arasında orta düzeyde aynı yönlü (pozitif) ilişki bulunmuştur. Diğer ölçektekilerle korelasyon düzeyleriyse %25'in altında kaldığından düşük düzeyde dahi ilişki bulunmamaktadır.

2011-2013 arasındaki ilişki düzeyleri içerisinde 10 ve üstü çalışanı olan ölçekteki işyerlerindeki 4-1/a'lı aktif sigortalılarla BES katılımcılığı arasında iki düşük iki de yüksek ilişkiyi gösteren istisna dışında orta düzeyde aynı yönlü (pozitif) ilişkinin mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5.3. BES Katılımcıları ile İşletme Ölçeğine Göre 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalılar İlişkisi (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		2010	2011	2012	2013
	Ham veri	0,99	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,88	0,95	0,97	0,97
1 kişi	Nüfusa oranı	**0,52**	**0,82**	**0,88**	**0,89**
	Ham veri	1,00	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,90	0,97	0,98	0,98
2-3 kişi	Nüfusa oranı	**0,56**	**0,88**	**0,92**	**0,93**
	Ham veri	1,00	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,90	0,97	0,98	0,99
4-6 kişi	Nüfusa oranı	**0,57**	**0,89**	**0,92**	**0,93**
	Ham veri	1,00	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,90	0,97	0,98	0,98
7-9 kişi	Nüfusa oranı	**0,55**	**0,90**	**0,92**	**0,92**
	Ham veri	0,99	0,99	0,99	1,00
	Logaritmik veri	0,85	0,92	0,94	0,96
10-19 kişi	Nüfusa oranı	**0,12**	**0,43**	**0,52**	**0,71**
	Ham veri	0,99	0,99	0,99	1,00
	Logaritmik veri	0,88	0,94	0,95	0,97
20-29 kişi	Nüfusa oranı	**0,21**	**0,68**	**0,72**	**0,82**
	Ham veri	0,99	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,87	0,94	0,95	0,97
30-49 kişi	Nüfusa oranı	**0,24**	**0,67**	**0,71**	**0,78**
	Ham veri	0,99	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,85	0,94	0,95	0,96
50-99 kişi	Nüfusa oranı	**0,24**	**0,71**	**0,71**	**0,73**
	Ham veri	0,99	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,85	0,94	0,93	0,94
100-249 kişi	Nüfusa oranı	**0,22**	**0,66**	**0,65**	**0,64**
	Ham veri	0,98	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,59	0,62	0,63	0,70
250-499 kişi	Nüfusa oranı	**0,18**	**0,50**	**0,50**	**0,54**
	Ham veri	0,95	0,97	0,96	0,97
	Logaritmik veri	0,53	0,59	0,46	0,62
500+ kişi	Nüfusa oranı	**0,27**	**0,52**	**0,49**	**0,51**

N=81

Elde edilen analiz bulguları şu şekilde özetlenebilir:

- İşyeri ölçeğinde 4-1/a kapsamındaki aktif sigortalılarla BES katılımcılığı arasında 2010-2013 için genel olarak 10 kişinin altında çalışanı olan küçük işletmelerdekilerle ilişki bağı diğerlerindekilerden daha yüksektir.
- İkinci olarak 2010-2013 arasında 10 kişinin altındaki küçük işyerlerinde bağımlı çalışanlarla BES katılımcılığı arasında ilişkinin artış gösterdiği, buna karşılık işletme ölçeği büyüdükçe ilişkinin zayıfladığı görülmektedir.
- Bu iki bulgu zaten aktif sigortalılar içerisinde BES katılımcılığıyla en yüksek ilişkiye sahip olan kesimi oluşturan bağımlı çalışanların özellikle

küçük ölçekli işyerlerinde olanlarının ön plana çıktığını göstermektedir. Bu durum küçük ölçekli işyerlerinde iş güvencesindeki sıkıntılara karşı ikinci bir koruma aracı olarak BES'in tercih edilmesiyle açıklanabilir.

5.2.2.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Daimi-Mevsimlik-Kamu-Özel Kesimde 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi

İllere göre BES katılımcılığıyla kadro durumuna (daimi-mevsimlik) ve çalışılan kesime (kamu-özel) göre 4-1/a'lı aktif sigortalılar arasındaki ilişki düzeyleri 2010-13 için hesaplanmıştır. Buna göre kadro durumuna göre daimi kadroda çalışan 4-1/a'lılarla BES katılımcılığı arasında yüksek düzeyde ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışılan kesim açısındansa özel sektörde çalışanlar için aynı kuvvetli ilişkinin tekrarlandığı sonucuyla karşılaşılmıştır.

Tablo 5.4. BES Katılımcıları ile Kadro Durumu ve Kamu-Özel Ayrımına Göre 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalılar İlişkisi (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		2010	2011	2012	2013
Daimi kadroda (Belirsiz iş sözleşmesiyle) çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,99	1,00	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,97	0,97	0,98	0,98
	Nüfusa oranı	**0,82**	**0,82**	**0,82**	**0,84**
Mevsimlik olarak çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,98	0,98	0,98	0,99
	Logaritmik veri	0,93	0,94	0,92	0,94
	Nüfusa oranı	**0,41**	**0,50**	**0,28**	**0,40**
Kamuda çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,79	0,78	0,74	0,79
	Logaritmik veri	0,84	0,85	0,81	0,82
	Nüfusa oranı	**-0,04**	**0,02**	**-0,16**	**-0,18**
Özel sektörde çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	1,00	1,00	0,99	1,00
	Logaritmik veri	0,98	0,97	0,98	0,98
	Nüfusa oranı	**0,83**	**0,83**	**0,83**	**0,85**

N=81

Elde edilen analiz sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- Kadro durumuna göre mevsimlik çalışan 4-1/a'lılarla BES katılımcılığı arasında düşük, daimi kadrodakilerle yüksek düzeyde ilişki vardır.
- İkinci olarak özel sektörde çalışan 4-1/a'lılarla BES katılımcılığı arasında yüksek ilişki varken, kamudakilerle ilişkide istatistiksel anlamlılık bulunamamıştır.

5.2.2.3. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın 4-1/A'lı Çalışan Gündelikleriyle İlişkisi

İllere göre BES katılımcılığıyla kadro (daimi-mevsimlik), cinsiyet ve çalışılan kesim (kamu-özel) durumuna göre 4-1/a'lıların gündelikleri arasındaki ilişki düzeyleri 2010-13 için hesaplanmıştır. Buna göre kadro durumuna göre BES katılımcılığıyla sadece mevsimlik işçilerin gündelikleri arasında düşük düzeyde 2012 ve 2013'te ilişki tespit edilebilmiştir. İkinci olarak BES katılımcılığıyla özel sektör çalışanlarının gündelikleri arasında orta düzeyde ilişki görülmüştür. Ayrıca kamuda da 2013'te orta düzeyde ilişki mevcuttur. Cinsiyetlere göreyse her iki cinsiyetin gündelikleriyle de ya düşük düzeyli ilişki tespit edilebilmiş ya da anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Tablo 5.5. BES Katılımcıları ile 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalıların Gündelikleri Arasında İlişki (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		2010	2011	2012	2013
Daimi kadroda (Belirsiz iş sözleşmesiyle) çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,15	0,24	0,22	0,24
	Yarı logaritmik veri	0,00	0,18	0,17	0,14
	BESin nüfusa oranı	0,07	0,25	0,24	0,23
Mevsimlik olarak çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	-0,02	0,14	0,24	0,29
	Yarı logaritmik veri	-0,37	0,00	0,23	0,26
	BESin nüfusa oranı	-0,29	0,11	0,26	0,30
Kamuda çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,20	0,20	0,26	0,26
	Yarı logaritmik veri	0,22	0,31	0,43	0,52
	BESin nüfusa oranı	0,18	0,29	0,39	**0,53**
Özel sektörde çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,43	0,45	0,47	0,46
	Yarı logaritmik veri	0,55	0,56	0,59	0,56
	BESin nüfusa oranı	**0,62**	**0,64**	**0,66**	**0,64**
Erkek 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,19	0,24	0,24	0,27
	Yarı logaritmik veri	0,14	0,28	0,31	0,32
	BESin nüfusa oranı	0,26	0,40	0,40	0,45
Kadın 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,13	0,64	0,66	0,69
	Yarı logaritmik veri	-0,27	0,46	0,54	0,62
	BESin nüfusa oranı	-0,37	0,33	0,36	0,44
4-1/A'lı sigortalılar ortalaması	Ham veri	0,21	0,31	0,29	0,34
	Yarı logaritmik veri	0,05	0,30	0,34	0,35
	BESin nüfusa oranı	0,13	0,38	0,39	0,43

N=81

5.2.3. Cinsiyete Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Kamu Zorunlu Sosyal Sigortalılıkla İlişkisi

Bu kısımda önceki kısımlarda 2010-2013 arası dönem için yapılan analizler BES'e katılımın cinsiyete göre ayrılmasıyla toplu olarak yeniden yapılandırılmıştır. Ancak BES'e cinsiyetlere göre iller bazındaki katılım miktarlarının en günceli 2009 tarihlidir. İller bazında SGK verilerindeyse en eski tarihli veriler 2010'a aittir. Bu sebeple 2009 yılsonu itibarıyla kadın, erkek ve il toplamı olarak BES katılımcı miktarlarıyla 2010 ortalaması olarak zorunlu kamu sigorta kapsamındakiler ve gelirleri çerçevesinde SGK verilerinin analizi gerçekleştirilmiştir. BES verilerinin 2009 sonunu vermesi, SGK verilerinin ise 2010 yıl ortalamasını vermesi sebebiyle zaman kesiti olarak sadece birkaç aylık oynama vardır.

Uygulamalar beş aşamada gerçekleştirilmiştir: İlk olarak bireysel emeklilik sistemine katılımın tüm kamu zorunlu sigorta kapsamındakilerle ilişkisi analiz edilmiştir. İkinci olarak katılımın cinsiyetlere göre bireysel emeklilik sistemine aktif sigortalılıkla ilişkisi incelenmiştir. Üçüncü olarak cinsiyete göre bireysel emeklilik sistemine katılımın işletme ölçeğine göre 4-1/a'lı çalışan sigortalılarla ilişkisi sorgulanmıştır. Dördüncü olarak cinsiyete göre bireysel emeklilik sistemine katılımın daimi-mevsimlik -kamu-özel kesimde 4-1/a'lı çalışan sigortalılarla ilişkisinin analizi gerçekleştirilmiştir. Son olarak da cinsiyete göre bireysel emeklilik sistemine katılımın 4-1/a'lı çalışan gündelikleriyle ilişkisinin incelemesi yapılmıştır.

5.2.3.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Tüm Kamu Zorunlu Sigorta Program Kapsamındakilerle İlişkisi

İllere göre bireysel emeklilik sistemine katılanların sayısı ile kamu zorunlu sosyal sigorta programları tarafından kapsananların sayıları arasındaki ilişki düzeyleri 2009 için hesaplanmıştır. Buna göre elde edilen korelasyon katsayıları sadece 4-1/a kapsamındaki sigortalılarla orta düzeyde ve hatta yer yer yüksek düzeyi zorlayacak şekilde BES katılımcılığı arasında ve her iki cinsiyet için örtüşen şekilde aynı yönlü tespit edilmiştir. İkinci olarak primsiz rejim çerçevesinde GSS'lilerle ters yönlü orta düzeyde ve hatta yer yer yüksek düzeyi zorlayan ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 5.6. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile Kamu Zorunlu Sigortalıları İlişkisi (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		Erkek BES Katılımcısı	Kadın BES Katılımcısı	Toplam BES Katılımcısı
Sosyal güvenlik kapsamı (Aktif+pasif+ bakmakla yükümlü tutulanlar +gelir testi yaptıranlar)	Ham veri	0,98	0,97	0,98
	Logaritmik veri	0,89	0,85	0,90
	Nüfusa oranı	0,15	0,14	0,15
Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/a (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,95	0,93	0,96
	Nüfusa oranı	**0,70**	**0,69**	**0,69**
Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/b (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)	Ham veri	0,94	0,94	0,95
	Logaritmik veri	0,89	0,86	0,90
	Nüfusa oranı	0,11	0,09	0,12
Sosyal güvenlik kapsamı 4-1/c (Aktif+pasif+bakmakla yükümlü tutulanlar)	Ham veri	0,88	0,88	0,88
	Logaritmik veri	0,90	0,88	0,91
	Nüfusa oranı	0,07	0,09	0,05
Genel sağlık sigortası kapsamında tescil edilenler (Gelir testi yaptıranlar)	Ham veri	0,24	0,23	0,25
	Logaritmik veri	0,31	0,24	0,34
	Nüfusa oranı	**-0,70**	**-0,69**	**-0,69**

N=81

Özetlemek gerekirse, cinsiyetler arasında farklılık olmaksızın 4-1/a'lılar ile doğru orantılı, GSS'liler ile ters orantılı orta ve hatta yüksek düzeyi zorlayan ilişki mevcutken, 4-1/b ve 4-1/c'lilerle korelasyon yoktur.

5.2.3.2. Cinsiyetlere Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Aktif Sigortalılıkla İlişkisi

İllere göre bireysel emeklilik sistemine katılanların cinsiyetler ve genel toplamlarının sayısı ile aktif sigortalılar arasındaki ilişki düzeyleri hesaplanmıştır. Tüm aktif sigortalılar ve 4-1/a kapsamındaki sigortalılar ile kadın BES katılımcıları, erkek BES katılımcıları ve tüm BES katılımcıları arasında birbirleriyle örtüşen şekilde yüksek düzeyde aynı yönlü ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Tablo 5.7. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile Kamu Zorunlu Aktif Sigortalıları İlişkisi (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		BES Erkek Katılımcılar	BES Kadın Katılımcılar	BES Toplam Katılımcılar
4-1/a aktif sigortalılar	Ham veri	1,00	0,99	1,00
	Logaritmik veri	0,97	0,96	0,98
	Nüfusa oranı	**0,84**	**0,84**	**0,82**
4-1/b aktif sigortalılar	Ham veri	0,95	0,95	0,96
	Logaritmik veri	0,93	0,92	0,93
	Nüfusa oranı	0,35	0,34	0,36
4-1/c aktif sigortalılar	Ham veri	0,80	0,80	0,80
	Logaritmik veri	0,90	0,88	0,91
	Nüfusa oranı	0,05	0,08	0,03
Tüm aktif sigortalılar	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,97	0,96	0,98
	Nüfusa oranı	**0,82**	**0,82**	**0,80**

N=81

5.2.3.3. Cinsiyete Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın İşletme Ölçeğine Göre 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi

Önceki kısımlardaki korelasyon analiz sonuçlarında da görüleceği gibi BES katılımcılarıyla en yüksek ilişkiye sahip olan aktif sigortalılar 4-1/a'lılardır. Bireysel emeklilik sistemine katılan kadın-erkek-toplam miktarları ile 4-1/a'lı olarak çalışılan işyeri ölçeğine göre aktif sigortalılar arasındaki ilişki düzeyleri korelasyon analiziyle hesaplanmıştır. Buna göre 10'un altında bağımlı çalışana sahip küçük ölçekli işyerlerindekilerin sayısıyla BES katılımcısı kadın, erkek ve toplamı arasında orta düzeyde ilişki mevcuttur. 10 ve üstünde bağımlı çalışanı olan işyerlerindekilerle ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 5.8. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile İşletme Ölçeğine Göre 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalılar İlişkisi (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		BES Erkek Katılımcılar	BES Kadın Katılımcılar	BES Toplam Katılımcılar
1 kişi	Ham veri	0,99	0,99	1,00
	Logaritmik veri	0,88	0,88	0,88
	Nüfusa oranı	**0,50**	**0,47**	**0,51**
2-3 kişi	Ham veri	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,90	0,90	0,89
	Nüfusa oranı	**0,53**	**0,51**	**0,53**
4-6 kişi	Ham veri	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,90	0,89	0,89
	Nüfusa oranı	**0,54**	**0,53**	**0,54**
7-9 kişi	Ham veri	1,00	1,00	1,00
	Logaritmik veri	0,90	0,89	0,89
	Nüfusa oranı	**0,52**	**0,52**	**0,52**
10-19 kişi	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,84	0,82	0,85
	Nüfusa oranı	0,08	0,07	0,08
20-29 kişi	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,87	0,85	0,88
	Nüfusa oranı	0,16	0,16	0,17
30-49 kişi	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,87	0,84	0,87
	Nüfusa oranı	0,20	0,19	0,20
50-99 kişi	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,84	0,82	0,84
	Nüfusa oranı	0,20	0,20	0,20
100-249 kişi	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,84	0,82	0,84
	Nüfusa oranı	0,18	0,17	0,19
250-499 kişi	Ham veri	0,98	0,98	0,98
	Logaritmik veri	0,58	0,55	0,60
	Nüfusa oranı	0,14	0,13	0,15
500+ kişi	Ham veri	0,95	0,95	0,95
	Logaritmik veri	0,54	0,52	0,55
	Nüfusa oranı	0,24	0,24	0,24

N=81

5.2.3.4. Cinsiyete Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın Daimi-Mevsimlik-Kamu-Özel Kesimde 4-1/A'lı Çalışan Sigortalılarla İlişkisi

İllere göre cinsiyetler itibarıyla BES katılımcılarıyla kadro durumuna (daimi-mevsimlik) ve çalışılan kesime (kamu-özel) göre 4-1/a'lı aktif sigortalılar arasındaki ilişki düzeyleri hesaplanmıştır. Buna göre daimi kadroda çalışan 4-1/a'lılarla BES katılımcısı kadın, erkek ve toplamıyla yüksek düzeyde ilişki vardır. Çalışılan kesime göreyse özel sektördekilerle aynı kuvvetli ilişki tekrarlanmıştır.

Tablo 5.9. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile Kadro Durumu ve Kamu-Özel Ayrımına Göre 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalılar İlişkisi (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		BES Erkek Katılımcılar	BES Kadın Katılımcılar	BES Tümü
Daimi kadroda (Belirsiz iş sözleşmesiyle) çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,98	0,97	0,98
	Nüfusa oranı	**0,82**	**0,83**	**0,81**
Mevsimlik olarak çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,98	0,97	0,98
	Logaritmik veri	0,92	0,89	0,93
	Nüfusa oranı	0,39	0,41	0,38
Kamuda çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,80	0,80	0,80
	Logaritmik veri	0,84	0,80	0,85
	Nüfusa oranı	-0,04	-0,02	-0,06
Özel sektörde çalışan 4-1/A'lı sigortalılar	Ham veri	0,99	0,99	0,99
	Logaritmik veri	0,98	0,96	0,98
	Nüfusa oranı	**0,83**	**0,84**	**0,81**

N=81

5.2.3.5. Cinsiyete Göre Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımın 4-1/A'lı Çalışan Gündelikleriyle İlişkisi

İllere göre cinsiyetler itibarıyla BES katılımcılarıyla kadro durumuna (daimi-mevsimlik), cinsiyet durumuna ve çalışılan kesime (kamu-özel) göre 4-1/a'lı olarak çalışanların gündelikleri arasındaki ilişki düzeyleri hesaplanmıştır. Buna göre çalışılan kesime göre özel sektörde çalışanların gündelikleri ile BES katılımcılığı arasında orta bazen ortanın biraz altında ilişki bağı varken diğerleriyle yoktur.

Tablo 5.10. Cinsiyete Göre BES Katılımcıları ile 4-1/A Kapsamındaki Aktif Sigortalıların Gündelikleri Arasında İlişki (Korelasyon Katsayıları)

BES katılımcıları ile		BES Erkek Katılımcılar	BES Kadın Katılımcılar	BES Tümü
Daimi	Ham veri	0,15	0,16	0,15
	Yarı logaritmik veri	0,00	-0,02	-0,01
	BES'in nüfusa oranı	0,05	0,16	0,15
Mevsimlik	Ham veri	-0,03	-0,01	-0,02
	Yarı logaritmik veri	-0,40	-0,39	-0,39
	BES'in nüfusa oranı	-0,33	-0,01	-0,02
Kamu	Ham veri	0,20	0,20	0,20
	Yarı logaritmik veri	0,22	0,21	0,22
	BES'in nüfusa oranı	0,19	0,20	0,20
Özel	Ham veri	0,44	0,43	0,43
	Yarı logaritmik veri	0,54	0,58	0,56
	BES'in nüfusa oranı	**0,60**	**0,43**	**0,43**
Erkek	Ham veri	0,19	0,19	0,19
	Yarı logaritmik veri	0,12	0,14	0,13
	BES'in nüfusa oranı	0,23	0,19	0,19
Kadın	Ham veri	0,12	0,13	0,13
	Yarı logaritmik veri	-0,27	-0,35	-0,30
	BES'in nüfusa oranı	-0,39	0,13	0,13
Ortalama	Ham veri	0,20	0,21	0,21
	Yarı logaritmik veri	0,03	0,03	0,03
	BES'in nüfusa oranı	0,10	0,21	0,21

N= 81

5.3. İstatistikî Bulgular Üzerine Tartışma

Yapılan istatistiksel analizlerde elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

Hem sadece aktif sigortalılar hem de kapsam içerisine alınan herkes (aktif+pasif+bağımlı toplamları) açısından 4-1/a'lılarla BES katılımcılığı arasında genelde yüksek düzeyde gerçekleşen aynı yönlü ilişki mevcut olduğu halde, aynı ilişkinin varlığı 4-1/b ve 4-1/c açısından sağlanamamaktadır.

İkinci olarak 4-1/a kapsamındaki aktif sigortalılar içerisinde özel sektörde istihdam edilenler ile BES katılımcılığı arasında aynı yönlü ilişki varken kamudaki 4-1/a'lılarda tıpkı 4-1/c'lilerde olduğu gibi istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Üçüncü olarak 4-1/a'lılar içerisinde daimi kadroya sahip olanlarla BES katılımcılığı arasında aynı yönlü ilişki mevcutken, mevsimlik işlerde çalışan 4-1/a'lılarla aynı düzeyde ilişkinin varlığı tespit edilememiştir.

Dördüncü olarak 4-1/a'lıların içerisinde 10 kişiden az aktif bağımlı çalışan sigortalısı olan küçük ölçekli işyerlerinde istihdam olunanlarla BES katılımcılığı arasında aynı yönlü yüksek düzeyde ilişki mevcutken ölçek büyüdükçe istatistiksel ilişki bağı zayıflamaktadır.

Söz konusu ilk dört bulgu, BES katılımcılarının profilini açıklamada önemli gösterge özelliğindedir. Buna göre BES'e kamudan ziyade özel kesimden talep geldiği, istihdam güvencesinden yoksun küçük işyerlerinde çalışanlarca tercihinin daha fazla olduğu, bağımsız çalışanlarca da kamu çalışanlarındaki gibi tercih edilmediği sonucuyla karşılaşılmaktadır.

Elde edilen diğer iki bulgu ise gelir düzeyleriyle BES katılımcılığı ilişkisini açıklama özelliğine sahiptir. Buna göre de:

Herhangi bir pozisyonda sigortalı olarak çalışmayıp günümüzde gelir testine tabi tutularak Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamına alınanların sayısıyla BES katılımcılığı arasında ciddi düzeyde ters yönlü (negatif) ilişki mevcuttur. GSS'lilerin yoğunluğu aynı zamanda kentsel yoksulluk için gösterge olduğundan, BES'e katılımın gelir düzeyinin yüksekliğiyle de ilişkili olduğunu teyit etmektedir.

Gündelikler açısından bakıldığında da yine özel sektörde çalışan 4-1/a'lıların gündelik düzeyleriyle BES katılımcılığı arasında aynı yönlü ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Kamudaysa kısmî bir canlanmayla karşılaşılmaktadır.

Buna göre özetlemek gerekirse:

BES'e katılım kararı alınırken istihdam güvencesine sahip olup-olmama karar alma süreciyle ilişkilidir. Küçük ölçekli işyerlerinde çalışan 4-1/a'lılarla yüksek ilişkinin sağlanması bunun gerekçesidir. İkinci gerekçe ise kamu kesimi çalışanlarının (4-1/c ve 4-1/a'nın kamuda çalışan kesimi) BES'e ilgi göstermemesidir.

BES'e katılım kararı alınırken dikkat edilen bir diğer husus ise gelir düzeyleridir. Gündeliklerle BES katılımcılığı arasındaki pozitif ilişkinin tespiti ve prim muafiyeti olan GSS'liler ile BES katılımcılığı arasındaki negatif ilişkinin mevcut oluşu, bu ilişkinin gerekçelerini oluşturmaktadır.

Henüz kamu kesimi çalışanlarıyla ciddi bir ilişki gözlemlenememiş olsa da gündelik düzeyleri açısından özel kesim gündeliklerine yakınlaşan düzeyde BES katılımcılığıyla ilişki içerisinde olmaları, gelir düzeyi yükselen kamu çalışanlarının da BES katılımcılığında potansiyel kaynak olma özelliğine sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ

Sosyal güvenlik kavramı sosyal politikanın uygulama alanları içerisinde çok geniş yer tutmaktadır. Temel olarak primli ve primsiz rejimler şeklinde gerçekleşen ikili ayrımda sosyal sigorta adını da alan primli rejimlerde, oluşacak risklere karşı korumanın satın alınması prensibi mevcuttur. Buna karşılık sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden oluşan primsiz rejimlerde risklere karşı riske maruz kalanın korunmasının kendisi dışında ve genellikle de devlet tarafından sağlandığı görülmektedir. Emeklilik denildiğindeyse çalışma gücü kaybına uğranılması durumunda düzenli olarak gelir elde edilerek gelir kaybının telafisi amaçlanmakta olup, daha çok primli rejimler kapsamında değerlendirilmesi gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Kendi içerisinde uzun ve kısa vadeli olarak ikiye ayrılan sosyal sigortalar içerisinde emeklilik, temelde uzun vadeli sigorta kolları kapsamındadır. Ancak kısa vadeli sigorta kollarında da sürekli iş göremezlik geliri ile ölüm geliri durumlarında emekliliğin fiilen gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla uzun vadeli-kısa vadeli sigorta kolları açısından emekliliği katı ayrıma tabi tutmak güçtür.

Emeklilik, teorik olarak kaçınılmaz bir risk olarak görülen kronolojik yaşlılıkla ilişkilendirilmiştir. Maluliyet ve ölüm durumunda da risklerin oluşmaması halinde sigortalının yaşlılık aylığı almaya hak kazanacak asgari çalışma düzeyine ulaşana kadar çalışacağı varsayımından hareket edilmektedir. Dolayısıyla da sosyal sigortalar içerisinde emeklilik, yaşlılık riskine endekslenmiş bir risk konumundadır. Kronolojik yaşlılık ülkeden ülkeye farklılık gösterse de günümüzde genelde 65 yaş ve üzeri dönemler yaşlılık aylığı almaya hak kazanmanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Yaşlılıkla ilişkilendirilmeyen emeklilik hak edişleri sosyal güvenlik sistemlerinin finansman sorunu yaşamalarına da yol açmıştır. Sistemlerin ilk kurulduğu dönemlerde yerine getirilecek yükümlülüklerin sınırlılığı karşısında prim gelirlerinin yüksek oluşu, finansman sorununun uzun süre oluşmasına engel olmuştur. Ülkemizde de görüleceği üzere yaş haddinin kaldırılması ya da kronolojik yaşlılığın

altında belirlenen asgari emeklilik yaş haddi, kaldırılması güç yükümlülüklerle (ivazlar) karşılaşılmasına sebep olmuştur.

Sistemlerin olgunlaşma sürecinde sosyal güvenlik gelirlerinin "parafiskal gelirler" yeterince verimli yatırımlarda kullanılamaması ve sık sık afların getirilmesi, kuruluş dönemindeki finansman yönteminin terk edilerek PAYG sistemine dönülmesine yol açmıştır. PAYG sisteminde kritik olan aktif/pasif oranının süratli düşüşü ve 2'lik sınırın süratle altına inilmesi ise sosyal güvenlik yükümlülüklerinin azaltılması için çeşitli girişimlerde bulunulmasını gerektirmiştir.

Yaşam beklentilerinde yaşanan süratli artış yükümlülük (emeklilik) sürelerini uzattığından finansman probleminin kronik hal almasına sebep olmuştur. İşte özel emeklilik programlarının bir şekilde sosyal güvenlik sistemlerinin içerisine dahil edilmesi ya da bütünüyle özel emeklilik programlarına geçilmesinin ana sebebi de kronikleşen finansman sorunudur.

Özel emeklilik programları, esasen köklü geçmişe sahiptir. İlk ve ortaçağda meslek birliklerince oluşturulan ve prime karşılık gelen aidatlarla finansmanı sağlanan yardım sandıkları, günümüz özel emeklilik programlarının ilk uygulamaları arasındadır. Modern anlamda ilk uygulamalarsa ABD'de 1875'te hatta daha öncesinde başlamıştır. Dolayısıyla özel emeklilik programlarının fonlama yöntemiyle oluşturulması yeni değildir. Buna karşılık günümüzdeki popülaritenin oluşumu yenidir. Dolayısıyla ABD'deki sistem özel emeklilik açısından milat olarak kabul edilmeyip 1981'de Şili'de sosyal sigortaların özelleştirilmesiyle uygulamaya geçilen özel emeklilik sistemi milat olarak kabul edilmektedir.

Şili'deki özel emeklilik programı özel emeklilik şirketleri ile katılımcılar arasında yapılan protokole göre şekillenmektedir. Tamamen özel hukuk çerçevesinde değerlendirilebilecek borç-alacak ilişkisine dayanmaktadır. Emeklilik şirketleri katılımcıların katkı paylarını katılımcıların yatırım tercihlerine göre değerlendirerek yatırıma yönlendirmekte ve buna göre de emeklilik geliri sağlamaktadırlar.

Devletin özel emeklilik sistemindeki görevi, sistemin işleyişini sağlamada gözetim ve denetimle sınırlıdır. Sistemin özelleştirilmesi, zorunlu kamu sosyal sigorta programlarının yeni çalışanlar için iptali ve eski çalışanlar için de özel emeklilik sistemine geçiş yapma hakkı getirilmesi şeklindedir. Böylece devletin yükümlülüklerinden uzun dönemde kurtulması imkânı oluşmaktadır. Bu noktada da geçiş sürecinde emekli aylıklarının reel olarak düşürülerek emeklilik beklentilerinin azaltılması ve zorunlu özel emeklilik sisteminin kuruluşunun tepki çekmemesi sağlanmaktadır. Ancak sistemin bütünüyle özelleştirilmesi anlamını taşıyan bu uygulama henüz yaygınlaşamamış, 1990'larda Arjantin, Meksika, Bolivya ve kısmen de Kolombiya'da uygulama imkânına sahip olmuştur.

Sistemin özelleştirilmesi anlamına gelen katı dönüşümün yerine kronikleşen sosyal güvenlik açıklarının kapatılmasında devletin yükümlülüklerinde sınırlama anlamına gelen ara çözümler türetilmektedir. Mevcut sistem içerisinde sosyal sigorta primlerinin belirli bir yüzdesi düzeyinde zorunluluğa dayanan tamamlayıcı ya da sosyal sigorta primlerinden bağımsız olarak vergi avantajı ya da devlet katkısı gibi desteklerle geliştirilmeye çalışılan gönüllüğe dayanan tamamlayıcı özel emeklilik programları, sosyal güvenlik sistemleri içerisine girmiştir. Bu tür tamamlayıcı nitelikli emeklilik programlarının popülaritesi özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gerçekleşmiş olup günümüzde çoğu ülkenin sosyal güvenlik sistemi içerisinde yerini almıştır. Gelinen nokta açısından günümüzde 34 OECD üyesi ülkenin tamamında özel emeklilik programları mevcuttur.

Ülkemizde de özel emeklilik programlarının kurulmasına yönelik çalışmalar ilk reform döneminden itibaren başlamıştır. 1999'da yaş haddinin getirilmesiyle son bulan bu dönem içerisinde çalışmalarda yoğunlaşma gerçekleşmiştir. Kısa adı BES olan Bireysel Emeklilik Sistemi'nin hukuki kuruluşu 2001 olup, özel emeklilik şirketlerinin kurularak ilk katılımcılarla sözleşmelerin imzalanması ise 2003'te gerçekleşmiştir. Sistemin aktif hale gelmesinden bu yana geçen 14 yıla dayanan sürede ise 7 milyon katılımcıya yaklaşıldığı görülmektedir.

Tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan BES, uzunca bir süre emeklilik aşamasında vergi muafiyetleriyle desteklenmiştir. Muafiyetlerin emeklilik hak ediş aşamasında mümkün olduğu bu destek, 2013 başından itibaren yeni bir boyut kazanarak %25'lik devlet katkısının eklenmesiyle genişletilmiştir. Kısa sayılabilecek bir sürede 19 milyonluk aktif sigortalının bulunduğu ülkemizde 7 milyona yaklaşan katılımcı sayısına ulaşılması, derinleşmenin sürdürülebilirliğinin de sınırlanması anlamına gelmektedir. Neticede gönüllülük esasına dayalı olarak ve tamamlayıcı nitelikli oluşturulan bireysel emeklilik sistemi aktif sigortalıların üçte birini aşmış durumdadır. Bu da hem yeni katılımcı sayısında hem de katılımcıların ödedikleri katılım paylarında artışın yavaşlayacağı anlamını taşımaktadır.

BES'nde 2015 yılsonundan itibaren yeni bir boyuta geçilmiş olup, tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak şekillenen yapının zorunlu tamamlayıcı yapıya dönüşüm çalışmaları başlatılmıştır. Buna göre otomatik katılım olarak adlandırılan yeni yapıda 45 yaşını doldurmamış hizmet akdiyle ve kamuda çalışanların zorunlu olarak BES içine alınmaları kararı verilmiştir. 2016'da yasal mevzuatın oluşturulması sonrasında, 2017 başından itibaren kademeli geçiş süreci başlamıştır. Ancak sisteme girişin zorunlu, çıkışın serbest bırakıldığı yarı zorunlu-yarı gönüllü bir sistem yapılandırılmasıyla karşılaşılmaktadır. Sistemin başlatılmasıyla birlikte yalnızca 1 ayda yarım milyon çalışanın otomatik katılımının yapılması oldukça önemlidir. Tahminen on milyon çalışanın etkileneceği bu uygulamada sistemden çıkış serbestisinin mevcudiyeti ise, BES'te derinleşmenin garanti altına alındığının düşünülmesinde yanılgıya yol açacaktır.

Derinleşme sürecinin önemli ölçüde gerçekleştirildiği bir ortamda BES'in tamamlayıcılık vasfına hangi alanlarda ulaştığının, nerelerde tamamlayıcılık vasfına ulaşamadığının tespiti önemli hale gelmektedir. Böylece hem tamamlayıcılık vasfına sahip olduğu alanda katkı paylarını arttırma stratejisini yürütürken hem de henüz tamamlayıcılık vasfına erişemediği alanlarda derinleşmenin nasıl sağlanacağına yönelik stratejiler geliştirilebilecektir.

BES'in tamamlayıcı sigorta özellikleriyle ilgili gerçekleştirilen istatistik analizlerde hesaplanan 627 korelasyon katsayısından elde edilen bulgular, öncelikle kamu-özel sektör ayrışmasının mevcut olduğuna işaret etmektedir. 4-1/a kapsamındaki aktif sigortalılarla BES katılımcılığı arasında özel sektör çalışanlarında ilişki gözlemlenmesine karşılık 4-1/c'lilerle ilişki bağı görülememektedir. Bu bulguysa BES'in özel kesim açısından tamamlayıcı sigorta olma vasfına ulaşmasına karşılık kamuda mümkün olamadığı sonucuna varılmasına yol açmaktadır. O halde BES'in geleceğine yönelik oluşturulacak stratejilerde özel kesim bağımlı çalışanlarına yönelik derinleşmenin daha da arttırılmasının nasıl olacağına yönelik çözümler türetilmesi öncelikli strateji olmalıdır. Buna ek olarak da kamuda talebin sınırlılığının sebeplerine odaklanılması ihtiyacı mevcuttur. Şunu da eklemek gerekir ki gündeliklerle BES katılımcılığı arasında ilişkili olma kamu çalışanlarında da tespit edilmiştir. O halde kamu çalışanlarının gelir düzeylerinde yaşanacak artışla birlikte oluşacak ilave tasarrufları BES'e yönlendirme potansiyelinin varlığı da unutulmamalıdır.

Tamamlayıcılık vasfına ulaşılan özel kesim bağımlı çalışanları içerisinde ise çalışılan işyeri büyüklüklerine göre ciddi farklılaşma tespit edilmiştir. Özellikle küçük ölçekli işyerlerinde bağımlı çalışanlarla ilişkinin kurulabilmesine karşılık ölçeğin büyümesiyle birlikte ilişkinin zayıfladığı görülmüştür. Büyük ölçekli işyerlerinde TİS imkânının varlığı, toplu pazarlık süreci içerisine BES kapsamında katılımcılık konusunun ilavesine yönelik pazarlık unsurlarının eklenmesi ya da devlet katkısına benzeyen işveren katkısını içeren düzenlemelere yer verilmesi, büyük ölçekli işyerlerinde çalışanların da sisteme katılımlarını teşvik edebilecektir.

Kamu-özel ayrımının yanı sıra bağımlı-bağımsız çalışanlar ayrımında da bağımsız çalışanlar açısından özel kesim bağımlı çalışanlarında olduğu gibi tamamlayıcılık vasfının sağlanamadığı görülmüştür. Bu bulgu ise genişleme alanları açısından bir diğer kesimin bağımsız çalışanlar olduğunu desteklemektedir. Dolayısıyla bağımsız çalışanlar açısından derinleşmenin sağlanarak tamamlayıcı sigorta vasfına erişim için de yeni stratejilerin geliştirilmesi ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

5417 sayılı RG ve 08.06.1949 yayın tarihli İhtiyarlık Sigortası Kanunu

5434 sayılı RG ve 17.06.1949 yayın tarihli T.C. Emekli Sandığı Kanunu

6391 sayılı RG ve 22.03.1954 yayın tarihli İhtiyarlık Sigortası Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Maddelerinin Kaldırılması ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun

506 sayılı RG ve 29.07.1964 yayın tarihli Sosyal Sigortalar Kanunu

1479 sayılı RG ve 14.09.1971 yayın tarihli Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu

22235 sayılı RG ve 22.03.1995 yayın tarihli İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandık Ana Statüsü

4447 sayılı RG ve 08.09.1999 yayın tarihli Tahsilâtın Hızlandırılması Kanunu

4632 sayılı RG ve 07.04.2001 yayın tarihli Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu

28437 sayılı RG ve 10.10.2012 yayın tarihli Hayat grubu sigortaları yönetmeliği

6740 sayılı RG ve 10.08.2016 yayın tarihli Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

29921 sayılı RG ve 17.12.2016 tarihli Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

29921 sayılı RG ve 17.12.2016 tarihli Çalışanların İşverenleri Aracılığıyla Otomatik Olarak Emeklilik Planına Dahil Edilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Acar, İbrahim Atilla ve İsmail Kitapçı (2008), "Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim", Maliye Dergisi, 154: 77-98.

Akgiray, Vedat, Seda Peksevim ve Emrah Şener (2016), "Emeklilik Fonları ve Finansal İstikrar: Şili ve Türkiye Örneklerinden Dersler", Finans ve Bankacılık Çalışmaları Dergisi, 5 (2): 1-20.

Akın, Ayşe (2012), "Toplumsal Cinsiyet ve Yaşlılık", s. 17- 24, Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler, Edt. Dilek Aslan ve Melikşah Ertem, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği yayınları, Ankara.

Akın, Faruk (2008), Özel Emeklilik Fonları ve Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Bir Araştırma, T.C. Kadir Has Üniversitesi SBE Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Akın, Levent (2005), "4784 Sayılı Yasa İle Getirilen Sosyal Destek Ödemesi Karşısında Banka Zorunlu Sandıklarının Durumu", AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 54 (1): 99-113.

Akın, Levent (2005), "BAĞ-KUR Sigortalılığında Esnaf ve Sanatkâr Odalarına Tescilin Etkisi ve Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Tasarısında Durum", Anakara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 54 (2): 1-22.

Aktel, Mehmet, Yakup Altan, Uysal Kerman ve Erdal Eke (2013), "Türkiye'de Sağlık Politikalarının Dönüşümü: Sağlık Bakanlığının Taşra Örgütlenmesi Üzerinden Bir Analiz", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (2): 33-62.

Akyıldız, Hüseyin (1999), "Dünyada Sosyal Güvenlikte Alternatif Reform Arayışları", Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 14 (2): 197-214.

Akyılmaz, Gül (2004), "Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıf-Reaya Ayrımı" Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8 (1/2): 221-271.

Alpar, Bülent (2000), "ILO Sosyal Güvenlik Nihai Raporu ve Gerçekleşen Değişiklikler", Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 5 (4): 1-16.

Alpar, Bülent (2003), " İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği ve Çalışma Ortamı Hakkında 155 Sayılı ILO Sözleşmesi İle İlgili Çalışma Hayatı Mevzuatı ", Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 7 (2): 2-12.

Alpar, Reha (2002), Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlere Giriş I, 2. Baskı, Nobel Yayınları, İstanbul.

Alper, Yusuf (2000), “4447 Sayılı Kanun ve Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansman Yapısına Etkileri”, s. 129-158, Prof.Dr.Nusret Ekin’e Armağan, Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları, Ankara.

Alper, Yusuf (2007), "Kurumsal Yapıda "Tek Çatı" Hayata Geçti", İÜ Sosyal Siyaset Konferansları, 53: 141-171.

Alper, Yusuf (2011), "Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler", Sosyal Güvenlik Dergisi, 1 (1): 7-47.

Alper, Yusuf (2012), "Sosyal Güvenlik Reformunun Etkileri 2020 Yılında Bitiyor (Yeni Bir Reform mu? Yeni Tedbirler mi?", Çimento İşveren Dergisi, 27 (3): 16-31.

Alper, Yusuf (2013), Sosyal Güvenlik Sistemi-Sosyal Sigortalar Hukuku, 5. bs, Dora yayınları, Bursa.

Alper, Yusuf, Alper Çağaçan ve Serdar Sayan (2012), 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Sosyal Güvenlik Sistemine Bakış, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

Altan, Ömer Z. ve Yener Şişman. (2003), “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 7 (2): 2-36.

Andaç, Faruk (2010), İşsizlik Sigortası, 2. Baskı, TÜHİS Yayınları, Ankara.

Apan, Ahmet (2007), "Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Güvenlik Sistemleri Reformları", Türkiye ve Almanya'da Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapısal Reformlar, Ege Üniversitesi, Ege Bölgesi Sanayi Odası, Konrad Adenauer Vakfı 18-19 Ekim 2007, İzmir, s. 269-299.

Arıcı, Kadir (1995), “Öğretmenlerin Sosyal Güvenliğinin Sağlanması ve İLKSAN”, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 3: 91-121.

Atik, İlhan (2008), "Küresel Rekabette Var Olma Arayışları: Ordu Yardımlaşma Kurumu Örneği", Trük-Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18: 69-79.

Ayhan, Abdurrahman (2012), “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri”, Sosyal Güvenlik Dergisi, 1: 41-55.

Balcı İzgi, Berna (2008), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Son Gelişmeler", Çalışma ve Toplum, 2008/1: 85-107.

Bank-Sen (2012), Banka Sandıkları Raporu, İstanbul.

Baskı, Murat (2002), "Osmanlı Anadolusunda Sigorta Piyasası: 1860-1928", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57 (4): 1-33.

Bayraktutan, Yusuf ve Mustafa Şahin (2007), "Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi ve Bilgi-Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı", Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 2 (2): 96-109.

Bayram, Selahattin (2012), "Osmanlı'da Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21: 81-115.

Bayri, Osman (2004), "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Bir Genel Reform Çerçevesi", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 9 (2): 229-256.

Bozer, Ali (1962), "Sosyal ve Özel Sigortalar Arasındaki Münasebetler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 17 (2): 31-45.

Budak, Fatih ve Özlem Özer (2012) "İşçi ve İşveren Sendikalarının Genel Sağlık Sigortası Uygulamalarına Yönelik Bilgi ve Görüşleri: Türkiye Örneği", Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 5: 47-60.

Büyükkara, Gülnur ve Mehmet Balcı (2014), "Bireysel Emeklilik Sisteminde Eski ve Yeni Teşvik Düzenlemeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", Mehmet Akif Üniversitesi İİBF Dergisi, 1 (1): 1-17.

Camkurt, Mehmet Zülfi (2014), "Yaşlılık ve Yaşlıların Sosyal Güvenliği Kapsamında 65 Aylığı Bağlanması İşlemleri", Kamu-İş Dergisi, 13 (3): 71-106.

Can Tunalı, Ayten (2003), Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876), Ankara Üniversitesi SBE Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Canbay, Tülin ve Müslim Demir (2013), Türkiye'de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı", Yönetim ve Ekonomi, 20 (2): 303-315.

Coucheir, Michael ve Harald Hauben (2011), Strateji Belgesi: Sosyal Güvenlik Konusunda Avrupa Birliği Sosyal Müktesebatının Türk Mevzuatına Aktarılması, Sosyal Güvenlik Kurumunun Kapasitesinin Artırılması İçin Teknik Destek Projesi, Ankara, Brüksel.

Çakman, K., Aktuna, A. ve S. Devrim (2004), "Türkiye'de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası-Temel Sorunlar, Tartışma ve Yorumlar", Ekonomik Yaklaşım, 15 (52-53): 35-76.

Çekici, Makbule Elif ve Mehmet Nuri İnel (2013), "Türk Sigorta Sektörünün Direkt Prim Üretimlerinin Tahmin Teknikleri İle İncelenmesi", Marmara Üniversitesi İİBD Dergisi, 34 (1): 135-152.

Çelebi, Aykut (2002), "Risk ve Olumsallık: Sosyal Teori-Sosyal Felsefe İlişkisini Anlamaya Yönelik İki Anahtar Kavram", AÜ SBF Dergisi, 56 (1): 23-52.

Çiftçi, Murat (2004), "Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanı Olarak Özel Emeklilik Sistemi", Reasürör, 52: 19-47.

ÇSGB (2014), Türkiye Tarafından Onaylanan ILO Sözleşmeleri, Ankara.

Demir, Müslim ve Tülin Canbay (2013), "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Açıklarının Azaltılmasında Denetimin Önemi (Manisa İli Örneği)", Celal Bayar Üniversitesi SBE Dergisi, 11 (3): 451-467.

Demirci, Mustafa ve F. Neval Genç (2008), "Türkiye'de Kamu Yönetimi Reform Sürecinde Etik Yapılanma", Amme İdaresi Dergisi, 41 (2): 43-58.

Dericioğulları, Ergun, A. ve Songül Sallan Gül (2009), "Küreselleşme, Ulus Ötesi Aktörler ve Türkiye'de Sağlık Hizmetinin Piyasalaştırılması", VII. Kamu Yönetimi Forumu Küreselleşme Karşısında Kamu Yönetimi, Sütçü İmam Üniversitesi İİBF, 8-9-10 Ekim 2009, Kahramanmaraş: 196-214.

Dilik, Sait (1971), "Sosyal Güvenliğin Yöntemleri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 35 (1): 55-72.

Dilik, Sait (1973), " Sosyal Güvenlik Düzenimizin Boşlukları, Aksaklıkları ve Bu Alanda Yapılması Gerekli Araştırma ve Çalışmalar", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 28 (1): 167-179.

Dilik, Sait (1980), "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 26 (4): 73-87.

Dilik, Sait (1980), "Sosyal Yardımlar: İki Anlamlı Bir Terim", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 26 (4): 55-72.

Dilik, Sait (1988), "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 43 (1): 41-80.

DPT (2003), T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı 3 Ocak 2013, Ankara.

DPT (1997), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 1997, Ankara.

DPT (1997), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 1998, Ankara.

DPT (1999), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2000, Ankara.

DPT (2000), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2001, Ankara.

DPT (2003), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2003, Ankara.

DPT (2004), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2005, Ankara.

DPT (2006), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2007, Ankara.

DPT (2008), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2009, Ankara.

DPT (2010), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2011, Ankara.

Durdu, Zafer (2009), "Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Model: Sosyal Refah Devleti", Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, 22: 37-50.

EBRI (1998), U.S. Retirement Income System-Facts from EBRI December 1998, Employee Benefit Research Institute, Washington D.C.

EBRI (2005), The U.S. Retirement Income System-Facts from EBRI April 2005, Employee Benefit Research Institute, Washington D.C.

EBRI (2007), Basics of the Pension Benefit Guaranty Corporation (PBGC)-Facts from EBRI January 2007, Employee Benefit Research Institute, Washington D.C.

EBRI (2013), Basics of the Pension Benefit Guaranty Corporation (PBGC) -Facts from EBRI November 2013, Employee Benefit Research Institute, Washington D.C.

EGM (2005), Bireysel Emeklilik Sistemi 2004 Gelişim Raporu, İstanbul.

EGM (2011), Bireysel Emeklilik Sistemi 2010 Gelişim Raporu, İstanbul, http://www.egm.org.tr/bes2010gr.asp, Erişim: 01.02.2015.

EGM (2014), Bireysel Emeklilik Sistemi 2013 Gelişim Raporu, İstanbul, http://www.egm.org.tr/bes2013gr.asp, Erişim: 01.02.2015.

EGM (2016), Bireysel Emeklilik Sistemi 2015 Gelişim Raporu, İstanbul, http://www.egm.org.tr/bes2015gr.asp, Erişim: 15.01.2017.

EGM, BES Temel Göstergeleri, http://www.egm.org.tr/weblink/BESgostergeler.asp, Erişim: 15.01.2017.

EGM, Mevzuat, http://www.egm.org.tr/?sid=21, Erişim: 09.02.2017.

EGM, Şirket Bazında Otomatik Katılım Temel Göstergeleri, http://web2.egm.org.tr/webegm2/chart/besgosterge/wg_sirketview_oto_tablolu.asp?raportip=25, Erişim: 12.02.2017.

Ekizoğlu, Nihat ve Murat Tezer (2007), "İlköğretim Öğrencilerinin Matematik Dersine Yönelik Tutumları İle Matematik Başarı Puanları Arasındaki İlişki", p. 782-794, The Proceedings of 7th International Educational Technology Conference, IETC 2007, May 3-5, 2007, Near East University-Kıbrıs, 2007

Ergenekon, Çağatay (1998), "Sosyal Güvenlik Sistemleri Bağlamında Özel Emeklilik Uygulamaları: Türkiye'deki Gelişime Global Perspektifli Bakış", s. 25-64, Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması 1998, Milli Reasürans Türk Anonim Şirketi Yayınları, İstanbul.

Ergenekon, Çağatay (1998), Özel Emeklilik Fonları Şili Örneğinden Çıkarılacak Dersler, İMKB Yayınları, İstanbul.

Ergenekon, Çağatay (2000), Emekliliğin Finansmanı, TÜGİAD Yayınları, İstanbul.

Ergenekon, Çağatay (2000), Emekliliğin Finansmanı, TÜGİAD Yayınları, İstanbul.

Erol, Selahaddin (2011), "Yaşlılık Sigortası ve Emeklilik Yaşı Tartışması", Kilis Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (1): 51.

Ertaş, Sacit (1990), Çözümlü Ekonometri Problemleri ve Teorik Notlar, Uludağ Üniversitesi yayınları, Bursa.

Federal Reserve Statistical Release (2014a), Financial Accounts of the United States-Historical Annual Tables 1945-1954, Bord of Governors of the Federal Reserve System, Washington, D.C.

Federal Reserve Statistical Release (2014b), Financial Accounts of the United States-Historical Annual Tables 2005-2013, Bord of Governors of the Federal Reserve System, Washington, D.C.

Fer, Muhsin (1943), "Beveridge İçtimai Emniyet Planı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1 (3): 560-603.

Gençler, Ayhan (2002), "Türkiye'de İşsizlik Sigortası Uygulaması", TUHİS (Çimento İşveren, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayın Organı) 6 (3): 3- 22.

Gençler, Ayhan ve Murat Çiftçi (2013), "Genel Olarak ve Türkiye Açısından Sosyal Politika Analizi", s. 3-24, Sosyal Hizmet, Editörler: Hakan Acar, Nilüfer Negiz, Elvettin Akman, Maya Akademi, Ankara.

Göçmen, Murat (2012), "Ülkemizde İşsizlik Sigortası ve İşsizlik Fonu Uygulamaları", Kamu İş, 12 (2): 137-158.

Gökbayrak, Şenay (2010), "Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü", Çalışma ve Toplum, 2010/2: 141-162.

Gümüş, Erdal (2010), Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevut Durum, Sorunlar ve Öneriler, Seta Analiz, sayı 24, Ankara.

Güneş, İsmail ve Soner Yakar (2004), "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi, 13 (2): 127-142.

Gürbüz, A. Osman ve Selma Ekinci (2003), "Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sermaye Piyasalarında Beklenen Etkiler", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 18 (1): 205-228.

Güvercin, Cemal Hüseyin (2004), "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi", Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 57 (2): 89-95.

Güzel, Ali (2005), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm mü", Çalışma ve Toplum, 2005/4: 61-76.

Güzel, Ali ve Rıza Okur (1990), Sosyal Güvenlik Hukuku, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Güzel, Ali, Ali Rıza Okur ve Nurşen Caniklioğlu (2016), Sosyal Güvenlik Hukuku, Yenilenmiş 16. Bası, Beta Yayınları, İstanbul.

Hazine Müsteşarlığı (1999), IMF Niyet Mektubu, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/a83b89ad-ce1b-4829-8e9f-124abef4c5ba/niyet_mektubu_4.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=a83b89ad-ce1b-4829-8e9f-124abef4c5ba, Erişim: 18.10.2014.

Işık, Özlem (1999), "Emeklilik Fonlarına İlişkin Avrupa Birliği Sigorta Sektöründeki Uygulamalar ve Türkiye İçin Model Önerisi", s. 81-139, Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması 1999, Milli Reasürans Türk Anonim Şirketi Yayınları, İstanbul.

İlgin Uyar, Hilal (2012), "Bireysel Emeklilik Sistemi ile Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Mali Çözüm, 110: 71-94.

İLKSAN (2008), İLKSAN Faaliyet Raporu 2007, Ankara.

İLKSAN (2009), İLKSAN Faaliyet Raporu 2008, Ankara.

İLKSAN (2011), İLKSAN Faaliyet Raporu 2010, Ankara.

İLKSAN (2013), İLKSAN Faaliyet Raporu 2013, Ankara.

İLKSAN (2014), İLKSAN Faaliyet Raporu 2014, Ankara.

İLKSAN (2015), İLKSAN Faaliyet Raporu 2015, Ankara.

İnneci, Ahmet (2013), "Bireysel Emeklilik Sisteminde Yapılan Yeni Düzenlemeler ve Değerlendirilmesi", Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi, 22: 105-120.

İşseveroğlu, Gülsün ve Zeynep Hatunoğlu (2012), "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi", Muhasebe ve Finansman Dergisi, 52: 155-174.

Julaei, Hamid ve Omid Mahdieh (2015), " The study of relationship between JOB CHARACTERISTICE and JOB PERFORMANCE (Central Staff in Supreme Audit Court as a Case Study)", Applied mathematics in Engineering, Management and Technology, 3 (1): 399-413.

Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, URL. 12.11.2014

Kamilçelebi, Hatime (2012), "Osmanlı Devleti'nde Sigortacılığa Karşı Dini Yaklaşım", Ekonomi Bilimleri Dergisi, 4 (1): 105-114.

Kandemir, Murat (2001), "4447 Sayılı Kanun Açısından İşsizlik Sigortası", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2001/2: 533-556.

Kılınç, Mustafa (2012), "Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi'nin Tarihi Gelişimleri", e-Journal of New World Sciences Academy, 7(4): 63-73.

Kinnaman, Margaret P. (2009), MINING FOR GEMS USING APPA'S 2007 AND 2008 FACILITIES PERFORMANCE INDICATORS, Published by APPA's Center for Facilities Research, Virginia.

Korkusuz, Refik ve Halit Korkusuz (2013), “Koruma Altına Alınan Çocukların Hukuki Statüsü”, T.C. Yeni Yüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (1): 1-16.

Kuluçlu, Erdal (2008), “Türk Hukuk Sisteminde Normlar Hiyerarşisi ve Sayıştay Denetimine Etkileri”, Sayıştay Dergisi, 71: 3-22.

Kurt, A. Öner ve Tayyar Şaşmaz (2012), " Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi: 1961-2003", Lokman Hekim Journal, 2 (1): 21-30.

Kurtay, Muammer (1946), "İşçi Sigortaları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 3 (2): 384-386.

Küçükali, Rıdvan ve Özlem Bektaş ÖZTAŞÇI (2012), “Sosyal Koruma Ekseninde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma”, Akademik Bakış Dergisi, 29: 1-14.

Küçükşen, Sami, Halim Yılmaz, Ali Yavuz Karahan ve Sinan Bağçacı (2014), "The prevalence of depression and its relevance to clinical and radiological characteristics among older adults with knee osteoarthritis", Clinical Medicine Research, 3 (2): 25-30.

Laçiner, Vedat ve Ömer Yavuz (), Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Afetler Karşısındaki Durumu”, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 27 (4): 63-89.

Mahiroğulları, Adnan (2008), "Selçuklu /Osmanlı Dönemlerinde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyoekonomik İşlevleri", Sosyal Siyaset Konferansları, 54: 139-154.

Makas, Recep (2004), "Sosyal Güvenlik Kurumlarının Yeniden Yapılanması Üzerine", Çalışma ve Toplum, 2004/1: 67-79.

Malgady, Robert G. ve David E. Krebs (1986), "Understanding Correlation Coefficients and Regression", Physical Theraphy, 66: 110-120.

Metin, Onur (2011), “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, Çalışma ve Toplum, 2011 (1): 179-200)

OECD (1998), Ageing Working Papers, Aging Working Paper, AWP 5.6, Paris.

OECD (2011), Chile Review of the Private Pensions System, Paris.

OECD (2014), Annual Survey of Investment Regulation of Pension Funds 2014, Paris.

OECD (2014), Pension Markets in Focus 2014, Paris.

OECD (2016), Pension Markets in Focus 2016, Paris

OECD, Global Pension Statistics, http://www.oecd.org/finance/private-pensions/globalpensionstatistics.htm, Erişim: 28.02.2016.

Ofluoğlu, Gökhan ve Serter Oran (2011), "Farklı Ülke Deneyimleri Çerçevesinde Özel Emeklilik Programlarının Oluşumu ve Ortaya Çıkardığı Sonuçlar", Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 12 (1): 43-71.

Oktayer, Nagihan ve Asuman Oktayer (2007), "Özel Emeklilik Fonlarının Finansal Piyasaların Gelişimine Etkileri", Afyon Kocatepe İİBF Dergisi, 9 (11): 55-80.

Onwuegbuzie, Anthony J. ve Larry G. Daniel (1999), Uses and Misuses of the Correlation Coefficient, Reports Evaluative Speeches/Meeting Papers, Valdosta.

Orhaner, Emine (2006), "Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Genel Sağlık Sigortası", Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (1): 1-22.

OYAK (2008), 2008 Faaliyet Raporu, Ankara.

OYAK (2012), 2012 Faaliyet Raporu, Ankara.

OYAK (2013), 2013 Faaliyet Raporu, Ankara.

OYAK (2014), 2014 Faaliyet Raporu, Ankara.

OYAK (2015), 2015 Faaliyet Raporu, Ankara.

Önal, Yıldırım Beyazıd (2000), Türkiye'de Bireysel Özel Emeklilik Sistemi, TÜGİAD Yayınları, İstanbul.

Özbek, Nadir (2006), Cumhuriyet Türkiyesi'nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar, EGM & Tarih Vakfı yayınları, İstanbul.

Özcan, Tahsin (2009), "Osmanlı Toplumunda Yetimler", Çerçeve Dergisi, 49 (15): 100-102.

Özdemir, Süleyman (2007), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İTO Yayınları, İstanbul.

Özel, Özgür ve Cihan Yalçın (2013), Gelişmekte Olan Ülkelerde Özel Emeklilik Reformlarının Yurtiçi Tasarruf Oranlarına Etkisi: Ampirik Bulgular, TCMB Ekonomi Notları, Sayı: 2013/6, Ankara.

Özer, Bayram (2014), "Milli Eğitim Bakanlığı "Alo 147" İletişim Merkezinin Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi", Uşak Üniversitesi SBE Dergisi, 7 (2): 215-231

Pekten, Ali (2006), "Genel Sağlık Sigortası Sistemi ve Getirdiği Yenilikler", Sayıştay Dergisi, 61: 119-138.

Rakıcı, Cemil ve Mehmet Ela (2016), "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergisel Teşvikler", AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (3): 89-110.

Rakıcı, Cemil ve Tarık Zeki Yılmaz (2011), "Refah Devleti Kavramı ve Türkiye'de Refah Devleti Uygulamaları", Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 48 (559): 5-18.

Salisbury, Dallas (1999), "The Development of Private Retirement Programs", p. 3-14, Private Retirement Plans, Edt. Dallas T. Salisbury, EBRI, Washington D.C.

Sallan Gül, Songül (2000), "Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40 (3-4): 51-66.

Sarılı, Mustafa Ali (2011), "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Yapısı, İşleyişi ve Bu Sistemin Bireysel Emeklilik Fonlarına Sağladığı Vergisel Avantajlar", Bankacılar Dergisi, 78: 35-55.

Schmidt-Hebbel, Claus (1999), Chile's Pension Revolution Coming of Age, in Deutsches Institut für Altersvorsorge (editor): Gesetzliche Alterssicherung, Reformerfahrungen im Ausland: Ein systematischer Vergleich aus sechs Landern (Reforming the Pension System: What Germany can learn from Other Countries), Deutsches Institut für Altersvorsorge, Cologne, 1999.

Seburn, Patrick W. (1991), "Evolution of Employer-Provided Defined Benefit Pensions", Monthly Labor Review, December 1991: 16-23.

SGK (2011), SGK 2010 İstatistik Yıllığı, Ankara, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/sgk_istatistik_yillikleri, Erişim: 01.02.2015.

SGK (2012), SGK 2011 İstatistik Yıllığı, Ankara, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/sgk_istatistik_yillikleri, Erişim: 01.02.2015.

SGK (2013), SGK 2012 İstatistik Yıllığı, Ankara, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/sgk_istatistik_yillikleri, Erişim: 01.02.2015.

SGK (2014), SGK 2013 İstatistik Yıllığı, Ankara, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/sgk_istatistik_yillikleri, Erişim: 01.02.2015.

SGK (2014), Stratejik Plan 2015-19, Ankara.

Sönmez, Ali (2006), " Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi (1840-1869)", 25 (39): 199-219.

Süngü, Yakup (2007), "Sosyal Güvenlik Reformunun Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi", TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 20 (4-5): 47-69.

Süngü, Yakup (2008), "Kayıt Dışı İstihdamın Denetimi ve Sosyal Güvenlik Reformuyla Yapılan Düzenlemeler", TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 21 (2-3): 115-132.

Süngütay, Bedi (1960), "İngiltere'de Sosyal Güvenlik Organları ve Devlet Sigortalarının Organları", İ.Ü. Sosyal Siyaset Konferansları, 9-10-11: 95-109.

Swiss Re (2014), Sigma-World Insurance in 2013, Zurich.

Şakar, Müjdat (2011), Sosyal Sigortalar Uygulaması, 10. Baskı, Beta yayınları, İstanbul.

Şen, Murat (2002), "Osmanlı Devleti'nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri Loncalar ve Vakıflar", Çimento İşveren Dergisi, 6 (16): 18-40.

Şen, Murat ve Tekin Memiş (2000), Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Sistem Önerisi, TÜGİAD Yayınları, İstanbul.

Şener, Orhan ve Faruk Akın (2010), "Özel Emeklilik Fonları ve Türkiye'de Bireylerin Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 28 (1): 291-312.

Şenocak, Hasan (2009), "Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi", Sosyal Siyaset Konferansları, 56: 410-468.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu (2015), Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor 2013, Ankara.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu (2003), Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor 2002, Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2012), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2013, Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 2015, Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler", http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx, Erişim: 14.12.2014.

Tabakoğlu, Ahmet (1994), Türk İktisat Tarihi, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Talas, Cahit (1957), "Türkiye'de Sosyal Sigortaların Gelişme Temayülleri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 12 (2): 1-13.

Talas, Cahit (1976), "Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Karşılaşılan Sorunlar", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 31: 1-27.

Taşçı, Faruk (2010), Sosyal Politikalarda Sosyal Yardım, Nobel yayınları, İstanbul.

Tekindal, Benian (2007), "Korelasyon Yapılarının I. Tip Hata Üzerine Etkileri", Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 20: 83-89.

Tezcan, Sabahat ve Pelin Seçkiner (2012), "Türkiye'de Demografik Değişim: Yaşlılık Perspektifi", s. 1-8, Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler, Edt. Dilek Aslan ve Melikşah Ertem, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği yayınları, Ankara.

Tokol, Aysen ve Yusuf Alper (Edt) (2013), Sosyal Politika, 4. Baskı, Dora Yayınları, Bursa.

Trevoux (1966), "Sosyal Güvenlik ve Milli Gelir", Çev. Metin Kutal, İÜİFM, 25 (3): 202-215.

Tuncay, A. Can ve Ömer Ekmekçi (2016), Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 18. Bası, Beta yayınları, İstanbul.

Tural, Erkan (2003), "Gedikler Nizamnamesi (17 Haziran 1861)", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 12 (1): 74-81.

Turan, Ercan (2003), "Sosyal Güvenlik Hakkı", Kamu İş Dergisi, 7 (3): 1-20.

Türcan Özşuca, Şerife (2003), "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi" Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 58: 25-44.

Türcan Özşuca, Şerife ve Gülay Toksöz (2003), Sosyal Koruma Yoksunluğu, Enformel Sektör ve Küçük İşletmeler, AÜ SBF Yayınları, Ankara.

TÜRK-İŞ (2006), Sosyal Güvenlik Reform Adı Altında Yapılan Yasal Düzenlemeler Sorunları Çözmeyecek, Ankara.

Ulutürk, Süleyman ve Kutlu Dane (2009). "Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü: Burjuvazinin İrade Beyanı ve Ülke Örnekleri", s. 361-371, Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu, 22-23 Ekim 2009 Antalya, Sempozyum Bildiriler Kitabı, Belediye İş Yayınları, Ankara.

Uz, Abdullah ve Yüksel Metin (2011), "Normatif İçeriği ve Devletlerin Bu Alandaki Yükümlülüğü Bakımından Yeterli Yaşam Standardı Hakkı", Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi, ICANAS-38, 10-15 Eylül 2007, Bildiri Kitabı, Çevre, Kentleşme Sorunları ve Çözümleri, C. II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, s. 873-895.

Üçok, Coşkun (1944a), "Osmanlı Devleti Teşkilatında Tımarlar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2 (1): 73-95.

Üçok, Coşkun (1944b), "Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1 (4): 525-551.

Yanardağ, Özgür (2010), Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme, Muğla Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla.

Yazgan, Turan (1975), Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik, İÜ İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Yazgan, Turan (1977), Sosyal Sigorta, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yayını, İstanbul.

Yazıcı, Nesimi (1996), "Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 35 (1): 155-165.

Yazıcı, Nesimi (2007), "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLVIII (1): 1-46

Yepes-Nunez, J.J., J. Bartra, R. Munoz-Cano, J. Sánchez-López, C. Serrano, J. Mullol, I. Alobidc, J. Sastrec, C. Picado ve A. Valero (2012), "Assessment of nasal obstruction: Correlation between subjective and objective techniques", Allergologia et Immunopathologia, 41 (6): 397-401.

Yılmaz, Halit (2005), "Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Savunma Hizmeti" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 54 (4): 375-430.

Yiğit, Yusuf (2005), Türkiye'de İşsizlik Sigortası'nın Uygulama Alanı ve Sigorta Yardımlarına Hak Kazanmanın Koşulları", Çalışma ve Toplum, 2005/2: 75-102.